

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav primární a preprimární edukace

**Město Říčany a jeho historie – soubor pracovních listů
a jejich využití ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět**

Diplomová práce

Autor: Žaneta Hejmaličková

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí práce: Mgr. Martin Skutil, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Žaneta Hejmalíčková

Studium: P13715

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Název diplomové práce: **Město Říčany a jeho historie - soubor pracovních listů a jejich využití ve vzdělávací oblasti člověk a jeho svět.**

Název diplomové práce AJ: The town of Říčany and its history - the collection of working sheets and its application in the educational sphere - the human and its world.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá městem Říčany a jeho využitím v hodinách prvouky na 1. stupni základní školy. Popisuje historický vývoj města a jeho významné památky. Cílem práce je vytvořit metodické materiály včetně pracovních listů. Součástí je reflexe práce s metodickým materiálem a pracovními listy.

Garantující pracoviště: Ústav primární a preprimární edukace,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Martin Skutil, Ph.D.

Oponent: PhDr. Vladimír Václavík, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 26.5.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala svému vedoucímu diplomové práce Mgr. Martinovi Skutilovi, Ph.D. za odborné vedení, vstřícnost, velkou trpělivost a cenné informace při zpracování diplomové práce.

V Hradci Králové

Anotace

Diplomová práce *Město Říčany a jeho historie – soubor pracovních listů a jejich využití ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět* se zabývá historií města Říčany a jejího využití v hodinách prvouky na prvním stupni základních škol. Hlavním cílem této diplomové práce je vytvoření metodického souboru deseti výukových bloků včetně pracovních listů a jejich ověření v praxi. V první části je pozornost věnována historii a významným památkám města Říčany. Dále se zabývá rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání, který je oporou pro tvorbu pracovních listů, které jsou představeny v poslední části práce. Tato část je zaměřena také na teorii tvorby pracovních listů. Metodická část obsahuje deset vyučovacích bloků spolu s pracovními listy. Všechny metodické materiály a pracovní listy jsou v této části reflektovány.

Klíčová slova

Historie města Říčany, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, pracovní listy

Annotation

The diploma thesis *The Town Říčany and its History – the collection of working sheets and its application in the educational sphere – The human and its world* is concerned to the history of the town Říčany and its usage in Fundamentals of civics and natural science in primary school lessons. The main objective of this diploma thesis is to create a methodical set of ten teaching blocks, including worksheets and their usage in practice. In the first part, attention is aimed towards the history and monuments of the town of Říčany. It focuses on basic education training programs in support of working with worksheets. This work focuses on the theory of creating worksheets. The methodical practicum contains ten teaching blocks together with worksheets. All methodological materials and worksheets are reflected in this section.

Key words

History of the town of Říčany, Basic education training programs, worksheets

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová (bakalářská, disertační, rigorózní) práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Rád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové, dne

Obsah

Úvod.....	1
1 Město Říčany a jeho historie	2
1.1 Počátky Říčan do roku 1420	4
1.2 Říčany v letech 1420-1848.....	13
1.3 Školství v Říčanech.....	31
1.4 Říčany v letech 1848-1918.....	35
1.5 Říčany v letech 1918-1939.....	41
1.6 Říčany po roce 1940.....	46
2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.....	50
2.1 Cíle RVP ZV pro 1. stupeň ZŠ.....	50
2.2 Klíčové kompetence.....	51
2.3 Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět.....	52
3 Teorie tvorby pracovních listů a jejich funkce	54
4 Metodika práce	57
4.1 Vyučovací lekce 1 – Město a vesnice	59
4.2 Vyučovací lekce 2 – Návrat do starých časů	65
4.3 Vyučovací lekce 3 – Cesta do školy	74
4.4 Vyučovací lekce 4 – Znak města Říčany	78
4.5 Vyučovací lekce 5 – Historická povolání	82
4.6 Vyučovací lekce 6 – Jak si dříve hrály děti.....	88
4.7 Vyučovací lekce 7 – Neživá příroda kolem nás.....	93
4.8 Vyučovací lekce 8 – Živá příroda v Říčanech	99
4.9 Vyučovací lekce 9 – Jak to bylo s písmem	104
4.10 Vyučovací lekce 10 – Naše škola.....	110
5 Závěr.....	118
6 Zdroje	119

7	Přílohy	123
---	---------------	-----

Úvod

Diplomová práce se zabývá historií města Říčany a využitím poznatků v hodinách prvouky na I. stupni základních škol.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola popisuje město Říčany a jeho historii. Ve druhé kapitole je popsána stěžejní část Rámcového vzdělávacího programu, která je oporou pro tvorbu metodického materiálu i pracovních listů. Ve třetí kapitole je pozornost věnována teorii tvorby pracovních listů a jejich funkce, která je podkladem pro samotnou tvorbu učebních úloh. Poslední kapitola představuje metodiku práce, v níž je obsažen soubor deseti vyučovacích bloků. Každá lekce je doplněna o reflexe k práci s pracovními listy a sebereflexe k praktikovaným blokům.

Cílem práce je vytvořit metodický materiál i s pracovními listy vhodný pro učitele prvouky v prvním až třetím ročníku základních škol. Volba formy a stylu zpracování historie města Říčany odpovídá tomu, aby text mohl být bez větších úprav použit jako metodický materiál pro učitele I. stupně a pro zájemce o historii města Říčany. Metodický materiál obsahuje deset výukových bloků, které lze využít v průběhu 1. - 3. ročníku základní školy. Tato metodika je doplněna pracovními listy, jejich následným ověřením v praxi a reflexí. Ověření v praxi se uskutečnilo na I. základní škole v Říčanech v prvním, druhém a třetím ročníku. Z jednotlivých pracovních listů lze vytvořit pro žáky jejich vlastní portfolio.

Děti by měly poznat své město lépe, také jeho historii, přírodu a některá zajímavá místa v okolí. Uvědomit si sounáležitost k místu, kam patří a kde se narodily. Lokální patriotismus je součástí každého člověka a k jeho formování dochází výchovou v rodině a také ve škole.

Mít hlubší a rozsáhlejší znalosti o městě žáků a seznámit se s jeho okolím je přínosem pro kvalifikovanější přístup při vykonávání pedagogické činnosti.

1 Město Říčany a jeho historie

A nyní již k vlastní historii města Říčany. Z mnoha důvodů, které jsou buď na první čtení zřejmé nebo je dále rozvedu, začnu citací z předmluvy publikace Gustava Trnky „Město Říčany v minulosti i přítomnosti“ z roku 1913.

„Listovní paměti říčanské bývaly odjakživa v nepořádku. Ježto byly Říčany od pradávna osazeny právem jarmarků i právem hrdelním, vedli jejich konšelé knihy, urbáře a manuály rovněž od dob nejstarších, ale když přikvapila zhouba války třicetileté, zápisy i listiny v ní zmizely, buď shořely nebo od císařských či švédských vojsk zničeny byly. Jediná listina ušetřena v těch dobách, a to majestát císaře Maxmiliána – toť patrně co nejcennější, co tehdejší primas namáhavě uchrániti se odvážil. Leč – bohužel i z časů pozdějších máme knih i zápisů poskrovnu, a tak temno pokrývá mnohé léto života Říčanských. Knihy nově zakládáné se poztrácely nejvíce při stěhování od starosty k starostovi, od cechmistra k cechmistřovi, od rychtáře k rychtáři, tu a tam plameny zničily u nich snad důležitou část, jinde listiny jako zdánlivě nepotřebné úmyslně ničeny, takže když zbudována byla v roce 1865 nová radnice, směstnali tam celý starší archiv do maličké skříňčky, ...“.

Zásadní poznatek z uvedené ukázky je autorův stesk nad nedostatkem originálních pramenů k poznání historie města. Trnka však neuvěřitelně pečlivě a trpělivě získával dílčí poznatky z různých rodinných dokumentů jednotlivých občanů, zkoumal farní záznamy, zmiňuje se i prohledávání dokumentů v místní škole. U občanů si zapůjčil i celou řadu dobových i starších fotografií, kterými svoji práci na mnoha místech doplnil. Vzhledem k odstupu více než 100 let od vydání, fotodokumentace hodnotu práce významně zvyšuje. Seznam pramenů, které Trnka využil svědčí o maximální snaze využít všeho dostupného. Lze bez velké nadsázky říct, že tento seznam představuje dostupnou bibliografii říčanské historie do roku 1913. Autorova snaha a zapracování všech dostupných dokumentů má však i jeden logický výsledek. Ve všech nemnoha dalších pokusech o zpracování historie je zřejmé, že od roku 1913 vycházely z práce Ing. Gustava Trnky.

Rovněž občas vytištěné zajímavosti z historie Řičan v měsíčníku Říčanský kurýr lze téměř vždy dohledat v uvedeném díle. Práce „Kapitoly z dějin Řičan“ Honcová a kol. z roku 1997 nám však hodnotně mapuje i další časový úsek říčanské historie. A rozhodně se lépe čte. Jazyk Trnky nám opravdu připomíná dobu zpracování. Přišel mi

velmi zvukomalebný a asocioval mi Vladislava Vančuru (Rozmarné léto, Pole orná a válečná). Ale přinášel i potíže. Význam řady slov jsem neznala. Často jsem vycházela z kontextu, někde (kde to bylo pro pochopení autorova sdělení významné) jsem musela význam slova hledat. Např. ve výše uvedené krátké citaci jsem neznala význam slova *urbář* (historický termín pro soupis povinností poddaných vůči vrchnosti). Čeština za sto let ušla opravdu dlouhou cestu. Velmi se změnila se slovní zásoba, význam slov (na jednom místě textu je např. spojení „... s blbým bratrem ...“ kde adjektivum blbý je synonymem k slabomyslný zcela bez pejorativního významu), zcela zásadně se změnila pak skladba věty.

Nemohu na tomto místě opomenout, že teprve při hledání a studiu dalších pramenů ke své práci jsem zjistila, někteří autoři citující Gustava Trnku uvádí, že padl hned v následujícím roce 1914 po vydání svého díla v sotva zahájené I. světové válce ve věku pouhých 26 let. Jeho vzdělání, byl inženýr, bylo zřejmě spíše tedy technicky než humanitně orientované a historie nebyla jeho profesí. Pokud by to byla pravda, bylo by to až neuvěřitelné. Nic podobného nebylo dosud vydáno, musíme tedy předpokládat, že neuvěřitelný počet uváděných pramenů sám prostudoval (navíc často v latině, případně v historicky dobové češtině nebo němčině). Trochu bych tvrzení o autorovi zpochybnila.

V roce 1913 byl ředitelem na chlapecké měšťanské škole v Říčanech Gustav Trnka. Vzhledem k nutnému kariéernímu postupu v tehdejší školství, nejprve suplent, až po čase definitiva, lze vcelku úspěšně pochybovat o tom, že se jedná o muže, který v roce 1914 padl ve věku 26 let ve válečné vřavě I. světové války (už proto, že nastupoval do nově postavené školy v roce 1905). Shoda jmen spíše mě vede k domněnce, že v osobě padlého se jedná o syna ředitele občanské školy. A otci bych také spíše přisoudila autorství této rozsáhlé a podrobné publikace. Mé představě, že se jedná o celoživotní dílo nějakého nadšeného, ale velmi odborně kvalifikovaného lokálního patriota, to mnohem více vyhovuje. Musím však poznamenat, že autorství Trčky mladšího nikdy nikdo nezpochybnil.

Na závěr tohoto odstavce je třeba říci, že přes snahu objevit v dalších, v seznamu použité literatury uvedené další zdroje, jsou díla „Město Říčany v minulosti i přítomnosti“ a „Kapitoly z dějin Říčan“ zásadními podklady pro následující text. Ostatní prameny spíše doplňovaly a upřesňovaly jednotlivé části.

Svůj popis na historii Říčan jsem pojala tak, že konkrétní data budu uvádět jen tam, kde je to pro obsah nezbytně nutné. Koneckonců není obtížné je ve výše uvedené literatuře najít. Spíše se podrobněji zaměřím na události pro Říčany důležité a zásadní, případně z mého pohledu zajímavé. Někde je ovšem pro pochopení místních událostí i nezbytné popsat i celospolečenské souvislosti.

1.1 Počátky Říčan do roku 1420

Historii Čech a osudy celého národa určovala Praha. To platí i pro Říčany. Ale protože leží tak blízko u Prahy, je odraz toho, co se tam událo, mnohem bezprostřednější a intenzivnější než v jiných větších a významnějších městech ležících však v odlehlejších místech Čech.

Ke geomorfologii území dnešních Říčan. Severní část okolí Říčan je rovinatá, jižní již více zvlněná. Rovinatější sever navazuje na jednu z nejúrodnějších částí Čech, v okolí je i dostatek lesů, v dřívějších dobách zřejmě mnohem rozsáhlejších (nedaleký Kostelec má adjektivum nad Černými lesy), kde ještě v 19. století je zaznamenán výskyt jelenů a vlků. To vše vede k přesvědčení, že nějaké osídlení zde bylo již v dávných dobách před postavením hradu Říčany. Jsou zaznamenány archeologické nálezy (pohanská pohřebiště, mohyly). Podrobněji byly prozkoumány jen žárové hroby z počátku slovanského osídlování území. Je důležité si uvědomit, že hustota osídlení byla velmi malá. Obecně se osídlovala území kolem vodních toků v místech vhodných pro zemědělství. Velký význam pro osídlování měly i obchodní stezky, později cesty, podél kterých osídlování postupně pokračovalo.

Již v době prvních knížat rodu Přemyslovců jsou zmínky o říčanském dvorci. Říčany totiž leží na historických hranicích knížectví pražského a kouřimského. A tak se v kronice Václava Hájka z Libočan objevuje první zmínka o Říčanech. V roce 748 při bitvě mezi vyšehradským knížetem Nezamyslem a kouřimským knížetem Rozhoněm mělo mimo jiné dojít k útoku vévody kmene Zličanů na říčanský dvorec, jakožto pomezí pevnůstku vyšehradského knížectví. To, že byl kouřimský kníže poražen, není tak důležité jako to, že v té době již existovaly Říčany jako poměrně strategické místo z hlediska ochrany hranic vyšehradského knížectví. Je také velmi pravděpodobné, že u dvorce vznikla brzy menší tvrz. Je doloženo, že v pohraničním území v okolí existovalo více podobných tvrzí a poloha Říčan k tomu více než vybízela. K této domněnce nám pomáhají i církevní záznamy. Již záhy po rozšíření křesťanství

do Čech vybudovala církev poměrně hustou sít' církevních institucí. Pro nás je důležitý pojem děkanát. Je to církevní územní jednotka skládající se z několika farností. A Říčany se staly sídlem děkanátu. Tím si zachovaly svůj vliv i v době, kdy po definitivní porážce mocného rodu Slavníkovců částečně ztratily svůj vojenský význam. (Až z roku 1384 je zachován kompletní seznam všech 56 děkanátů pražského arcibiskupství. Říčanský děkanát soustřeďuje 40 farností, a i objemem vybraných daní patří mezi největší). Další záznam o existenci Řičan lze nalézt v knize Pravěk země české od J. E. Vocela. Autor se pokusil sestavit mapu pravěkých Čech z 8. a 9. století, kde se již Říčany také nacházejí.

K zabezpečení vlastní ochrany malých vladyků, obchodních cest a potvrzení královského vlivu, začaly být přestavovány tvrze, vznikají hrádky a hrady. Ke stavbě hradu musel dát souhlas či pokyn písemnou formou král. V případě Řičan se však žádná zakládací kniha města či hradu nedochovala. Panuje však všeobecně názor, že hrad Říčany byl založen kolem roku 1306. Nyní k založení Říčanského hradu podrobněji.

V této souvislosti považuji za nezbytné podrobněji se zmínit o českém šlechtickém rodu pánů z Řičan, který je doložen v letech 1237-1806. Se založením hradu a města jsou zásadním způsobem spojeni. Předkové pánů z Řičan byli vladykové ze Všechrom, nevelké vsi s přibližně 10 statky, položené jižně od Řičan. Odhaduje se, že kolem roku 1200 obdržel Říčany, tehdy malou ves s dřevěným hrádkem, Petr ze Všechrom. Jeho jméno se v letech 1187-1240 objevuje v řadě listin. Vzhledem k délce období (53 let), chybějícím dalším dokladům i nepoměrně kratší délce života v té době, mohlo se jednat o otce a syna téhož jména. Do českých dějin vstoupili až tři synové Petra z Všechrom, Ondřej, Slávek a Diviš. V době konfliktu (1247-1251) mezi Václavem I. a jeho synem Přemyslem šlechta rozdělila své sympatie v podstatě rovnoměrně na obě strany. Nejstarší z Všechromských vladyků Ondřej patřil mezi nejvěrnější stoupence mladého Přemysla. Když se pak Přemysl Otakar II. (mimořádně Přemysl i jeho děd dostali druhé jméno Otakar, protože pro německy mluvící šlechtu i císaře bylo jméno Přemysl obtížně vyslovitelné), stal roku 1253 českým králem, Ondřej ze Všechrom se stal nejprve nejvyšším truksasem a záhy královým komorníkem a rádcem. Později dokonce nejvyšším komorníkem. V době Přemysla Otakara II. byly dle významu úředníci u dvora sestaveni (od nejvyššího) následovně: nejvyšší komorník, dvorský sudí, maršálek, truksas (stolník, podával jídlo, byl určený k osobní obsluze krále), podčeší (podával nápoje, určený k osobní obsluze krále), podkoní a lovčí (každý měl řadu svých

podřízených). Toto významné postavení u dvora pro představitele zcela nevýznamného rodu bylo velmi neobvyklé a zásadně ovlivnilo další vzestup tohoto rodu. Je historicky doložen vliv Ondřeje z Vsechrom z jeho pozice rádce na některá rozhodnutí Přemysla Otakara II.. Pro jeho osud je důležitá velmi podrobně v několika pramenech uváděná jeho promluva k Přemyslu Otakarovi II., když mu byla v roce 1271 učiněna nabídka, aby se stal římským císařem (v té době byla již 18 let římská říše bez císaře). Uvedu volně jen některé Ondřejovy podle mne zásadní argumenty. „Současná pozice českého krále je silná a svým vlivem převyšuje okolní křesťanské panovníky. Snaha německých kurfirstů (volitelů císaře) dosadit Přemysla Otakara II. na římský trůn není upřímná, vede je k tomu neschopnost řešit problémy tak rozsáhlého státního útvaru. S císařskou volbou spojené dlouhodobé nepřítomnosti v Čechách povedou k oslabení jeho vlivu doma, a následně problémům ve vlastním království.“ Přes některé i opačné názory jiných rádců Přemysl Otakar II. nabídku odmítl. Když pak neuznal o dva roky později volbu Rudolfa Habsburského římským císařem, vedlo to ve svých důsledcích k jeho postupnému pádu končícího smrtí na Moravském poli. Někteří kronikáři uvádějí, že za tuto „špatnou“ radu zbavil král Ondřeje později všech hodností a ten jen několik týdnů po prohrané bitvě na Moravském poli umírá v ústraní na svých statcích.

Pro Říčanskou historii je ještě důležité, že v roce 1267 se poprvé objevuje v souvislosti s Ondřejem jeho erb, který později používali páni z Říčan, a to červený štít a na něm tři stříbrné lipové listy spojené ve středu svými stonky. Lístky jsou rozmístěny tak, že v každém rohu erbu je jeden list. Tím je nepochybně doložena i návaznost rodu z Vsechrom na pány z Říčan. Jejich velký znak v sobě ve spodní části vsechromský erb zachovává.

Žádný ze tří výše uvedených Vsechromských vladyků nepostavil hrad Říčany, ani nezaložil město Říčany. Důležitá je v této souvislosti osobnost Oldřicha, syna jednoho z nich, Diviše. Za vlády mladičského krále Václava II. (nar. 1271, vládl od roku 1283) se v jedné darovací listině v roce 1298 objevuje „pan Oldřich, syn zemřelého pana Diviše, maršálek království českého“. V období mezi smrtí krále Václava III. (1306) a nástupem Jana Lucemburského (1310) byl již Oldřich jedním ze zemských soudců (zemský soud byl v té době vrcholnou institucí). Svým odporem k volbě Jindřicha Korutanského českým králem a současně podporou Jana Lucemburského si Oldřich vysloužil jmenování „nejvyšší sudí Českého království“. Tím byl až do své smrti v roce 1325.

Kolem roku 1300 se objevila potřeba postavit v oblasti jihovýchodně od Prahy pevný a spolehlivý hrad, jehož stavitel a následně majitel by byl pevným a spolehlivým stoupencem českého krále. Oldřich z Vsechrom splňoval potřebné požadavky. Znal podrobně územní členění oblasti a průběh obchodní cesty Sázava – Praha, kde bylo třeba zajistit obchodníkům bezpečí a ochranu. Svým původem z rodu věrných vsechromských vladyků byl spolehlivou zárukou, že se nezpronevěří rodové tradici a nezradí svého krále. Ze své funkce zemského soudce a nejvyššího sudího měl značné příjmy z podílu na peněžitých trestech a deskových vkladech (poplatky za zápisy do Zemských desek), takže v té době zcela jistě již vlastnil dostatečný majetek potřebný k získání vhodných pozemků jak pro stavbu hradu, koupí potřebných pozemků pro podhradí, tak i vlastní vybudování hradu. Je tady zřejmé, že se Oldřich nemusel obávat, že by nedosáhl králova souhlasu ke stavbě nového hradu, který byl z hlediska království potřebný. Přestože se nedochovala královská zakládací listina, souhlas byl zřejmě udělen. Oldřich vybral nepříliš vysoký, nerozsáhlý skalnatý ostroh chráněný jen mělkým potočným údolím. Byl však jediný v rovinaté oblasti, která byla pro stavbu hradu určena. Zázemí hradu a přilehlého panského dvorce náleželo do katastru malé vsi Říčany. Hrad tedy dostal jméno Říčany a jeho vlastníci začali používat označení „z Řičan“.

Ke vzniku jména obce Říčany se váže několik teorií. Jedna z nich říká, že obec vznikla v lokalitě zvané Říč, tedy říjiště jelenů. Jiná varianta říká, že se v místě usadil kmen Řiečanů, kterým se tak začalo říkat podle místa, kde se zabydleli. A jedné farní kronice se objevuje tvrzení, že v místě, kde je dnes město, byl dříve jenom dvůr, který obdržel své jméno od „řičeti“, tedy koňského řehtání. Dle pověsti prý zde kdysi projížděl nějaký vyšehradský kníže. A když zde v těchto místech jeho kůň zvučně zařičel, napadlo onoho knížete zde postavit dvůr a dál mu jméno Říčany. Půvabná historka.

Přesné datum založení hradu není známo. Dosud je doložen z roku 1309 pouze první záznam Oldřicha jako „Ulricus de Rziczán, judexterrae“, tedy jako pána již existujících Řičan a zemského soudce. Je důležité poznamenat, že současně se stavbou hradu byla na místě staré obce Říčany založena nová, daleko větší osada typu trhových vsí neboli městečů, která si ponechala původní jméno, přestože se nabízelo označení Nové Říčany nebo Oldřichův Městec, jak bylo v té době běžné. Součástí nového vojenského a správního centra byl i nový kostel, pro potvrzení významu lokality z tehdejšího hlediska důležitý.

Osobou Oldřicha z Říčan se prostý vladycký rod dostal ve 13. století mezi staré panské rody na královský dvůr v Praze a on sám se stal jedním z předních představitelů českého království. Rod se ve 14. století rozdělil na desítku rodových linií na Říčansku a Plzeňsku a zchudl. Přesto se dostal v roce 1500 mezi nejváženější panské rody. Tehdy vznikla potřeba doplnit závazně a natrvalo početní stav nejvyšší české panské šlechty. Bylo to nezbytné, protože v průběhu 15. století vymřelo několik starých panských rodů. Tvůrci českého zemského zřízení si svůj úkol zjednodušili a při volbě nových panských rodů vyšli mimo jiné i ze seznamu členů zemských soudů od začátku 14. století. A zde samozřejmě několikrát opakovalo jméno Oldřicha z Říčan, a tak se stalo, že celý rod rytířů z Říčan byl v zemském zřízení povolán a povýšen mezi panské rody českého království. O tom, že se nejednalo o nic bezvýznamného svědčí to, že pouze příslušníci těchto rodů měli právo se ucházet o nejvyšší zemské úřady, velet vlastním kontingentům v zemské armádě s vlastní korouhví a stavět si na svých panstvích hrady, zakládat městečka a zřizovat kostely. Když po roce 1420 páni z Říčan byli odejiti ze svých Říčan, jejich spřízněnost s dalšími rodovými liniemi se nepodařilo historikům dohledat. Historik August Sedláček (Trnka str.38) si dokonce stěžuje, že v případě rodu pánů z Říčan „nelze sestaviti úplného a souvislého vývodu jeho“. Zde se však budu zabývat pouze tou větví, která zůstávala na Říčanském hradu do roku 1420. Víme, že na Říčanech po Oldřichovi vládl Diviš z Říčan (zemřel před rokem 1349), dále je doložen Jimram z Říčan (zemřel po roce 1380) a dále jeho syn Diviš z Říčan, poslední pán na Říčanech (zemřel po roce 1423). V podrobnostech o příbuzenských vztazích a datech narození či úmrtí se prameny rozcházejí, výše uvedená jména jsou však ti, kteří rozhodně vládli na Říčanech delší dobu. Jména to jsou sice pro historii Říčan významná, ale mnohem důležitější bylo, že století do roku 1420 bylo obdobím pro české království velmi příznivým.

A pan Jaroslav Honc dokonce na str. 47 v části 4 Kapitol z dějin Říčan (2), kterou zpracoval, tvrdí „Nikdy jindy nebyly dějiny města, hradu a regionu Říčan propojeny s dějinami Českého království tak těsně a všestranně jako v historickém období před rokem 1419. Staletí českého blahobytu a prosperity bylo tehdy dramaticky přes noc vystřídáno mohutným lidovým husitským povstáním proti císaři Zikmundovi, dědici a nástupci po jeho bratrovi králi Václavu IV.“.

Pojďme tedy k poměrům v Čechách, a tedy i v Říčanech podrobněji. Proč období prosperity. Především proto, že za vlády krále Václava II. byla těsně před rokem 1300

v místech dnešní Kutné Hory objevena na tehdejší dobu vydatná ložiska stříbrné rudy. A tak se od roku 1300 začaly v nové královské mincovně razit nové mince nazvané pražské groše podle nápisu na rubu mince grossus (velký, silný, tlustý) pragensis. Evropa tak dostala od českého krále nový druh platidla, minci prakticky z ryzího stříbra. Velkorysost Václava II. a jeho nástupců Jana Lucemburského i jeho syna Karla IV. při ražení mincí byla v Evropě velmi ceněna a celostříbrné pražské (české) groše se rychle rozšířily a měly pevný kurz. Důsledky vzniku české grošové měnové soustavy byly pro evropskou i domácí ekonomiku téměř okamžité a trvalé. Zejména poté, co se obchodníci i finančníci váhovou a jakostní kontrolou přesvědčili, že české groše mají neklesající váhu a obsah. Dosah stotisícových ražeb kutnohorské mincovny se příznivě projevoval prakticky všude. Jak je všeobecně známo, král Jan Lucemburský se v Čechách příliš nezdržoval a jeho potřeby při financování svých diplomatických cest a zejména vojenských expedic byly značné. Neměl s tím však potíže a svým způsobem se stal působivou reklamou bohatého Českého království. Co však bylo podstatné, král prakticky svou šlechtu nezatěžoval daněmi. A to mělo příznivý dopad na prosperitu celého království, zem bohatla a až na drobné lokální rozmíšky byl v zemi klid. Český blahobyt přilákal do země nejen mnoho zdatných řemeslníků, ale následně přišla další vlna přistěhovalectví. Logicky nejprve do země dorazili horníci a hutníci. Další přistěhovaleci směřovali již do měst i na venkov. Vzhledem k hustotě osídlení bylo přistěhovalectví velmi žádoucí a politika, zejména daňová, k jeho podpoře byla velmi moudrá. Za osazenou zemědělskou půdu nebo za stavební parcely ve městech neplatili přistěhovaleci ani králi, ani církvi, ani šlechtě nic. Naopak jim jejich budoucí feudální vrchnost zaručila několikaletý odklad od placení daní (proto je u vesnic časté jméno Lhota - „lhůta“, označení pro odklad). I následník Jana Lucemburského, Karel IV., pokračoval ve využívání hojného přísunu grošů z kutnohorské mincovny. Jeho přístup k použití finančních zdrojů byl však zcela jiný. Investoval státní finanční prostředky do nádherných a přitom účelných staveb. Zmíním jen ty nejznámější. Pražský hrad (o ten jeho otec vůbec nedbal), hrad Karlštejn, katedrála svatého Víta a stavba kamenného mostu v Praze (pro rozvoj Prahy zásadní). Kamenný most v podstatě umožnil vznik Nového Města pražského, v té době byla založena celá řada klášterů. Patrně nejrozsáhlejším důkazem o bohatství českého království bylo roku 1348 bylo založení university Karlem IV. a výstavba fakult a kolejí pro profesory a studenty. Různí badatelé se pokoušeli ve své době provést odhady nákladů na různé stavby. Když jsem se pokoušela transformovat jejich odhady na dnešní dobu, vycházely mi

neuvěřitelná čísla. V jedné kronice je zaznamenáno, že stavba jednoho nepříliš velkého kláštera slovanských chorvatských mnichů v Emauzích roku 1347 stála 18.747 kop českých grošů. Pan Honc odhaduje (a uvažuje nižší odhad 1 groš za 150.- Kč) aktuální cenu v roce 1997 přes 16 milionů Kč. Dnes tedy ještě minimálně ještě čtyřikrát víc. Nebudu spekulovat o správnosti. Je to snaha změřit nezměřitelné a metodika zahrnující všechny faktory nutné pro převod středověkých měn do současných je problém, jehož řešení by vydalo na samostatnou práci. Pro mě jeden zásadní závěr. Využití stříbra pod Kutnou Horou usadilo české království ve své době do středu Evropy jako bohatý, silný a prosperující stát. To nakonec vedlo k volbě Karla IV. římským císařem. A ještě dnes kamenné stavby té doby patří k nejznámějším historickým památkám naší země a jsou důvodem, proč je Česká republika turisticky atraktivní.

Toto odbočení od historie Říčan do obecné roviny k poměrům v Čechách je pro pochopení tragických událostí v Říčanech (pro rod pánů z Říčan a jejich hrad) v roce 1420 zásadní.

Již v roce 1378 (zemřel Karel IV.) začal rozkol v církvi, který vyústil ve volbu dvou papežů a roce 1409 byli papeži dokonce tři. To samozřejmě v době, kdy moc světská byla podřízena moci církevní, vedlo k velkým problémům. Papež například mimo jiné posvěcoval volbu krále, schvaloval sňatky, povoloval rozvody apod. Ale který byl ten správný? A jejich rozhodnutí byla často protichůdná.

Syn Karla IV., Václav IV. byl rovněž císařem. V počátku jeho vlády panovaly ještě v Čechách poměrně spořádané poměry, ale v německé říši se začala projevovat nejednotnost a spory, které nebyl schopen ani ochoten řešit, a proto postoupil císařskou korunu svému bratru Zikmundovi, který byl v té době králem uherským. V roce 1393 Václav uvěznil a donutil k poslušnosti pražského arcibiskupa a jeho předního hodnostáře, generálního vikáře Jana Nepomuckého ve vězení umučil. To současně s jeho neústupností vůči panské šlechtě vedlo k nelítostnému boji mezi oběma skupinami české šlechty, panskou jednotou založenou 1393 a dvorskou šlechtou. Přitom byl král krátce zajat, dostal se pod vliv svého bratra a následně do izolace bez významného politického vlivu. V té době začal v Praze kázat proti poměrům v církvi mistr pražské university Jan Hus. Jeho kázání začala ovlivňovat široké masy. Byl universitou napomenut, a nakonec církví dán do klatby. Toto obvinění z kacířství a jeho následné odsouzení a upálení rozdělilo do té doby klidný a snášenlivý český

národ na dvě nesmiřitelné části. Tu, která souhlasila se závěry kostnického koncilu a upálením Jana Husa a tu, která nesouhlasila a chtěla v šíření Husových myšlenek pokračovat. Tak skončil tvrdě a nekompromisně sociálně vnitropolitický smír a celospolečenský blahobyť. Kromě Václava IV. a jeho bratra Zikmunda se za legitimitu kostnického koncilu, za správnost upálení mistra Jana Husa a odsouzení jeho učení postavila pochopitelně celá katolická církev a většina české šlechty. Když Václav IV. 16. srpna 1419 zemřel, stal se jeho nástupcem Zikmund. V té době již husitské povstání mělo velkou sílu a celá země se rozdělila dle odpovědi na jednoduchou otázku: „Pro císaře Zikmunda nebo proti císaři Zikmundovi?“. V rámci celého českého království byla predikce výsledku nevyhnutelného střetnutí nejednoznačná. Zejména i proto, že nebylo zřejmé, jak velké síly se podaří Zikmundovi pro prosazení svého nároku na český trůn shromáždit.

Jaká byla situace na území někdejšího říčanského děkanátu, který tvořilo 40 farností o rozloze 511 km². Velmi zajímavý rozbor provedl pan Jaroslav Honc v části 4 Kapitól z dějin Říčan nazvané „Pražané v Říčanech a vyhnání pana Diviše, majitele Říčan, roku 1420“. Všem majitelům 145 větších i malých statků a panství ležících na území Říčanska (výše popsany děkanát) v roce 1419 položil hypoteticky výše uvedenou otázku. Územní celky rozdělil do tří skupin: církevní statky a panství – klášterů, kanovníckých kapitul a kostelů, bezpochyby zastávajících stanovisko souhlasné, dále statky a panství německých měšťanů z Prahy, kteří jistě prosazovali legitimitu krále Zikmunda i upálení mistra Jana Husa a konečně statky a panství patřící českým šlechticům, pro které byla vhodná doba pro prosazení volby jiného panovníka, než byl císař Zikmund, a kteří byli pro rehabilitaci Jana Husa. Lze polemizovat s tím, zda by odpovědi majitelů panství korespondovaly s případnou odpovědí obyvatel na daném území. Obecně výběr otázky při referendu je velmi důležitý. Obsahuje-li jméno, je to vždy problematické. Znalosti jmen politiků jsou velmi lokální záležitostí. Myslím, že i dnes např. nejméně polovina obyvatel České republiky nezná jména aktuálních prezidentů sousedních států. Ale zpět. Vzhledem k vazalským povinnostem vůči vrchnosti je výsledek „ankety“ pro situaci na Říčansku důležitý. Výsledek - 73,6 procent ve prospěch katolické církve a německých měšťanů z Prahy proti 26,4 procentům české šlechty. Autor citovaného článku z toho vyvozuje, že vyhlídky strany husitů a pražanů na vítězství v očekávaném boji o moc a budoucí směr politického vývoje měly být mizivé. Jsem přesvědčena, že podobná situace (při hypotetické anketě),

vzhledem ke značnému majetku církve a bohatství německého měšťanstva v Praze, bude v celém širokém okolí Prahy stejná. Pro mě tento výsledek znamená spíše něco jiného. Pro Prahu, ze které se po dobytí novoměstské radnice husitským davem vedeným Janem Želivským, začaly šířit husitské bouře po celých Čechách, se stane blízké, převážně katolické okolí, zcela nepřijatelné. A také, hned krátce po smrti Václava v srpnu 1419, se začaly z Prahy šířit výpady proti katolickým klášterům. Ostrost těchto střetů byla otupena sjednaným příměřím mezi pražany a husity a mezi císařem Zikmundem, jehož platnost končila v dubnu 1420. Stále totiž existovala možnost, že nový král dovolí v Čechách přijímat podobojí. Jenže, jak víme, Zikmund využil příměří k zorganizování válečné výpravy do Čech, kde byl však v památné bitvě na Vítkově 14. července 1420 poražen a Čechy opustil s tím, ať si česká katolická šlechta poradí s husity sama.

A nyní zpět do Říčan. Postavení aktuálního pána Diviše z Říčan bylo výjimečné. Jeho rod byl vždy zbožný a výlučně katolický. Českým panovníkům sloužili páni z Říčan oddaně od 13.století. Katolický šlechtic Diviš z Říčan, bohatý a věrný stoupenec Zikmunda, navíc v roce 1419 jasně patřil mezi opory německých měšťanů v Praze. Příliš si také nepomohl svými loupeživými výpady proti vozům Pražanů na nám známé obchodní cestě Sázava – Praha. A tak Mikuláš z Husi, vůdce husitů, který po Vítkově dobýval slabá katolická opevnění v okolí Prahy, přitáhl v listopadu 1420 k Říčanskému hradu. Prameny, které zde používám, přiznávají, že přesné vyličení osobnosti Diviše z Říčan a jeho pevného a prostorného hradu vešlo do českých dějin v období husitských válek díky přesným informacím Vavřince z Březové (mimochodem horlivý kališník, ale jeho popis událostí je nejpodrobnější) v jeho Husitské kronice. A tak víme, že obléhání se mimo již jmenovaného účastnili Chval z Machovic, Jan Roháč z Dubé a později i Jan Žižka z Trocnova. Při útocích na hrad bylo přilehlé městečko vypáleno a zpustošeno. Pouze hrad odolával. Začátkem prosince se dohodl Diviš s husity na kapitulaci s tím, že muži a ženy budou moci odejít z hradu bez ztráty na životě a s lehkými věcmi, totiž svým oděvem. K vlastnímu předání hradu došlo 4. prosince 1420. Žižka svůj slib zcela nedodržel, dal upálit 11 katolických kněží, kteří se na hradě zdržovali a pana Diviše se synem zajal a odvedl na pražskou radnici. Poslední doklad o Divišovi je již dříve zmíněný záznam z roku 1423 v katolických Českých Budějovicích. Ještě je třeba poznamenat, že hrad byl po předání husitům sice vydrancován a poškozen, ale nebyl zbořen. Zůstala v něm menší husitská posádka.

Husité však hrad neopravili a další majitelé říčanského panství se o něj rovněž nestarali, neboť v něm nesídlili. A tak již v roce 1544 se o něm píše jako o hradu „pustém“. A tak jeho další přínos pro dnešní Říčany spočívá pouze v tom, že jeho torzo zůstává dominantou města a že kameny, které dříve tvořily mohutné zdi, dobře posloužily do základů či zdiva nově stavěných domů v postupně se rozrůstajícím městě.

Vítězství pražanů a husitů roku 1419 a obsazení říčanského hradu a panství z Říčan v prosinci 1420 znamenalo obrat v dějinách Říčan i jeho okolí. Říčany na celé půlstoletí byly majetkem Nového Města pražského. Ještě bych ráda uvedla, že jsem byla velmi zvědavá na vyličení popsaných událostí panem Vlastimilem Vondruškou v jeho Husitské epopeji. Autor vystudoval historii a národopis, pracoval v Ústavu pro etnografii a folkloristiku, později v letech 1983-9 v Národním muzeu v historické části. Je známo, že ve svých literárních dílech, kde se snaží popularizovat historii, využívá autentických historických pramenů. A skutečně na str. 427-8 v Husitské epopeji část II. (léta 1416-25), první vydání, Vondruška popisuje dobytí říčanského hradu. Je zřejmé, že i on využil stejné prameny jako ostatní, tedy zejména Vavřince z Březové, nic nového jeho popis neobsahuje.

Pro mě je tato část dějin Říčan nejzajímavější. Události zde popsané zasáhly do dějin celého národa, a nakonec bez nich by nebylo Říčan, a tedy vlastně ani o čem dále psát.

1.2 Říčany v letech 1420-1848.

Okolí hradu v Říčanech je však natolik pro existenci obce příznivé, že na rozdíl od několika obcí v okolí, které po rabování husitů nebyly obnoveny, život v Říčanech neskončil.

Se zánikem hradu skončil vojenský význam Říčan. Rozhodně však ne význam jako správního celku. Vždyť na úrodnosti kraje se nic nezměnilo. A nadále zůstávaly děkanátem.

Doba pohusitská, tak bohatá na události v Českém království, samotné Říčany příliš nepoznamenala. Zajímavá je zmínka, že v roce 1449 zemřel po krátké nemoci v říčanském hradu Menhart z Hradce, držitel hradu Karlštejn. Stalo se tak při jeho cestě na Karlštejn po jeho propuštění z vězení v Poděbradech, kde ho držel jako svého významného odpůrce Jiří Poděbradský. Pro naši potřebu z tohoto sdělení můžeme vyčíst, že ve zmíněném roce byl hrad ještě obyvatelný.

Již v prvních létech husitských válek došlo ke značné destrukci právně-majetkových vztahů. Postupně narůstal počet opuštěných katolických far, vypálených a pobořených klášterů, zabraných měšťanských bohatých domů a tvrzí po uprchlých katolických majitelích. Daleko největší zisk z porevolučních majetkových proměn měla obě města pražská. Praha převzala majetek opuštěných klášterů, kostelů i majetek uprchlých či vypuzených katolických a německých spoluobčanů. A tak získala nejen svobodu a nezávislost na panovníkovi, ale i desítky vsí, dvorů a tvrzí, takže se rozsahem svého panství rovnala i bohatým šlechtickým rodům. Pro osud Říčan je důležité, že české husitské války vytvořily vedle běžných právnických titulů držení majetku (majetek koupený nebo získaný darem) ještě pojmy „majetek odběžný“ a „majetek získaný právem meče“. K řešení situace došlo až v roce 1436, kdy katolický sněm v Jihlavě uznal existenci české církve podobojí a arcibiskupa Jana Rokycana a česká strana a pražané uznali za svého krále Zikmunda. Všichni byli zřejmě dlouhým obdobím válek unaveni, rebelové trochu zestárlí, vítězové potřebovali legalizovat získaný majetek. Ani Zikmundovi Čechy v dané situaci nic nevynášely. Byl obnoven zemský soud a králem jmenováni nejvyšší zemští úředníci z řad husitské i prokrálovské šlechty. A protože o peníze a majetek jde vždy v první řadě, rozhodující pro smírné soužití katolických a nekatolických měst a šlechty bylo rozhodnutí katolické královské strany a krále Zikmunda, nepožadovat restituci církevního majetku ani královského majetku u dobytých statků katolických šlechticů. Ještě na podzim 1436 vydal Zikmund všem husitským nabyvatelům těchto statků majestáty zaručující každému jmenovitě držení těchto statků nebo částku, za kterou mohly být předrevolučními majiteli, pány a církevními institucemi, kláštery, kapitulami, arcibiskupstvím či biskupstvím vykoupěny zpět.

Osud panství Říčany a jeho hradu (oboje patřícím Pražanům) byl zcela jiný než osudy a postavení daleko početnějších a rozsáhlejších církevních statků, které uznalý král Zikmund obětoval v zájmu míru ve svém království a které závazně ponechal jejich husitským nabyvatelům nebo rozdal svým věrným katolickým českým šlechticům.

V tomto období Pražané stejně jako šlechta upustili od doktríny „statků odběžných“ jako způsobu nabytí zejména církevního majetku, poněvadž se jednalo o zřejmé vyhnání jejich právoplatných držitelů. Tím ovšem museli v obnoveném právním státě uznat vrchní vlastnické právo českého krále k těmto církevním statkům a svou

povinnost ucházet se o takto nabyté statky ve svém držení cestou milosti u panujícího krále Zikmunda.

U Říčan byla situace jiná. Pražané získali Říčany právoplatně v boji „právem meče“, které nikdo, ani Diviš z Říčan ani císař Zikmund nemohl neuznat a zpochybnit. Nebylo proto potřeba, aby si město Praha své právo na Říčany nechávalo potvrdit a uzнат královským majestátem. Pro královskou Prahu byly Říčany důležité i jako obranný a bezpečnostní štít. To nemohl Zikmund zpochybnit, naopak to musel podporovat. Když se Praha rozhodla Říčany prodat, musela postupovat s rozvahou. To zejména proto, že případný kupec by nesl riziko napadení pravomocnosti nabytí. Obnovený zemský soud a úřad desek zemských totiž požadovali doklad o nabytí kupovaného, a tedy řádně intabulovaného (zapsaného do pozemkové knihy) majetku, což Praha neměla. Volba kupce padla na bohatý český rytířský rod Trčků z Lípy. Pro Říčany bylo v té době asi nejdůležitější, že jim tím skončilo více než šedesátileté období, kdy měli přístup na pražské trhy a mezi pražské měšťany. V době koupě Říčan byl Mikuláš Trčka mladší z Lípy přisedícím zemského soudu za rytířský stav. Jeho politický vliv byl značný, a tak se bez problému vyrovnal s nedostatkem právních dokladů pražanů o získání Říčan. Koneckonců v té době tato koupě pro něj představovala vzhledem rozsáhlosti majetku jen zcela zanedbatelnou finanční transakci. Rod Trčků z Lípy je svým způsobem typický pro středověkou feudální šlechtu. Rozsáhlý majetek, jeho složité převody mezi příbuznými. Motivy těchto převodů byly nejrůznější, obava z nepřízně krále, půjčky, nejčastěji nečekaná úmrtí členů rodu. A nakonec přesto, že v době nabytí Říčan byl rod Trčků velmi rozvětvený, větev, která je vlastnila, vymírá v roce 1549, celý rod pak 1645. Pro tuto práci není jejich genealogie podstatná, mnohé doklady chybí, autoři podkladů se rozcházejí občas i datumově. Je to však nepodstatné, ve všech ohledech byly Říčany při těchto převodech pouhým subjektem, svůj osud nemohly ovlivnit.

A navíc ještě před smrtí posledního vlastníka z rodu Trčků, Jana mladšího, se roku 1544 stávají majetkem rytíře Ladislava Vostrovce z Kralovic (Trnka o něm píše jako o Ladislavovi Ostrovci z Kralovic a uvádí i jiný rok převodu). Tento rytíř bez vlastního statku byl obratným finančníkem. Finanční prostředky vyženil a bohatl krátkodobými půjčkami spolehlivým českým šlechticům. Říčany získal, když je přijal jako zástavu na roční splátku smluvených úroků. V té době byla poptávka po menších rytířských statcích vysoká. Vostrovec tak získal Říčany velmi výhodně a hned

po nezaplacení dlužné částky dal vepsat své vlastnictví do zemských desek a stal se tak právně nenapadnutelným pánem Říčan. Ladislav Vostrovec měl 11 dětí, z toho 6 synů. Z nich druhý v pořadí Jetřich, se stal po smrti své matky roce 1565 majitelem říčanského panství. Ve svých 30 letech měl dobré výchozí podmínky pro pozvednutí Říčan. Byla to zřejmě poslední příležitost jak a kdy mohl nějaký rytířský rod obnovit a povznést Řičany jako samostatné panství. K tomu, že je tato úvaha oprávněná, nám pomohl samotný Jetřich. On to byl, kdo roku 1567 nechal zapsat do zemských desek Řičany jako svůj majetek. Tím byl konečně odstraněn dosavadní bezprávní stav trvající od roku 1485. Vzhledem k nutným náležitostem, které takový zápis do zemských desek musel obsahovat, máme jedinečný obraz o situaci a majetku v panství. Tak víme například, že tu bylo asi 400 obyvatel, 26 bohatých měšťanů a sedláků, k panství náležel pivovar a několik rybníků. Zápis jde do takových podrobností jako daňové zatížení jednotlivců vůči vrchnosti. Bylo tam prostě vše, co bylo důležité pro ocenění panství jako celku. Tento vklad do zemských desek je to nejcennější, co po Jetřichovi zůstalo. Je to ale zásadní dokument, který slouží jako základ pro sledování zejména ekonomického a demografického rozvoje Říčan. Samotný Jetřich nebyl dobrý hospodář a velmi dobré vstupní situace pro další rozvoj Říčan nevyužil. V té době již bylo celkem běžné, že majitelé panství neměli jako jediný zdroj příjmů feudální pozemkovou rentu. Začal se objevovat aktivní přístup k majetku, který si majitel nechával ve vlastní režii a hospodařil na nich s úředníky a zaměstnanci. Výnos z takových pivovarů, rybníků, dvorů a lesů byl samozřejmě vyšší než poplatek za pronájem. Jetřich však postupoval zcela pasivně. Vše, co měl v osobním vlastnictví, pronajal. Tím svůj roční příjem zvýšil jen nepatrně. Navíc vzhledem ke středověkému dogmatismu a konzervatismu se výše celoročních daní od založení Říčan do roku 1565 i v dalších stoletích do roku 1848 nezměnila. To bylo samozřejmě pro nájemce výhodné. K tomu je potřeba uvážit, že český stát a čeští králové dávali do svých kdysi téměř stoprocentních grošů stále méně čistého stříbra a kupní síla českých grošů klesla od husitských válek o 25 % a později i na méně než 50 %. Tak se stalo zcela zákonitě, že ceny všeho rostly, ale výše ročních feudálních daní zůstávala na úrovni 14. století. A tak již dva roky po nabytí říčanského panství si začal Jetřich půjčovat. Zemřel roce 1569, jen čtyři roky poté, co se Říčan ujal. Za tu dobu se mu podařilo nashromáždit takové dluhy, že ani jeden z jeho pěti bratrů nevyužil možnosti předkupního práva. Zanedbané, a již nevýnosné a zadlužené Řičany byly i v dobách vysoké poptávky po menších rytířských statech nelákavé.

Říčany kupuje až v roce 1572 bohatý Jan ze Smiřic a na Kostelci i Klučově. Osobností tohoto renesančního šlechtice se budu zabývat podrobněji. Především proto, že po zakladateli Řičan Oldřichovi je pokládán za druhou nejvýznamnější osobnost našeho města. Od svého zakladatele nedostaly totiž Říčany písemné a právně platné záruky svých svobod, ani svých platebních povinností vůči vrchnosti, ani svých práv na vlastní městské administrativní orgány, trhy, obchod a řemesla. I když taková zakládací listina nebyla první dvě století překážkou pro jejich rozvoj, v 16. století byla již situace neudržitelná. Vše sice fungovalo na základě obyčejového práva a ústních dohod. A nikdo to nezpochybňoval. Vždyť vše zavedla a dohodla taková autorita, jako byl nejvyšší královský sudí. Ale již z předchozího textu je patrné, listinné doklady začaly, zejména při majetkových převodech chybět. A strádali zejména samotní říčanští, kteří si na svém měšťanství velmi zakládali. Měli problémy třeba s pořádáním trhů. Když přišel nový pán Vilém Trčka, museli mu slibovat poddanství současně se sedláky, ačkoliv dříve tuto povinnost vůči novému pánovi prováděli samostatně před nimi. Docházelo i ke zpochybňování Řičan vykonávat pravomoc soudní. V análech soudu novoměstských konšelů pražských byl např. nalezen zápis z roku 1575, který popírá svědectví poskytnuté Říčany (Trnka str. 68). Je zde uvedeno: „*Říčany jsou městečko nehrazené a zřízení zemské toho brání, aby v nehrazených městečkách svědomí přijímána byla.*“. Kupec Řičan, Jaroslav Smiřický ze Smiřic, byl jistě jako první muž postupně na dvorech Ferdinanda, Maxmiliána a následně Rudolfa, dostatečně velkou autoritou, která by Řičanům zajistila uznání a respekt. On se však rozhodl pro zajištění městských říčanských práv formou písemného královského privilegia a zřízení hrdelního soudu v Říčanech pro celý říčanský region. Nyní je třeba toto množství informací podrobněji objasnit.

Nejprve k osobě Jaroslava Smiřického ze Smiřic. Narodil se roku 1513. Historie jeho rodu je v počátcích poznamenána událostí, která vysvětluje jeho opatrnost či spíše prozíravost, mít své majetkové záležitosti řádně právně ošetřeny. Rytíř Jan ze Smiřic (nar. okolo roku 1400), zakladatel slávy a bohatství rodu, byl jedním nejúspěšnějších husitských hejtmanů—měřeno rozsahem statků, které během husitských válek nahromadil. Sňatkem s Markétou z Michalovic (starý český bohatý katolický rod, jehož členové byli po dvě století oporou českých králů i katolického krále a císaře Zikmunda) byly všechny jeho husitské zásluhy zapomenuty. Stal se katolíkem a jedním z úhlavních nepřátel zemského správce Jiřího z Poděbrad. Když se mladičkový Ladislav

Pohrobek chystal v roce 1953 na cestu do Prahy ke své korunovaci, Jan jej osobním dopisem varoval, aby do Prahy nejezdil bez dostatečné vojenské síly. Když se tento list dostal do rukou Jiřího Poděbradského, svolal zemskou vládu a obsah listu jí sdělil bez uvedení jména pisatele. Členem zemské vlády byl paradoxně i Jan ze Smiřic. Zemská vláda pisatele označila za zrádce a odsoudila k nejtěžšímu trestu. Tak se Jan podílel na svém rozsudku smrti. Hned druhého dne byl na Staroměstském náměstí popraven mečem. Rodina byla izolována na pokraji české šlechtické společnosti. Jeho majetek zapsaný v zemských deskách byl zkonfiskován, majetek zapsaný na manželku a jeho dva syny byl však rodině ponechán. Další kaňkou na rodovém jméně bylo, že Jindřich, syn popraveného Jana si na německém císaři Fridrichovi III. vyžádal titul říšského svobodného pána, a to proti právu českých pánů a české šlechty. První krok k návratu Smiřických mezi českou šlechtu učinil až nejmladší vnuk Jana, Zikmund. Toho již s tvrdou katolickou linií spojovalo pouze jméno. Byl zřejmě velmi dobrým hospodářem, respektoval důsledně právní řád a svým třem synům zanechal tři nezadlužená velká panství. Jaroslav byl nejstarším synem Zikmunda. V jihlavských dohodách v roce 1536 vycítil, že se zásadně změnila situace i vyhlídky jeho rodu v Čechách. Vsadil na službu novému českému králi. Správně usoudil, že na pražském dvoře budou proti stavovské a protistátní postoje a viny rodu Smiřických zcela jinak chápány a oceňovány, zvláště když budou doplněny prodynastickou oddaností a službou ve vojsku. A za dlouholeté služby byl Jaroslav odměněn opravdu královsky, když král Ferdinand na něj v roce 1547 (po potlačení povstání českých stavů) převedl konfiskát Kostelec nad Černými lesy. Je vidět, že si král opravdu vážil jeho služeb, protože darované panství si chtěl původně, vzhledem k rozsáhlým lesům a honitbě, ponechat jako komorní statek. Roku 1554 dokázal Jaroslav prosadit svůj rod mezi panské rody českého království. Předtím se ovšem musel vzdát s oběma bratry nobilitace rodu (povýšení do šlechtického stavu) německým císařem. Nadále zůstával ve službě na pražském dvoře, od roku 1571 jako dvorský maršálek a od roku 1586 jako dvorský hofmistr. Dožil se v té době mezi šlechtou neuvěřitelných 84 let, takže nijak nepřekvapuje, že přežil všechny své čtyři děti. Byl skutečně vynikající představitel české renesanční šlechty a zejména svého rodu. Byl prozíravý a cílevědomý a osud mu dopřál dostatek času, aby mnohé ze svých vizí mohl realizovat.

Pro nás to nejpodstatnější, tedy vše, co se týká Říčan, ve výše uvedeném stručném životopise úmyslně chybí, abych se tomu nyní mohla věnovat podrobněji.

Myslím, že vzhledem k tomu, co je o Jaroslavovi ze Smiřic známo, myšlenka na koupi Říčan vznikla již krátce po získání Kostelce nad Černými lesy. Nejen to, myslím, že i celá jeho vize na rozsáhlé panství východně od Prahy na ose Uhříněves, Říčany, Kostelec nad Černými lesy. Všechny jeho majetkové obchodní transakce ve své časové posloupnosti tomu nasvědčují. Uměl být trpělivý, své nabídky dával ve správný čas. Po koupi Říčan 1572 čekal dalších 6 let, než se mu podařilo koupit Uhříněves. Dalších 10 let se zdálo, že narazil na nedobytné pásmo prosperujících rodových statků, jejichž majitelé odolávali lákavým nabídkám Smiřického. Ale pak kupuje další statky, z nichž zejména Pitkovice znamenají další přiblížení komplexu k Praze. V roce 1588 získává zámek a statek Koloděje, což byl v té době po Říčanech nejvýznamnější územní celek regionu.

Když v roce 1593 jako osmdesátiletý, již bezdětný, (zemřel 1597) sepisoval svou závěť, opět projevil svou moudrost a rozhodl nedělit svá panství mezi rodiny svých bratrů a nezmařit své padesátileté úsilí o vytvoření jedinečného administrativního a ekonomického územního celku nemajícího dosud v dějinách Českého království obdoby. Stanovil, že pánem bude vždy nejstarší z rodu s povinností vyplácet ostatním roční apanáže, jako výraz celo rodového vlastnictví fideikomisních (vlastnictví patří všem čekatelům, ale držitelem je v konkrétním okamžiku vždy osoba určená posloupností stanovenou zakladatelem a uvedená ve zřizovací listině) statků Kostelec-Uhříněves.

Pro přesnost je třeba dodat, že o úplného dokončení fungujícího šlechtického celku známého do roku 1848 o jako panství Uhříněves (o rozloze 155 km²) se postarali jeho dědicové, a i noví vlastníci, kteří v letech 1615-1751 dokoupili dalších 13 menších či větších statků. Vnitřně předpokládal uspořádat Smiřický své panství následovně. Velké městské, obchodní a soudní centrum v Říčanech, hospodářské a správní centrum v Uhříněvsi a reprezentativní sídlo na zámku v Kolodějích. Že to s povznesením Říčan na silné správní středisko mysleli i jeho dědicové vážně, vyplývá ze záznamů o daňové zátěži říčanských z roku 1609. Z celého katastru Říčan a 42 všech zdaněných měšťanských domů a 6 řezníků dostával feudální majitel 68 kop českých grošů. Aby tato částka měla potřebnou vypovídací schopnost, je třeba uvést, že příjem za prodané zboží z jednotlivých výrobních odvětví (pivovary, vinice, pila, cihelna, rybníky, lesy atd.) velkostatků Uhříněves a Kostelec činil téměř 16000 kop českých grošů.

Jestliže panství Uhříněves existovalo prakticky beze změn 250 let, rod Smiřických u toho tak dlouho nebyl. Posledním Smiřickým pánem zde byl Albrecht Smiřický (nar. 1594, vnuk Jindřicha ze Smiřic, což byl mladší bratr Jaroslava ze Smiřic). Jeho osobou se rod Smiřických dostal na samý vrchol. Když převzal majetek, byl ve svých 20 letech již seniorem nejbohatšího rodu v Čechách. Byl horlivý vyznavač víry podobojí a získal pevnou pozici na kalvínském dvoře Fridricha Falckého (pozdější český „zimní“ král“), který mu byl i věkově blízký (nar. 1596). Dokonce se objevují spekulace, že by se po svržení tehdejšího českého krále Matyáše Habsburského mohl stát Albrecht Smiřický nově zvoleným českým králem. Také se stal čelným představitelem nejradikálnějších českých šlechticů, kteří se podíleli na bouřlivých událostech začátkem roku 1618. Dokonce prý jeho rukou byl 23. května císařský místodržící Jaroslav z Martinic defenestrován. Ještě téhož roku ale v listopadu Albrecht zemřel. Po Bílé hoře byl císařskou hrdelní komisí v dubnu 1621 posmrtně „zbaven všeho jmění a památka jeho byla navěky prokleta“. V době smrti Albrechta Smiřického žili z jeho sourozenců jen dvě sestry a nezletilý slabomyslný bratr Jindřich Jiří. Starší sestra Eliška Kateřina byla vězněna pro jakési pletky s neurozeným mužem, a tak se mladší Markéta Saloména, provdaná za Jindřicha Slavatu z Chlumu, stala ve smyslu závěti poručníkem nezletilého bratra. Po Bílé hoře a konfiskaci majetku emigrovala. Nyní vstupuje na scénu vítěz od Bílé hory –Albrecht z Valdštejna. Využil toho, že byl po matce s rodem Smiřických spřízněn a pak zejména přízně, kterou ho zahrnoval jako vítěze od Bílé hory císař Ferdinand II., a nechal se prohlásit za poručníka a následně i dědice slabomyslného Jindřicha Jiřího. Již v červnu pak Albrecht z Valdštejna rozporoval konfiskaci jako nespravedlivou a částečně mu bylo vyhověno, když dostal zpět pro svého svěřence mimo jiné i Uhříněveské panství. S navrácenými statky mohl však disponovat až po smrti Jindřicha Jiřího. Protože toto panství nezapadalo do jeho záměru vytvořit vlastní knížectví na severu Čech, potřeboval najít cestu, jak jej prodat. Cestu našel s pomocí místodržícího Karla z Lichtenštejna. Základní myšlenka spočívala v tom, že reálný fideikomis z platné závěti se nahradí fideikomisem peněžním. V podstatě změna spočívala v tom, že uživateli svěřenství poplyne příjem nikoli z vlastnictví statků, ale ve formě šestiprocentních úroků z kapitálu tak vysokého, aby pokryl jeho životní potřeby přiměřené jeho šlechtickému stavu. K tomu všemu byl třeba souhlas českého krále Ferdinanda II.. Ten však na potřebných listinách chybí. Přesto prodej Lichtenštejnům v lednu 1623 proběhl, a tím stopy Smiřických v dějinách Říčan končí. Je to jen další doklad o bezpráví v době pobělohorské.

Na tomto místě opustím linii souběžného sledování osudu Říčan a osudů rodů, kterým v dané chvíli patřily. Zejména proto, že existuje již mnohem více podkladů o vlastním vývoji města, což mi umožňuje věnovat se více podrobnostem. Vliv majitelů je sice stále zásadní ve smyslu výběru a stanovení výše daní a vydávání nařízení, ale na bezprostřední život města se projevuje stále méně. Také musím přiznat, že jsem se o to pokusila, ale výsledek se mi zdál méně přehledný než text, který dále předkládám. Nyní dokončím posloupnost vlastníků Říčan v časové ose. Samozřejmě, že pokud nějaké rozhodnutí či nařízení císaře nebo vlastníka Říčan bezprostředně zasáhne do vývoje města, bude to v části věnované městu zmíněno, případně potřeby i rozvedeno.

Takže k linii vlastníků. Syn kupce Karla z Lichtenštajnu (zemřel již 1627), Karel Eusebius, měl se způsobem nabytí právě pro podezřelé nejasnosti v kupní smlouvě dlouholetý spor s českou komorou. Nakonec musel získaný majetek v roce 1666 české komoře prakticky znovu zaplatit. Z jeho synů se dožil dospělosti pouze Jan Adam Ondřej. U něj si nemohu odpustit několik poznámek. Nikdy nepřijal žádný císařský úřad, přitom byl velmi schopný finančník. Neformálně byl znám jako „Hans Adam Bohatý“. Mimo jiné získal v roce 1669 panství Schellenberg a v roce 1712 hrabství Vaduz. Tato dvě území později vytvořila současné Lichtenštejnské knížectví. Měl 11 dětí. Všechny své mužské potomky ale přežil, a tak nárok na fideikomis získal jeho bratranec II. stupně, kníže Antonín Florián z Lichtenštejna, vnuk bratra kupce Říčan. Nicméně před svou smrtí v roce 1712 rozdělil Jan Adam Ondřej svůj rozsáhlý majetek svým pěti žijícím dcerám a některým synovcům. V pořadí čtvrtá Marie Terezie (nezaměňovat s pozdější císařovnou z rodu Habsburků) zdělila právě středočeská panství Kostelec nad Černými lesy, Uhříněves, Škvorec a Plaňany. Antonín Florián závěť právně napadl. Osmnáctiletá Marie Terezie se usadila na zámku v Kostelci a odtud vedla dlouholetý spor se svým mocným strýcem, hodnostářem u císařského dvora. Zemský soud rozhodl v její prospěch teprve v roce 1717. K příznivému výroku soudu nepochybně přispělo, že se v roce 1713 přivdala do mocného rodu vévodů Savojských (traduje se pověst o velké lásce, která vzplála, když pluk, kterému velel Emanuel Tomáš vévoda Savojský, téhož roku tábořil v Kostelci). Savojsťáci byli nesmírně bohatý vlivný rod s majetky po celé Evropě. Dosáhli dokonce i na španělský trůn po vymření španělských Bourbonů. Marie Terezie Savojská měla od otce dobrou průpravu a zdělila zřejmě i finanční obratnost, protože byla ekonomicky velmi úspěšná.

A když se jí hned další rok po svatbě narodil syn Evžen Jan František, prožívala zřejmě velmi šťastná léta. Její rodinná pohoda netrvala dlouho. V roce 1729 jí umírá manžel a pět let později i sotva dvacetiletý syn při svém prvním velkém vojenském tažení (v té době již držitel řádu zlatého rouna, jednoho z nejvyšších habsburských ocenění). Dožila se 77 let a během svého života významným způsobem dále rozšířila svoje panství. Zemřela v roce 1772 a s ní i linie Karla z Lichtenštejna. Ve své závěti ustanovila dědicem knížete Františka Josefa z Lichrenštejnu, svého bratrance III. stupně (jejich pradědečkové a Karel a Gundaker byli bratři). Tato linie Lichtenštejnů vlastnila Říčany až do 4. března 1848, kdy se celá říše změnila v konstituční monarchii, čímž skončilo poddanství a obce si začaly svůj majetek spravovat samostatně. Pro Říčany a celé Čechy skončilo období feudalismu a začíná éra kapitalismu.

Takže nyní definitivně zpět k Říčanům. Protože v 15. a 16. století již definitivně obyčejové právo přestávalo platit, a zvláště při majetkových sporech nemělo žádnou oporu, městský statut Říčan, dosud udržovaný pouze ústní a obyčejovou formou, začal být zpochybnitelný. Zajištění městských říčanských práv formou písemného královského privilegia se začalo stávat nutností. Říčanským v jejich snaze pomohla jejich nová vrchnost v osobě Jaroslava Smiřického. Pro něj nebyl, vzhledem k jeho záměrům, problém za Říčany u císaře Maxmiliána lobovat. Svědčí o tom i zachovaná dobová korespondence. Např. ve Státním ústředním archivu v Praze je zachován dopis císaře Maxmiliána II. hejtmanům Kouřimského kraje. Císař v květnu 1575 píše, že dostal žádost od Jaroslava ze Smiřic, aby jeho poddaným v městečku Říčany potvrdil dva roční jarmarky a též trh každou sobotu. Hejtmanům přikazuje, aby se pozeptali po okolí, zda v navržených termínech nemají už jarmarky některá jiná městečka. Již za šest týdnů přišla odpověď (Kapitoly z dějin Říčan, část 8 Říčanská privilegia a městský znak, autor Jan Oulík): *“...a na to se se vsí bedlivostí a pilností byly-li by takové jarmarkové nebo trhy na škodu kterým městům neb městečkům okolním se ptali. A aby na škodu komu a kde tu býti měli toho jsme se doptati nemohli.”*. Cesta se otevřela, a tak se záhy Říčany dočkaly. 3. září 1575 vydal římský císař a český král Maxmilián II. na Pražském hradě privilegium pro město Říčany. Originál je dodnes uchován ve Státním okresním archivu Praha – východ. Pergamen má délku 56 cm, výšku 34 cm a je na něm krásně zachovalá jasně červená císařská pečeť o průměru 10,5 cm. Kromě práva pořádat dva roční jarmarky a trh každou sobotu, uděluje pečeť a právo pečeti zeleným voskem (jako jiná poddanská města, červený vosk směla používat

pouze města královská) je v privilegiu povoleno používání městského znaku neboli pečetního znamení. To je tu velmi podrobně popsáno. Je úsměvné, že se při tom zapomnělo na barvu štítu, tedy vlastně pozadí znaku. Byla domněnka, že písař při opisování několik slov zapomněl. Ale ani v konceptu privilegia, který je ve Státním ústřední archivu zachován, žádná zmínka o barvě štítu není. Prostě se na ni zapomnělo. A tak se zobrazovala různě. Uprostřed Maxmiliánova privilegia je městský znak barevně zobrazen a barva pozadí je zde zlatá. Ale to údajně odporuje heraldickým pravidlům. A tak barva štítu (někdy i krovů) byla v různých dobách různá. V úvahu (podle heraldických pravidel) připadají u štítu pouze barvy červená, modrá, zelená a černá. Ale červená při červených krovech není možná, zelená a černá nebývají obvyklé. A tak až v roce 1989 rozhodla městská rada v Říčanech o návratu k červeným krovům, a tím pádem modré barvě štítu a tento návrh zaslala ke schválení heraldické komisi při Parlamentu ČR. (Ani jsem netušila, že něco takového existuje.) A ta tomu požehnala, což potvrdil dopisem z 13. května 1994 tehdejší předseda Parlamentu ČR Milan Uhde. A tak už konečně víme, jak má náš městský znak správně vypadat.

Obrázek 1 - Znak města Říčany

Do těchto míst práce patří nesporně zmínka o středověkém soudnictví. Soudilo se podle stavovské příslušnosti obžalovaného. V raném středověku měla soudní pravomoc šlechta nad svými poddanými, případně poddanská města a městečka, kam šlechta tuto

svoji pravomoc delegovala. Hrdelní pravomoc (tak se soudní pravomoc nazývala) měla samozřejmě i všechna královská města. Zajímavé je, že předbělohorské době nebyl obvod působnosti soudu totožný s obvodem panství. O to více existence hrdelního práva potvrzovala význam města. Hrdelní právo měly Říčany patrně již od dob stavby hradu a založení městečka v podhradí. Doloženo to není, ale o značné pravděpodobnosti tohoto tvrzení svědčí různé historické zmínky o „tuhém právu říčanském“ nebo též „na koho že kdy Říčany zařičely, ten odtud živ a zdrav neodešel“. Rozhodně však musíme považovat existenci říčanského hrdelního práva ze téměř jisté v souvislosti se zde popisovaným povýšením Řičan na městečko.

Z předbělohorského období se dochovala jediná smolná kniha (záznamy o soudních procesech). Z inventurního záznamu z roku 1738 víme, že v uvedeném období existovaly ještě dvě smolné knihy z tohoto období. Dnes je ve Státním okresním archivu Praha – východ uložen unikátní soubor sedmi říčanských smolných knih z období 1605-1757. Nikde jinde se nedochovaly smolné knihy v takovém počtu a za tak dlouhou dobu. Až do roku 1702 to byly jediné městské knihy. Mimo svůj význam pro studium vývoje kriminality a trestního soudnictví obsahují řadu vedlejších informací, které slouží jako cenný zdroj pro posouzení mnoha různých oblastí života v tehdejších Říčanech. Někde se tam dokonce objevují, i když v malé míře a obvykle na konci knihy, pro paměť důležité dokumenty netrestní povahy. Říčanský městský soud se v 17. a 18. století nazýval „Hrdelní právo města Řičan“. Skládal se z purkmistra jako předsedy a šesti konšelů. O řízení soudu rozhodoval uhříněveský hejtman. Ten byl také jediným žalobcem, který předával obviněné soudu. Vliv vrchnosti byl velký, hejtman často přímo zasahoval do soudní procedury. V Říčanech mohly být souzeny pouze poddaní (i cizí) a svobodné neurozené osoby. Zlomem v celém soudnictví bylo roku 1707 vydání nového trestního zákoníku „Constituciocriminalis“ Josefem II.. Odvolávání na jeho český překlad „Nové právo útrpné a hrdelní“ v říčanských smolných knihách často najdeme (zde se o tomto zákoníku píše krátce jako o Josefíně). Přestože v názvu zákoníku najdeme slova útrpné a hrdelní, jeho zavedení vedlo ke snížení počtu hrdelních rozsudků v Říčanech. V případech hrdelní pře se v Říčanech od platnosti Josefíny prováděly pouze výslechy a mučení obžalovaných. Vyšší, apelační soud, pak vynesl rozsudek. Tento postup byl postupně uplatňován i u složitějších případů. Josefina také omezila mučení. Některé osoby byly z mučení vyloučeny - např. těhotné ženy, děti, přestárlí, nemocní a duševně choří. Rovněž pokud se obviněný

přiznal, neměl být mučen. Musím poznamenat, že ze smolných knih víme, že říčanská mučirna byla velmi slušně vybavena. Zcela zjevně začalo Josefinou postupné začleňování městských hrdebních soudů do sféry státní moci a jejich byrokratizace.

Tak jako pro celé Čechy, tak i pro Říčany, skončilo rokem 1618 období růstu a prosperity, v případě Říčan významně podpořené snahou Smiřických o vybudování silného správního střediska svého rozsáhlého panství. Dějiny nás neúprosně přesvědčují o tom, že nic není navěky. Po růstu následuje pád a obráceně, dynastie a státní útvary vznikají a zanikají, čím větší snaha o zajištění neměnnosti, tím tvrdší bývá pád. Jen intenzita bývá různá, někdy se vývoj jen pozastaví, případně „zhoupne“ nahoru nebo dolů, ale jistá kontinuita zůstane zachována. Někdy jsou zvraty dějinného vývoje fatální a končí nevratnou zkázou a novým začátkem.

Před Bílou horou stálo v Říčanech nejméně 48 domů a zcela jistě také pivovar a lázně. Popravdě je třeba přiznat, že zpočátku třicetileté války ještě prospívaly. Je doložen nákup dvou nových zvonů pro kostel, což je jistě doklad o jisté zámožnosti. Ještě v roce 1533 vydává kníže Karel Eusebiusna na žádost říčanských privilegium, které potvrzuje jejich výsady a upravuje právní vztahy s novou vrchností. Vlastní zkáza Říčan nastala teprve v poslední fázi třicetileté války. V roce 1639 byly Říčany poprvé vypáleny švédským generálem Banérem. Po prvním vypálení a vyplenění následovala v letech 1642-43, další od té doby zůstalo městečko po několik let pusté a neobydlené. Tento stav trval i po skončení války, která konečně skončila vesfálským mírem uzavřeným 2. listopadu 1648. Když v roce 1649 německý historik Zeiler sbíral podklady pro aktuální zpracování topografie Čech, poznamenává: „Jedno městečko a sídlo se nazývá také Říčany. Ale nikdo nepoví, kde by leželo a komu by patřilo.“. Také ve farní kronice (zapsáno v roce 1736), která se pokouší zrekonstruovat dřívější dobu nalezneme (Trnka str. 109): „...jsouc blízko od Prahy, jak od lidu nepřátelského, tak i od vlasti své domácího vpádu ložírováním a plundrováním často bylo souženo, ano před rokem 1648 na 7 let všeho bydlení a obývání lidského bylo prázdno a zbaveno, takže ta léta lidé ubozí mnozí se po lesích před lidem vojenským dosti nebezpečně ukrývati a jiní se pryč pro nouzi a trápení obrátiti musili.“.

První doklad o obnovení Říčan podává doklad „Soupis poddaných podle víry“ z roku 1651. Uvádí 9 rodin o počtu 21 dospělých. V roce 1652 byla, prý velmi provizorně, opravena fara a nastupuje nový farář. Další rok byl opraven kostel, obnoven konšelský

úřad i škola. Obnovuje se i tradice výročních jarmarků. Začíná rekatolizace. V té době přestoupilo ke katolictví na Říčansku přibližně 400 osob, do té doby bylo katolíků asi 20. Nebylo to obtížné, přesvědčení evangelíci dávno zběhli a zbídačelý zbytek nebyl schopen klást odpor. Ale ještě dlouho měli někteří české nekatolické knihy, ať již šlo o tajné evangelíky, nebo byly uchovávány z piety k předkům. Proces rekatolizace pokračoval, v roce 1717 bylo publikováno nařízení, které přikazovalo městským rychtářům ničit kacířské knihy. Ještě v roce 1718 je zdokumentován nález takových knih u říčanského primátora, pro něhož to znamenalo ztrátu úřadu. A opravdu by mě zajímalo, jak to reálně proběhlo, když rychtář našel kacířskou knihu u primase.

V roce 1653 již bylo osídleno 19 domů. Dalším důležitým krokem byl rok 1667, kdy došlo k obnovení soudu s hrdelní pravomocí a založení nové smolné knihy. V roce 1669 bylo do městské rady ustanoveno již 12 konšelů (ještě rok předtím nebylo dost vhodných osob – někteří členové rady měli více funkcí), městečko se tedy pomalu začínalo rozrůstat.

Jen velmi stručně k tehdejšímu systému městské správy v Říčanech. Obec byla poddanská, nebyla tedy zcela samostatná. Při změnách (koupě, prodej) nemovitého majetku rozhodoval vždy hejtman neboli správce uhříněveského panství. Hejtman byl též důležitou osobou při každoročním obnovování městského úřadu. Po jmenování nových konšelů (případně potvrzení stávajících) byl slavnostně čten hejtmanský dekret o městských povinnostech pro další rok. V čele městské rady byl primas (primátor), vedl hospodářství obce a zodpovídal za obecní účty. Další osobou, která reprezentovala obec, byl purkmistr. V této funkci se postupně střídali konšelé, primátor vždy jako první a poslední. Úřadující purkmistr vedl veškerou agendu obce a byl jediným placeným členem městské rady. Předsedal městskému soudu. Další důležitou osobou byl rychtář, což byla pozice spíše výkonná – zabezpečoval úkony související s výkonem soudnictví, ručil za dodržování povinností a příkazů a vybírání daní a poplatků. Odznakem jeho moci bylo „právo“ (krátká, silná hůl spletená z řemínků). Komu položil rychtář „právo“ na rameno, byl zatčen a odveden do obecní šatlavy (vězení). Koncem 17. století působili v Říčanech již dva rychtáři, kteří se po půlroce střídali ve výkonu funkce. Písemnou agendu městské rady i městského soudu vedl radní písař, podobně jako jinde i v Říčanech to byli zpočátku učitelé. Podobně jako rychtář podle jednotlivých úkonů byl i radní písař podobně placen podle popsanych archů. Říčanská obec zaměstnávala tři zaměstnance: sluhu, ponocného a pastuchu (pastýře). Sluha byl mimo výkonu

zřízeneckých prací i žalárníkem. Místo ponocného bylo v Říčanech zřízeno v roce 1710. Pastucha pásal říčanským dobytek na obecních pastvinách. Všichni zaměstnanci byli osoby přísežné. Já bych to nazvala ústní pracovní smlouvou, neboť kromě obvyklých proklamací o věrnosti, poslušnosti a poctivosti, obsahovala přísaha zejména seznam povinností spojených s danou funkcí uzavřený slibem o jejich vykonávání. Systém přísah pro jednotlivé hospodářské úředníky i funkcionáře městské samosprávy zavedl na svém panství kníže Ondřej Adam z Lichtenštejna. O postupné stabilizaci činnosti městské správy svědčí i to, že v roce 1671 bylo započato se stavbou nové radnice se souhlasem a finančním přispěním knížete Karla Eusebia z Lichtenštejna.

Je zřejmé, že všemu výše uvedenému nevyhnutelně předcházel růst počtu obyvatel. Jak to tedy bylo s demografickým vývojem Říčan od roku 1651, kdy jak již víme, žilo v Říčanech 9 rodin s 21 dospělými osobami. O dva roky později již bylo osídleno 19 domů, v roce 1676 22 domů. V roce 1691 je zdokumentováno 26 domů. K nim je třeba přičíst ještě tyto budovy: faru, školu, radnici, kovárnu, pastoušku, hostinec, mlýn a cihelnu, celkem tedy 34 obydlých domů. Je zřejmé, že proces obnovy Říčan byl velmi pomalý. K pochopení souvislostí nám velmi pomohl císař Leopold I., který v roce 1691 vyhlásil dvěma patenty „daň z hlavy“. Její výtěžek měl sloužit k zabránění pronikání Turků do střední Evropy. Bylo to v té době velmi aktuální, jen poznamenávám, že v roce 1683 byla obléhána Vídeň a v době vypsání daně se bojovalo o uherské království. Daň z hlavy byla odstupňována podle stavovské příslušnosti a škála jejího rozpětí byla velmi široká. Příslušné úřady měly povinnost pořídit seznam osob podléhajících jejich správě a zabezpečit výběr peněz. Je velmi cenné, že říčanská kopie soupisu obyvatel se zachovala a tím nám velmi pomohla pochopit obtíže, se kterými se obnova Říčan potýkala. Již samotný akt vypsání takového druhu daně navíc od „běžného“ daňového zatížení vůči vrchnosti ukazuje, že život všech vrstev říčanských obyvatel nebyl lehký. Důkazem je vysoká mobilita dokonce i u majitelů gruntů. Porovnáme-li soupis obyvatel z roku 1651 a 1691, najdeme jen dvě stejná jména. Při porovnání roku 1676 (známe ze soupisu orné půdy říčanských měšťanů) a roku 1691, najdeme stejných 11 jmen, tedy méně než polovina. Měšťané zřejmě nemohli udržet své domy a grunty a prodávali je. S tím souvisí i to, že ještě v roce vypsání daně bylo z původních 34 zničených a vypálených gruntů 8 neobydlených. Znovu zřídit takové hospodářství a uvést do provozu vyžadovalo velké finanční náklady a pracovní úsilí, a to jistě nebylo jednoduché. Jaká byla nouze o takové lidi svědčí

i zápis ve smolné knize z roku 1668. Muž vězněný pro urážku vrchnosti „odprosil“ a zároveň požádal, zda by se nemohl ujmout některého vypáleného gruntu v Říčanech. Nejenže byl ihned propuštěn, ale dali mu i vybrat.

Dle daňového soupisu žilo zde v roce 1661 205 obyvatel. Odstupňování výše daně nám nabízí jedinečnou možnost podrobně nahlédnout i do sociální struktury obyvatel. 115 osob patřilo k rodinám, které měly domy s polnostmi. Druhá kategorie, nadepsaná v soupisu jako podruzi, má pestrou sociální strukturu. Nalézáme zde např. mlynáře, šenkýře, kováře, myslivce, obecního slouhu. Je zajímavé, že zde chybí učitel. Zřejmě v té době nebylo místo učitele obsazeno. Tyto dvě skupiny měly přibližně stejné sociální postavení a celkem v nich bylo zařazeno 144 osob. Jako zajímavost ještě uvedu, že v té době u některých měšťanů a většiny podruhů nebyla ustálená rodinná příjmení. Většinou se kryjí s jejich povoláním nebo souběžně vykonávanou činností. A tak zde nacházíme příjmení Kolář, Tesař, Pernikář, Hrnčír. Zbývajících 61 osob náleželo k městské chudíně. Sem patřili chudí řemeslníci nebo podruzi bez uvedení zaměstnání, nádeníci a konečně i dva žebráci.

Co je z uvedeného podstatné. Proces obnovy Říčana byl obtížný, pomalý, ale jak plyne nejen z dalších dat, již se nikdy nezastavil.

Tabulka 1 – Demografie a růst Říčana v letech 1691-1844

Rok	Počet domů	Počet obyvatel
1691	35	205
1715	44	300
1788	89	není známo
1844	135	1009

Někdy těsně po roce 1700 bylo definitivně rozhodnuto, že hospodářským centrem uhříněveského panství zůstanou Říčany a nestane se jím Uhříněves. Opětovně byla přemístěna církevní správa do Říčana, což bylo definitivně potvrzeno v roce 1707 přemístěním faráře na říčanskou faru. Zápisy z městských knih té doby již prozrazují určitý hospodářský vzestup a zároveň již začíná probíhat majetková diferenciací – prodávají se nebo přikupují jednotlivá pole. Z té doby již známe některé bohaté rodiny.

Dalším významným potvrzením růstu bylo ustavení řemeslných cechů v roce 1708. U rozvoje řemesel se zastavím. Říčany byly vždy spíše zemědělská oblast a rozvoj

řemesel logicky souvisel s rostoucím počtem obyvatel. Ale ani dnes zde není větší průmysl. Drobná výroba a řemesla jsou pro Říčany důležitá i dnes a pozornost si proto jistě zaslouží. Cechy sdružovaly řemeslníky stejného řemesla, případně i několik řemesel s menším počtem členů. U malých poddanských městeček mohly cechy sdružovat i řemeslníky stejného řemesla z více lokalit, musely mít však společnou vrchnost. Členství v cechu bylo povinné, jinak řemeslo nemohlo být provozováno. Cechy byly podřízeny městské radě a pánu města, u poddanských měst příslušné vrchnosti. Základním cílem cechu bylo ovládnutí městského trhu. Členové cechu domlouvali mezi sebou ceny výrobků, dbali o spravedlivé rozdělení práce omezením počtu tovaryšů a učňů. Cechy prováděly i kontrolu trhu, která zaručovala přiměřenou výši cen a kvalitu výrobků. Přidala se i funkce sociální, cechy vyplácely zchudlým členům podporu, dále starobní a vdovské důchody. Měly vlastní volenou samosprávu, platily se příspěvky. Každý cech měl své vlastní řády – artikuly, kterými se řídil. U poddanských měst byly schvalovány vrchností.

Nejstarší zmínky jsou v Říčanech z éry Smiřických, kdy byli říčanští řemeslníci členy kosteleckého cechu, neboť jak víme, Kostelec nad Černými lesy bylo preferované sídlo Smiřických. Po třicetileté válce byli ve značně vylidněném Kouřimském kraji organizováni v ceších kouřimských. Ale ještě na konci 17. století byly obnoveny cech v Kostelci a říčanští řemeslníci k nim opět připadli. Ale s obnovou konání jarmarků v Říčanech se objevily hned na počátku 18. století emancipační snahy o zřízení říčanských cechů, k nimž by patřili všichni řemeslníci uhříněveského panství. V čele těchto snah byli řezníci, kteří byli v Říčanech a okolí nejpočetnější. Primas a purkmistr se vypravili se svou žádostí ke knížeti Janu Adamovi z Lichtenštejna. Je zajímavé, jak prozíravě říčanští postupovali, aby se vyhnuli odporu kosteleckých mistrů, kteří si zcela jistě zmenšení vlivu svých cechů nepřáli. A aby se vyhnuli setkání s nimi, svou žádost knížeti předložili při jeho pobytu na zámku v Kolodějích a vzorové artikuly si zapůjčili od kouřimských cechů. Je pozoruhodné, že převzaté kouřimské cechovní artikuly pocházely z 15. století, což dokazuje setrvačnost a kontinuitu cechovních pořádků. A tak kníže nechal hejtmana uhříněveského panství koncem roku 1708 na slavnostním zasedání přijmout přísahu nových cechmistrů, podle cechů a schválené artikuly dal veřejně přečíst, aby se jimi mohly mistři a tovaryši řídit. Hejtman se stal cechovním inspektorem, který zejména kontroloval jejich hospodaření a schvaloval rozpočet. Poměrně početné byly od počátku cech řezníků, hrnčírů, krejčích a zedníků.

Jiné měly skromnější začátky. Např. cech tkalcovský měl pouze tři členy. V roce 1732 přibyl cech mlynářů a krátce poté získali svůj cech pekaři a tesaři. Postupně se stávali členy říčanských cechů i řemeslníci z poměrně vzdálených lokalit, dokonce i z jiných panství. Jsou doloženi řemeslníci až z Hostivaře a Ruzyně. Můžeme zřejmě oprávněně předpokládat, že říčanské cechy soustřeďovaly řemeslníky z pražského okolí, které Praha do svých cechů nebrala.

O důležitosti cechů svědčí i to, že do jejich řízení zasahoval i císař svými patenty. Ve svém prvním patentu z roku 1731 přikázal, aby cechy předložily své artikuly místodržícím (u měst III. a IV. kategorie vrchnosti) k revizi a novému schválení. To v Říčanech proběhlo v letech 1733-1735.

Při této úpravě vznikl říčanský cech různorodých řemesel, tzv. rejcech, v němž byli zastoupeni kováři, koláři, zámečníci, truhláři a sklenáři.

Druhým císařským patentem v roce 1739 byly vydány generální artikuly se všeobecnou platností, které znamenaly podstatné zkrácení výsad řemesel. Byl to odraz blížícího se konce feudalismu. Stát začínal podporovat privilegii vznikající manufaktury. Cechy se začínaly stávat brzdou dalšího rozvoje nejen manufaktur, ale i začínající tovární velkovýroby, a to zejména omezováním konkurence. Proto také dlouho nepřežily zánik feudalismu.

Vydáním živnostenského řádu v prosinci roku 1859 byly cechy zrušeny. Měly však ve své době nezastupitelný význam pro rozvoj řemesel. Mnohé překrásné reprezentativní cechovní památky (psané artikuly, cechovní korouhve, slavnostní oděvy apod.) se nacházejí v říčanském městském muzeu.

Při rekonstrukci tohoto časového úseku dějin Říčan, nemůžeme opomenout osobnost Marie Terezie Savojské, která svá panství (kam patřily i Říčany), vedla neuvěřitelných 60 let (1712-72). Hned v roce 1713 jí zaslal říčanský primas prosbu o vystavění nového kostela (*„dosavadní chrám Páně pobořen a valně poškozen byl a více kapli se podobal, nežli kostelu“* - Trnka str. 120), které mladičká kněžna vyhověla. V roce 1719 se uskutečnila rozsáhlá barokní přestavba kostela svatého Petra a Pavla. Záhy na to financovala stavbu nové fary. Zde se sluší poznamenat, majitel panství měl patronátní povinnost ke kostelům na panství. V roce 1736 byla v Říčanech postavena nová patrová radnice. Byl zřízen městský dvůr, jehož výnos sloužil k zabezpečení finančních potřeb městečka.

Za jejího šedesátiletého působení zaznamenaly Říčany trvalý vzestup. Z jejího období je i confirmace privilegia císaře Maxmiliána císařovnou Marií Terezií ze 4. dubna 1748, kde lze předpokládat její intervenci. Tento nádherně provedený dokument je vlastně vázaná kniha o 7 listech velikosti 38 krát 24 cm, opatřená velkou císařskou pečetí. Je ozdobena černými a žlutými stuhami. (4.4.1748). Je uložen ve Státním okresním archivu Praha – východ. Marie Terezie Savojská také zřídila několik fondů, které se Říčán dotýkaly. Byly to fondy, ze kterých bylo možno čerpat stálou údržbu kostelů a far. Záslužná byla její školská reforma v roce 1755. Tehdy zřídila nadaci pro jednotlivá panství, podle níž dostávali učitelé pevný plat od vrchnostenského úřadu a od lesního úřadu bezplatně dříví na topení. Na vlastní budovu školy v Říčanech se jaksi nedostalo, jak se dále dovíme v části o školství. Jistě velmi záslužné a na tehdejší dobu neobvyklé bylo v roce 1766 zřízení fondu, ze kterého měla být poddaným poskytována pomoc v případě požáru, krupobití, pádu dobytka apod. Na okraj uvedu, že ve svém oblíbeném Kostelci v roce 1736 zrušila nevolnictví – 45 let před Habsburky. Svými výše uvedenými reformami a nadacemi předstihla Habsburky o desetiletí. Nejen pro Říčany bylo její panování přínosem.

V těchto místech mě napadla otázka, zda se u šlechticů objevuje filantropie a mecenášství až v souvislosti s vyšším věkem a současně s vědomím, že jejich smrtí jejich rodová linie končí? Jistá podobnost mezi Jaroslavem ze Smiřic a Marií Terezií Savojskou mě vede k přesvědčení, že tomu tak velmi často je.

1.3 Školství v Říčanech

Další oblastí, kterou se budu ze zřejmých důvodů zabývat podrobněji, je školství. Zcela zpočátku se školy zakládaly při farách a nazývaly se tak farní školy. Učilo se čtení, psaní, počítání a samozřejmě náboženství. Správcem školy byl rektor, ustanovený od faráře, jemu podřízený byl kantor (míval na starosti kostelní hudbu a zpěv, cantare je česky zpívat). První zmínka o škole v Říčanech je z roku 1380, kdy arcijáhen Pavel z Janovic jezdil po okolí Prahy a prohlížel kostely a školy. Rektorem byl tehdy kaplan Martin, rodák z Říčan. Říčanské škole se zcela jistě dařilo za Smiřických v posledních letech šestnáctého století. Tuto domněnku můžeme se značnou pravděpodobností vyslovit, neboť doba byla příznivá a Smiřičtí se většinou o svá panství dobře starali. Tricetiletou válkou byl rozkvět školství zastaven a konkrétně v Říčanech zcela přerušeno. Činnost školy byla obnovena roku 1653 za faráře Slaviboje, tehdy byl kantorem Jiřík Kořínek, který byl zároveň, jak bylo obvyklé, i městský písař. Po něm známe jména

dalších učitelů, ale zastavíme se až u Adama Bibry, o němž je toho z různých zdrojů známo víc. První zmínka o něm je z roku 1691 v souvislosti s vyplacenou odměnou za zpívání v kostele. Učitelé v té době neměli lehký život. Za učení neměli žádný příjem. Jediný profit spočíval v tom, že měli kde bydlet – ve škole. Jejich příjem nebyl pravidelný, peníze dostávali za hraní a zpěv v kostele a za odvedenou písařskou práci pro obec. Městská rada si nejspíš uvědomovala, jak živoří. Ale jedna věc je vědět a druhá dát peníze. A tak to městská rada řešila šalamounsky. V roce 1700 koupila obec zmíněnému Bibrovi krávu, ze které dokonce nemusel jako jediný v obci odvádět žádné poplatky. Ve zmíněném roce je školní budova popsána jako dřevěné přizemní stavení, uvádí se, že již značně zchátralé. Lavice kolem zdí, na nich sedávali chlapci, děvčata sedávala na zemi. Součástí školy byl učitelův byt o dvou místnostech. Těsně u školy stál chlév pro již zmíněnou krávu. Teprve od roku 1704 jsou záznamy o malém deputátu, který dostával. Až od roku 1708 byl vyplácen pravidelný roční plat 8 zlatých. Pro srovnání – obecní pastucha dostal za stejný rok 24 zlatých. Ve stejném roce Bibra v Říčanech končí, jeho učitelská mise nám dala základní představu o životních podmínkách pro učitele a částečně o základním vzdělávání v té době.

Ještě je třeba dodat, že docházka do školy nebyla povinná. Většina dětí nechodila vůbec, měly jiné povinnosti, a i ostatní chodili většinou nepravidelně. Školní budova dále chátrala. Snadno se o tom přesvědčíme prohlížením nákladových záznamů obce. Pravidelně se objevují záznamy o částkách za opravy. V roce 1734 musela být dokonce provedena poměrně rozsáhlá oprava, neboť hrozilo, že budova spadne. Z nákladových záznamů obce víme, že zedníci opravovali všechny podezdívky, postavili dvoje nová kamna, krb a novou cihlovou pec, dláždili podlahu apod.), tesař měnil některé celé zdi, okenní a dveřní zárubně, opravoval strop a střechu. Jsou tu i náklady na další řemeslníky. Přesto již v roce 1755 píše školní inspektor návrh na další opravu školy. Zda a v jakém rozsahu k ní došlo, nevíme.

V tomto místě je vhodné poznamenat, že když nastoupila v roce 1740 na trůn císařovna Marie Terezie, byl stav národního školství neutěšený. Na venkovských školách se učilo jen náboženství a čtení, na městských mimo to i psaní, počítání a latina. Učitel často neměl potřebné vzdělání. Na pokyn císařovny vydal v roce 1774 opat Jan Ignác Felbingr spis „Všeobecný řád školní pro německé normální, hlavní a triviální školy v c. k. zemích dědičných“, u nás známý jako „Tereziánský školní řád“. Dle něho převzal nad školou dohled stát, byla stanovena povinná školní docházka od 6 do 13 let.

Dále mimo jiné měla být při každé faře zřízena triviální škola s předměty náboženství, čtení, psaní, počítání, navedení k rozšafnosti a hospodářství – taková byla v Říčanech.

Od roku 1778 se učilo v Říčanech opět česky. V roce 1789 byla konečně provedena rozsáhlejší oprava školy, úpravou bytu učitele a zmenšením dosavadní učebny vznikly dvě učebny, byl zbourán přilehlý chlév a malá stodůlka a postaveny nové. Od roku 1790 se již učilo v obou třídách. V Říčanech žilo v té době 138 dětí (68 chlapců a 80 dívek) ve školním věku, do školy jich však chodilo pouze 84, a to 51 chlapců a 33 dívek. Dívky tedy méně než polovina. Docházka tak dokládala i postavení žen v tehdejší společnosti. „Povinnost“ docházky nebyvala plněna a zdůvodnění bylo uváděno vcelku jednoduché a pochopitelné. V zimě musí zůstat děti doma pro nedostatek šatů, které jim rodiče pro chudobu nemohou opatřit a v létě pak nemohou, protože musí pást dobytek nebo jinak pomáhat při polních pracích.

Ani oprava školy zřejmě zcela nevyřešila všechny problémy, protože již v roce 1792 krajský úřad píše v jednom ze svých přípisů, že je potřeba „zříditi úplně účelu přiměřeně budovu školní v Říčanech“ (Trnka str. 225). Stavba nové školy byla zahájena ale až v roce 1842, slavnostně vysvěcena pak 29. června 1844. Byla jednopatrová. V patře byly dvě rozsáhlé učebny, v přízemí byty pro dva učitele a nezbytný chlév. K této škole již existuje dobová fotodokumentace. Tolik zatím ke školství v této části.

K uzavření této kapitoly ještě zbývá popsat některé pro Říčany důležité události.

Po smrti císaře Karla VI. v roce 1740, se ujala vlády v důsledku jím vyhlášené tzv. „Pragmatické sankce o posloupnosti nejjasnějšího arcidomu rakouského“ (rok 1713 – v zásadě nástupnictví ženské linie v případě, že nejsou mužští následovníci) jeho dcera Marie Terezie. Její nástup k moci se neobešel bez problémů. Rakouské dědictví bylo samozřejmě velmi zajímavé. Snahy o jeho získání vedly k politickému vyjednávání, hledání spojenců a následně i válečným střetům. To však není předmětem této práce.

Důležité je, že Marie Terezie svoji pozici v čele mocnářství uhájila. Pro Říčany je důležité, že v této době byly, stejně jako jinde v Čechách, zatěžovány vysokými válečnými daněmi (militareordinarium). Hrubý výnos byl v té době daněn až jednou třetinou. V Čechách se opět pohybovala vojska. Říčany byly nejvíce postiženy v roce 1757, kdy jimi cestou pro porážku v bitvě u Kolína prošlo 30.000 pruských vojáků Fridricha II.. Městečko jimi bylo velmi zpustošeno.

A ještě i jinak v této době Říčany trpěly. Jsou záznamy o živelných pohromách, které ničily úrodu. V roce 1760 to byla bouřka s krupobitím. A v roce 1771 v půli března padal týden sníh, v létě pak četné deště a následné povodně zkázu dokončily. Následky byly katastrofální, tehdejší infrastruktura nedovolovala efektivní převozy potravin, nakonec nebylo ani moc odkud. Vypukl hladomor. Následky absolutní neúrody se přenesly i do následujícího roku. Kronikář Vavák ve svých pamětech píše: „Dříve nežli žně roku 1772 přišly, mnoho lidí zkusili a neslýchané věci na pokrm měli jako bývá při obležení pevnosti.“ (Trnka str. 153). Tehdy se lidé naučili jíst brambory, kterými se do té doby krmila jen prasata. Zjara dokonce uhříněveská vrchnost vydala poučení, jak se mají brambory sázet a pěstovat. Jako opatření pro tyto případy byl v roce 1788 vydán patent, který nařizoval stavět sýpky. Současně existovala povinnost ukládat dvacetinu úrody.

Když po smrti Marie Terezie v roce 1780 nastoupil její syn Josef II., byly Říčany vyzvány, aby si nechaly konfirmovat svá privilegia. Říčanstí vyhotovili opis privilegia od Marie Terezie na pergamen velikosti 46 krát 70 cm. Císař jim je potvrdil 18. února 1782 podpisem a připojil svou pečeť o průměru 14 cm.

Městečko si žilo dál svůj život jako jiná podobná v Čechách. Občas neúroda, ukouslo si svůj krajíc při dobytčím moru v roce 1799, kdy v Říčanech pošlo 200 kusů (v celých Čechách 70.000 kusů). I napoleonské války se jej dotkly. Při útěku od Moskvy v roce 1812 část Napoleonových vojáků pobyla v Říčanech dva dny. Bylo mezi nimi mnoho nemocných a raněných. Po jejich návštěvě zůstalo na místním hřbitově 40 nových hrobů. Po nich dorazili Rusové a ani oni nebyli zcela v kondici, a tak po jejich odchodu přibylo i pár hrobů ruských.

Pro úplnost je třeba uvést, že 3. října 1826 potvrdil císař František I. opět říčanská privilegia, tentokrát naposled. Jsou na pergamenu 49x71 cm, textově téměř totožná s privilegiem, která konfirmoval Josef II.

Ještě zmíním, že v roce 1830 byl založen v Říčanech chudobinec. Že to byla dobrá myšlenka se prokázalo hned v následujícím roce, kdy byla v Říčanech epidemie cholery. V roce 1844 je zaznamenáno deset ubytovaných chudých.

Krátce k počátkům budování silniční sítě. Již dříve byla zmíněna obchodní stezka Sázava – Praha. Na mapě Klaudiánově z roku 1591 je již vyznačena cesta Praha – Radešovice (dnes Radošovice – součást Říčan) – Kostelec – Kutná Hora – Čáslav –

Jihlava. Později je známa jako součást tzv. „císařské cesty“ Praha – Vídeň. Poplatky za používání, či spíše za průjezd daným místem (ungelt), byly sice vybírány, ale k nějaké údržbě nebyly využívány. Dobré cesty byly ve své době považovány spíše za nebezpečí, vždyť se po nich mohl snáz dopravit nepřítel.

Až v druhé polovině 18. století dochází k rozšíření solidnější silniční sítě, a to především nákladem vrchnosti, neboť se zvyšovala potřeba přepravy zboží. Nejprve byla upravována silnice z Prahy do Českého Brodu, na čemž se podílely všechny obce v okolí. Konkrétně říčanští stavěli v roce 1756 úsek mezi Úvaly a Běchovicemi. V roce 1841 přibýly dva upravené úseky Říčany – Mnichovice a Říčany – Kolovraty. Přepravu zboží v té době zabezpečovali formani koňskými povozy.

1.4 Říčany v letech 1848-1918

V 1. polovině 19. století se prohlubovala krize feudálních absolutistických systémů. To vedlo v roce 1848 k četným revolucím, Rakousko-Uhersko nevyjímaje. Byla požadována konstituce, zrušení stavovských řádů a poddanství venkovského lidu, dále možnost účasti občanů na správě veřejných záležitostí aj. Novou ústavu měl vydat říšský sněm, svolaný na základě obecného volebního práva. Po jeho násilném rozpuštění v červnu nejen Vídeň, ale i Prahu zachvátila revoluce. To vše se velice rychle přeneslo na venkov. Ani Říčany nezůstaly stranou. Nakonec se jednalo o poddanské město zatížené od vrchnosti mnoha povinnostmi a omezeními. Blízkost Prahy způsobila, že se revoluční nálada přenesla i na místní měšťany velmi rychle. Ti dokonce již v dubnu pod tlakem událostí vytvořily oddíl Národní gardy (přihlásilo se cca 100 mužů). Starosta dokonce uvolnil z obecní kasy peníze na stejnokroje. Když v červnu dorazila zpráva o pražském povstání, vydali se gardisté Praze na pomoc. V Běchovicích oddíl zastihla zpráva, že povstání bylo silou potlačeno a gardisté se vrátili domů. Garda pak, do svého rozpuštění na konci roku 1850, jen zdobila svou přítomností všechny významné akce v Říčanech.

Když začalo být zřejmé, že absolutismus padne, začaly diskuse a politické boje o důstojnou pozici v nově připravované státní správě. A v Říčanech měli vysoké cíle. Byly sice menší poddanské město, ale správní středisko velkého panství se sídlem soudu. Zásadním momentem pro připravovanou správní reformu byl patent o zrušení poddanství ze 7. září 1848. Dalším důležitým momentem byl císařský výnos ze 14.

června 1849, kterým byly vyhlášeny zásady nové státní správy. Jen připomínám, že rozhodující moc zůstávala v rukou císaře a volební právo bylo omezené.

Na soudní okresy rozdělilo zem císařské nařízení z 26. června 1849. Z téhož dne byl i výnos, který stanovil politické rozdělení krajů a okresů. To dělení bylo složité. Dosavadní panství měla různou velikost. Bylo třeba řešit nutnost zabezpečení činnosti nových úřadů, jejich sídla, možnosti bydlení nových úředníků apod. V tom měla výhodu větší města, ale uvažovala se i vhodně položená poddanská města, což Říčany byly. Stát se okresním sídlem bylo lákavé, znamenalo to soustředování života okresu, a tím i obchodu, živností a časem snad i průmyslu. Říčany měly problém, měly sice radnici, ale neměly požadovanou samostatnou budovu, která by svou polohou a stavem byla důstojným stánkem okresního soudu, berního úřadu a okresního hejtmanství. A tak, když vídeňské úřady váhaly mezi Uhříněvsí a Řičanami, vyslalo obecní zastupitelstvo do Vídně deputaci v čele s purkmistrem, která za příslib stavby nové budovy na náklad obce získala pro městečko okresní soud a berní úřad. Se stavbou se začalo ihned na místě bývalé šatlavy, která byla zbourána. Okresní soud formálně začal pracovat 1. července 1850.

Jestliže říčanští uspěli s okresním soudem, v případě okresního hejtmanství se jim to nepodařilo. Bylo rozhodnuto, že spojením soudních okresů Jílové a Říčany bude vytvořeno okresní hejtmanství se sídlem v Jílovém. Říčany žádaly o expozituru nebo alespoň o připojení k okresnímu hejtmanství v Karlíně pro jeho větší blízkost k Praze. Vše neúspěšně.

Po různých peripetiích se Říčany v rámci velké správní reformy v roce 1855 konečně dočkaly. 7. května 1855 jim bylo přiznáno sídlo okresního úřadu politické i soudní správy. Po zahájení činnosti zemského sněmu v Praze v roce 1861 v něm zastupoval jeden poslanec dohromady okres Říčany a okres Jílové. V té době vůbec vycházelo mnoho zákonů a nařízení, které měly zabezpečit činnost nově se budující státní správy. Pro obecní správu byl důležitý zákon z roku 1862. Stanovoval mimo jiné kompetence, práva a povinnosti obecních samospráv. Výkonným orgánem obce byl obecní výbor, nad nimi volené okresní zastupitelstvo jako odvolací instance. V Říčanech bylo osmnáctičlenné.

Po redukci politických okresů v roce 1868 zůstala okresní zastupitelstva pro soudní okresy, tedy i pro Říčany. V té době nebylo nic definitivní. Neustále se naráželo

na nové problémy a obtíže, které nově organizovaná státní správa nezvládala. Ve stávajících okresech velmi nerovnoměrně rostl počet obyvatel, zejména v důsledku rozvoje průmyslu, a tak vznikajících nových pracovních příležitostí. A tak již v roce 1864 začala příprava další správní reformy. Když z vládního návrhu vyplynulo, že nový okres bude zahrnovat soudní okresy Říčany, Kostelec nad Černými lesy a Český Brod, začal boj o sídlo okresního úřadu. Říčany moc šancí tentokrát neměly, přestože argumentovaly nově postavenou radnicí, dále že v Kostelci není průmysl a ani tudy nepovede železnice, která je plánována přes Říčany. Stál, ale proti nim silný soupeř – Jan z Lichtenštejna, který měl v Kostelci domovské sídlo. Ten sice úspěšně loboval v českém sněmu, který v návrhu odeslaném do Vídně Kostelec doporučil, ale protože svou aktivitu Lichtenštejn omezil jen na Prahu, Vídeň stanovila novým okresním sídlem Český Brod. Údajně zejména proto, že tudy byl projektován hlavní železniční tah.

Říčany přestaly být pro politickou správu okresním městem a byly začleněny pod okresní hejtmanství v Českém Brodě s platností od 19. května 1868. V okresním zastupitelství ale měly stejný počet zástupců jako by měly v případě, že by byly sídlem okresu. Jejich počet byl totiž stanoven zemským zákonem. Je zajímavé, že jestliže okresní sídla se často měnila, soudní okresy, které měly sice menší územní kompetenci, zůstávaly zachovány prakticky beze změn. A tak tomu bylo i nadále. Po další reorganizaci platné od 5. srpna 1898 byl soudní okres Říčany přidělen do politického okresu Žižkov s tím, že okresní hejtmanství na jeden den v měsíci otvíralo svou expozituru v Říčanech. Tento stav přes různé další návrhy na změny zůstal nezměněn až do roku 1918. Poslední připravovaná změna měla pro Říčany nastat od 1.1. 1919. Žižkov se měl stát součástí Prahy a Říčany okresu Praha – okolí. Příprava zákona však byla přerušena pádem monarchie. Říčany vstoupily do nové republiky jako součást okresu Žižkov.

Všechny výše popsané změny proběhly v Říčanech bez dramatických událostí. Městská rada se stala automaticky obecním zastupitelstvem, purkmistr starostou. Většinu veřejnosti postačovalo ke spokojenosti zrušení poddanství. O podmínkách a závazcích z toho plynoucích se veřejnost vůbec nedozvěděla nebo jen postupně a okrajově. Bylo však patrné, že se město nadechlo a začalo se po všech stránkách, někdy sice s potíží, rozvíjet. Projevovalo se to jak na drobnostech, tak na důležitých změnách ovlivňujících nejen samotné město, ale i blízké okolí. K těm menším, ale dokumentujícím

komplexnost rozvoje, je to např. například rozhodnutí městské rady z roku 1856 o zřízení trvalého místa lékaře. Měl bydlet v Říčanech a v rámci ročního platu ošetřovat městské chudé a bezplatně je prohlížet. Byla postavena nová pastouška s bytem pro strážníka a pastýře. V ní pak ještě byly dvě místnosti pro chudé. V roce 1869 přimělo rozrůstání města radní k pojmenování ulic a od téhož roku se začíná s veřejným osvětlením instalací lamp na náměstí.

A nyní jedno zásadní datum, které znamená pro Říčany kvalitativní krok vpřed. 5. července 1871 zastavil v železniční zastávce Říčany vlak. Říčany protínala zatím pouze jedna kolej, jednalo se tady zatím pouze o zastávku pro osobní dopravu s malým domkem. Dvě koleje pro nákladní dopravu přibyly o tři roky později a funkční nádražní budova až v roce 1894. Mezitím již spojil Říčany se světem telegraf. Období od zahájení železniční dopravy do začátku I. světové války se stalo pro Říčany časem rozkvětu.

Co vše železnice způsobila? Bez ní by nebyly Říčany tím, čím dnes jsou. Rychlé a časté spojení přiblížilo město Praze. Najednou bylo možné denní dojíždění do Prahy za prací. A obráceně, pro obyvatele Prahy se otevřela možnost trávit víkendy v této pro ně atraktivní oblasti. Solventnější rodiny zde dokonce mohly trávit celé prázdniny, přičemž muži dojížděli denně do Prahy za prací. V devadesátých letech 19. století, kdy lze již železniční dopravu považovat za dostatečně rozvinutou a stabilizovanou, se objevuje nový fenomén – výstavba říčanské rekreační oblasti. V následující tabulce, která zmiňovaný stavební rozmach dokumentuje, jsou uváděny i Radošovice. K formálnímu připojení k Říčánům došlo sice až v roce 1950, ale už na přelomu 19. a 20. století obě obce oddělovala fakticky jen hlavní komunikace z Prahy do Kostelce nad Černými lesy.

Tabulka 2 – Demografie a růst Říčán v letech 1880-1910

Říčany		
Rok	Počet domů	Počet obyvatel
1880	203	1609
1890	208	1637
1900	246	2109
1910	380	2800

Tabulka 3 – Demografie a růst Radošovic v letech 1880-1910

Radošovice		
Rok	Počet domů	Počet obyvatel
1880	47	295
1890	52	332
1900	69	424
1910	106	543

Nárůsty 1890-1910 jsou ohromující. Počet domů se v Říčanech téměř zdvojnásobil, v Radošovicích více než zdvojnásobil.

Je samozřejmé, že tento masivní nárůst počtu obyvatel měl za následek rozvoj řemesel. Objevují se i taková, pro která dříve v „malých“ Říčanech nebylo uplatnění. Vznikala živnostenská společenství drobných řemeslníků. Ta nahrazovala starý, ve svých pravomocech již velmi omezený, cechovní systém. Tak bylo založeno v roce 1868 Společenstvo obuvníků (v Říčanech v té době nejrozšířenější řemeslo), v roce 1883 Společenstvo různých živností řemeslných (pokračovatel rejcechu), v roce 1885 Společenstvo živností potravních a ve stejném roce Společenstvo krejčovské. Např. v roce 1904, kdy město významně rostlo, sdružovalo Společenstvo různých živností řemeslných tyto profese: kolářství, kovářství, klempířství, zámečnictví, zednictví kamenictví, truhlářství, tesařství, bednářství, soustružnictví, hodinářství, strojnictví, knihařství, holičství, malířství, kominictví, sklenářství, hřebenářství, provaznictví, mydlářství, pokrývačství a hudebnictví.

Rozsáhlá stavební činnost a rozmach řemesel podpořily i vznik finančních institucí. Již v roce 1863 byly téměř současně založeny Okresní záložna a Okresní záložna hospodářská. Druhá jmenovaná (celým názvem Okresní hospodářská záložna bývalého kontribučního fondu uhříněveského v Říčanech) získala kapitál odprodejem sýpek a zrní v nich uložených. To umožnil zákon z počátku uvedeného roku, aby bylo možné pružněji reagovat na problémy v zemědělské činnosti (neúrody, živelné pohromy apod.).

A nyní k historii říčanského školství ve sledovaném období. Opustili jsme jej postavením nové školy v roce 1844. Uzavřením konkordátu s monarchií v roce 1855 získala církev mimo jiné rozsáhlé pravomoci v oblasti školství. Obrat začal po zavedení

dualismu v roce 1867 (Rakousko-uherské vyrovnání). Již další rok byl konkordát zrušen a školy začaly být řízeny obnoveným ministerstvem kultury, což znamenalo sestupně zemskou, okresní až místní školskou radou.

Konečně v roce 1869 byl vydán říšský zákon o základním veřejném vzdělání na obecných školách, který byl v Čechách vyhlášen zemským zákonem v únoru 1870. Když vstoupil plně v platnost v roce 1872, jeho vliv na říčanskou školu byl bezprostřední. Mimo jiné nařizoval, že kde žije v nejbližším okolí víc než 40 dětí školního věku, musí být zřízena obecná škola a analogicky k jejich počtu a věku má být provedeno jejich rozvrstvení do tříd. V říčanské škole bylo v té době při existenci dvou tříd zapsáno 330 dětí. Proto ještě téhož roku byly škola zemskou školní radou změněna na trojtřídní. Víc nebylo možné, i nová třída byla zřízena z bytu podučitele. V roce 1876 bylo zapsáno 357 žáků a přes 149 trvale nechodících žáků, tři třídy nepostačovaly. V roce 1877 již byly třídy čtyři, v roce 1880 pět, o rok později bylo nutné zřídit paralelní třídu, protože ve druhé a třetí třídě bylo zapsáno víc jak 100 žáků.

Boj s nedostatkem učeben pokračoval. V roce 1885 byl schválen projekt nové školy včetně rozpočtu. Ale stále se nestavělo, zejména pro nedostatek financí. A tak až po získání zemské subvence v roce 1907 proběhla následující rok kolaudace nové školy. V té době se již objevila potřeba postavit budovu pro měšťanskou školu, která v Říčanech zahájila ve školním roce 1902/03 a již při zmíněné kolaudaci měla přes 100 žáků. Zatím se učilo v nové obecné škole. Školství obecně od roku 1910 stagnovalo a situace se zhoršovala v důsledku nařízených úspor. V době trvání I. světové války byl materiální nedostatek největší, nedostatkové učebnice byly navíc tvrdě cenzurovány.

Přívětivé okolí vedlo pražský magistrát v roce 1890 k zakoupení rozsáhlého pozemku u Říčan o rozloze téměř 27 ha. Postavil zde rozsáhlou dvoupatrovou budovu, která sloužila jako ústav pro opuštěné děti. Součástí byly i školní třídy a ubytování pro ústavní personál. Na pozemku byly postaveny i stáje, chlévy a sýpky. Budovy byly obklopeny rozsáhlým parkem, byla tu zahrada a ovocný sad. Chod ústavu byl finančně zajištěn Nadací manželů Olivových, movitých pražských mecenášů. Pobývalo tu kolem 150 dětí. Je pozoruhodné, že tento objekt známý jako „Olivovna“ dodnes slouží dětem. Jeho účelová náplň se měnila přes ozdravovnu k dnešní dětské léčebně. V roce 1990

byla dokonce obnovena činnost Olivovy nadace. Budova je dnes říčanskou historickou a kulturní památkou s ušlechtilým původem.

Říčany a Radošovice se staly pražským letoviskem, součástí pražské rekreační oblasti. Proti rekreačním lokalitám situovaným v okolí Berounky nebo Sázavy měly jednu nevýhodu – nedostatek koupacích možností. V roce 1905 vznikl Okrašlovací spolek pro Říčany a Radošovice. Spolek upravoval cesty, vysazoval stromy, keře a květiny, pořádal květinové slavnosti a zakládal parky. Ze spolku také vyšel návrh na zřízení letních lázní. Realizaci převzalo Lázeňské družstvo v Říčanech v roce 1903. K lázním patřil také malý bazén o rozměrech 18 m krát 13 m. Již rok nato bylo podobné koupaliště založeno i v Radošovicích. Když začalo být patrné, že výletníci, rekreanti i stavebníci více preferují lesnatější radošovickou stranu, snažily se říčanští situaci změnit. Okrašlovací spolek změnil svůj název na Okrašlovací spolek v Říčanech a svou činnost omezil pouze na Říčany. Přijímali různá opatření, která by situaci změnila ve prospěch starých Říčan. Trosky hradu, které obecní rada odkoupila od knížete Lichtenštejna v roce 1883, byly na náklady obce 1912 zrestaurovány, aby se předešlo jejich další zkáze a mohly více lákat návštěvníky. V provozu byly v té době již dva hostince se zahradami, Říčany rostly a prožívaly šťastné období.

Již v druhé polovině 19. století se mezi původně téměř výhradně zemědělsky orientovaným obyvatelstvem objevuje inteligence. Její řady postupně rostou, a tak v Říčanech před I. světovou válkou působili 3 lékaři, 1 veterinář, 1 lékárník a 3 advokáti. Žili tu pracovníci státních úřadů, peněžních ústavů, pošty, železnice a učitelé. Ti všichni společně s dalšími středoškoláky a vysokoškoláky dojíždějícími do Prahy měnili životní styl města. Vznikaly kulturní (ochotníci, pěvecký sbor, čtenářská beseda) i sportovní (Sokol) spolky.

Samozřejmě, že I. světová válka vše pozastavila.

1.5 Říčany v letech 1918-1939

Říčanský učitel a později řídící učitel Alois Mudruška (1859-1937) začal 21. června 1914 psát „Knihu vzpomínek a pamětí založenou při městském jubilejním museu města Říčan r. 1914“. Zápisy pořizoval zhruba v týdenních intervalech. Reprodukoval zde záznamy z denního tisku, které doplňoval vlastním pozorováním dění v Říčanech nebo doplňoval zprávami od spoluobčanů. Díky němu máme velmi podrobnou představu o tom, co se dělo v Říčanech před i po vyhlášení Československé republiky

28. října 1918. O revoluční náladě v celých Čechách vypovídá jeho volný záznam projevu, který pronesl 5. května 1918 v Říčanech tehdejší poslanec říšského sněmu Václav Klofáč, pozdější první ministr obrany nové republiky. Mudruňkovy záznamy z října jsou plné směsi naděje, obav, nervózního očekávání až po euforii z vyhlášení samostatné republiky. Ale tak tomu bylo asi všude.

Jak víme Říčany patřily v této době pod politickou správu okresu Žižkov. Již druhý den po vyhlášení republiky i zde byl po vzoru velkých měst ustaven národní výbor (zde dvanáctičlenný).

Do svého názvu si dali okresní, čímž jednak naznačili svou působnost v rámci bývalého říčanského okresu, jednak oznámili svůj cíl tento stav oficiálně obnovit. Protože nová politická situace zpochybnila ministerské nařízení o zrušení žižkovského okresu, probíhala s Žižkovem jednání o kompetencích. Začalo být rychle zřejmé, že cíl je společný – rozdělit se. Žižkov toužil po připojení k Praze, Říčany po samostatném okrese. Ale byly tu jiné, pro denní život důležitější úkoly. Zajistit zásobování, velkou část poslední úrody zrekvírovala ještě rakouská vláda, v Čechách hrozil hlad. Stoupaly ceny potravin, jejich nedostatek neumožňoval zrušení válečného přidělového systému. Obecně rostla nespokojenost.

Podobně jako v roce 1848 nastal právní chaos. Nová vláda řešila mnoho „nejdůležitějších“ věcí najednou. Bylo třeba v nové samostatné republice definovat nový právní systém, stanovit fungující správní rozdělení země, řešit problémy vzniklé rozpadem mocnářství, problémy s měnou, a v neposlední řadě nutnost nakrmit národ. Venkovskému obyvatelstvu byla slíbena nutná pozemková reforma. Euforie ze samostatnosti začala být mezi obyvatelstvem vytěsňována problémy běžného života. Co bylo možné, se dočasně převzalo (i každá dílčí právní kontinuita musela být potvrzena vyhláškou nebo zákonem) s tím, že později bude upraveno. Nové zákony se vytvářely překotně, často takřka ihned po jejich vyhlášení se ukázalo, že je potřebná novelizace, některé ani nestačily vstoupit v platnost.

Národní výbor v Říčanech byl rozpuštěn nařízením vlády z 11. prosince 1918. Toto nařízení současně anulovalo květnové nařízení o zrušení okresního hejtmanství na Žižkově. Ještě před svým rozpuštěním se říčanský národní výbor snažil o zřízení řádné expozitury. Celý soudní okres Říčany byl v letech 1920-21 v podstatě řízen provizorní okresní politickou správou na Žižkově, přestože Žižkov byl již považován

za součást Prahy. Teprve vládní nařízení z 20. října 1921 zřídilo novou okresní politickou správu, která měla sídlo v Říčanech, která zahrnovala dosavadní soudní okres Říčany rozšířený o obce Štěrboholy, Chodov, Šeberov a osady Háje a Milíčov. Tím byl ukončen více než padesátiletý boj Řičan o obnovení samostatného politického okresu zákonem. Ale ani vlastní realizace nebyla jednoduchá. K 1. lednu byla v Říčanech zřízena pouze expozitura okresní politické správy na Žižkově. A až v roce 1925 byl její vedoucí jmenován okresním hejtmanem.

I obecní samospráva prošla změnami. Koncem války byla prakticky likvidována a nahrazena úředně jmenovanými komisemi a výbory. Proto hned počátkem roku 1919 přijalo Národní shromáždění dva zákony na její obnovu. V lednu zákon o novém volebním zákoně v obcích a hned v únoru novelu k obecnímu zřízení. Volební období pro obecní zastupitelstvo bylo čtyřleté, počet členů byl závislý na počtu obyvatel obce. Pro Říčany 30, později 36 členů. První obecní volby v republice se konaly 15. července 1919.

V roce 1927 vyšel zákon o nové organizaci politické správy. Ten významně posílil orgány státní správy na úkor samosprávy. Byla obnovena okresní zastupitelstva, ale nebyla již zcela volenými orgány. Jedna třetina členů byla jmenována z tzv. odborníků. Předsedou okresního výboru byl ze zákona okresní hejtman, státem placený nejvyšší úředník okresu, ze své činnosti nebyl zastupitelstvu odpovědný. Říčany jako obec byly v okresním zastupitelstvu oficiálně zastoupeny pouze svým starostou. Tato politická struktura již zůstala zachována do konce námi sledovaného období. Volby v Říčanech bývaly (podobně jako jinde) soubojem politických stran. Jejich struktura kopírovala sociální složení obyvatel. Vedoucí politickou stranou byla po celé období strana národně socialistická, silní byli agráři díky silnému vlivu Antonína Švehly, jehož matka pocházela z Lipan u Řičan. Po roce 1929 rostl vliv sociální demokracie i pravicově orientované živnostenské strany řemeslníků, zejména v důsledku hospodářské krize. Své vedoucí postavení v čele různých koalic si však národní socialisté udrželi až do roku 1939.

Nemohu si odpustit několik poznámek k průběhu pozemkové reformy na Říčansku. Zejména proto, že se objevily některé zajímavé mezinárodní souvislosti. Majitelem uhříněveského panství, kam jak víme Říčany patřily, byl v době vzniku České republiky Jan II. z Lichtenštejna. A v tom spočívá ta zajímavost. On byl současně panujícím

knížetem Lichtenštejnska. Počátkem roku 1919 vlastnil v Čechách 36.000 ha, na Moravě 100.000 ha a ve Slezsku 12.000 ha. Lichtenštejnsko požádalo již po ukončení I. světové války Československo o uznání za suverénní stát a chtělo mít v ČSR diplomatické zastoupení. Nebylo mu vyhověno, ačkoliv bylo již uznáno Velkou Británií a Společností národů. Bylo to právě z důvodů plánované pozemkové reformy. Ale i tak ovlivňovaly zahraniční intervence tempo pozemkové reformy na lichtenštejnských panstvích. Samotných Říččan se však pozemková reforma příliš nedotkla. Souviselo to se strukturou říčanských držitelů zemědělské půdy. V té době byly v Říčanech pouze dva statky s rozlohou těsně nad 10 ha a 11 dalších s rozlohou 5-10 ha. Naprostá většina vlastníků půdy hospodařila na pozemcích do 2 ha, což byl evidentně jen doplňkový zdroj obživy. Naprostá absence velkých hospodářství nad 20 ha je překvapivá, ale jen dokumentuje orientaci říčanských obyvatel na řemesla, dojíždění za prací do Prahy a zaměstnání, která sloužila k rozvoji letoviska. Podobně na tom byly Radošovice. Takže když bylo Říčánům přiděleno v rámci pozemkové reformy 25 ha zemědělské půdy k přerozdělení, je zřejmé, že její dopad obcí nezatřásl.

Složitější situace byla u lesní pozemkové reformy. Začala sice až v roce 1929, ale nejen veřejnost se o rozsáhlé pásmo lesů zajímala již dříve, zejména proto, že byl možný prodej části lesů se souhlasem Státního pozemkového úřadu. Objevovali se různí spekulanti, zejména se záměrem využít bezprostředně s obcí sousedících lesů ke stavební činnosti. Již v roce 1926 protestovaly Říčany proti špatnému hospodaření v lesích v okolí, zejména nadměrnému kácení. V té době bojuje i Okrašlovací spolek o zachování celistvosti říčanských lesů. I Praha se začínala významně zajímat o osud říčansko-černokosteleckých lesů jako součásti zeleného pásu obklopujícího Prahu. Dokonce proběhly i demonstrace, které současně s intervencemi Prahy přiměly Státní pozemkový úřad k prohlášení, že půda říčanských lesů nebude předmětem drobného prodeje.

Když pak došlo k vlastní lesní pozemkové reformě, došlo jen k souboji o vlastnictví mezi Prahou a obcí. Praha argumentovala, že o předmětné lesy přišlo Staré i Nové Město pražské konfiskacemi po roce 1547, kdy došlo k neúspěšnému povstání českých stavů proti Ferdinandu I. Habsburskému a že se tedy jedná o akt historické spravedlnosti. Vzhledem k tomu, že snaha o vlastnictví měla u obou stran stejné důvody, spor skončil bezproblémovým kompromisem. Většina lesů byla přidělena Říčánům a ty se zavázaly splnit požadavky Prahy. Zejména na zachování celistvosti,

řádné péči, volný přístup veřejnosti. Lze říci, že zvítězili všichni, zejména obyvatelé Říčan.

Také pro učitele znamenalo vyhlášení Československa velkou úlevu. Skončila ostrá cenzura učebnic, podezírání učitelů z protistátní činnosti a postupně se zlepšilo i materiální zabezpečení. V listopadu 1918 zahájilo nově zřízené ministerstvo školství svoji činnost provoláním „O svobodě školy a učitelstva“, které deklarovalo oprostění od církve a policejní zvláště. Organizace školské správy zůstala v republice zachována. V Říčanech však změny proběhly. V roce 1919 byla s konečnou platností oddělena měšťanská škola od obecné, a to i se správou a vedením. Dosavadní pouze chlapecká měšťanská škola byla rozšířena o trojtřídní dívčí měšťanskou školu. V roce 1926 se Říčany staly sídlem okresní školní rady v nově zřízeném školním okrese Říčany – Jílové. A asi by bylo překvapením, kdyby nepokračovaly chronické problémy s prostorovými těžkostmi říčanských škol. V roce 1928 se muselo v obecné škole dokonce začít se střídavým vyučováním. Když ve školním roce 1930/31 navštěvovalo obecnou školu 527 žáků a měšťanskou chlapeckou a dívčí školu 487 žáků, okresní školská rada i obecní zastupitelstvo dospěli k dohodě o nutnosti výstavby další školní budovy. Byl zakoupen pozemek a vypsán konkurz na stavební projekt. Z různých důvodů se obec nové školy do roku 1939 nedočkala (v nové budově se začalo učit až 1. září 1950).

Naopak, po odtržení sudetského území začali proudit do českého vnitrozemí vystěhovalci, kteří se nevyhnuli ani Říčánům. A tak začátkem roku 1939 vykazovaly všechny školy celkem 1129 žáků ve 34 třídách. Muselo být rozšířeno střídavé vyučování, tři třídy byly umístěny na radnici, čtyři na poště.

Po první světové válce se tempo výstavby v Říčanech ještě zvýšilo. V období 1921-30 přibýlo v Říčanech 390 nových domů a počet obyvatel vzrostl o 17 procent, v Radošovicích 64 nových domů a přírůstek obyvatel byl 15 procent, přičemž nejvyšší růst byl v obou obcích v letech 1927-30. V třicátých letech růst pokračoval již mírněji, zejména v důsledku hospodářské krize a později zhoršující se mezinárodně-politické situace. Stavěly se zejména rodinné domky a zejména v Radošovicích i nákladné vily. Dodnes se některé secesní vily zachovaly v původní podobě. Mnozí stavebníci stavěli své domy o něco větší, než pro vlastní rodinu potřebovali, a to jim umožňovalo část domu v letní sezóně pronajímat. Získané finanční prostředky tak mohli použít

k umořování poskytnutých úvěřů. Přestavbou z hostinců vznikají v Říčanech hotely Monopol a Pavilon, v Radošovicích hotel Amerika. V hotelech býval často kulturní program, byla pořádána i ochotnická představení. Při hotelech Monopol a Amerika byly zahradní taneční parkety.

Nedostatek možností ke koupání vedl k myšlence obnovení rybníku Marvánek s přírodním koupalištěm. V roce 1924 byl vypracován projekt, samotný rybník byl zkolaudován teprve až v roce 1934. Zde také bylo následně zříceno velké moderní koupaliště s travnatou pláží, lesíkem a velkou koupací plochou. V provozu bylo ještě před dokončením v roce 1936. V zimě byl Marvánek využíván jako zimní stadión pro bruslení a hokej. V Říčanech byla v provozu další dvě kluziště. Sokol zřídil kluziště na Tyršově cvičišti a Sportovní klub na hřišti. Přibližně ve stejné době bylo úpravou rybníka i v Radošovicích zříceno nové koupaliště s krásným lesním okolím.

Říčany i Radošovice zažívaly krásné časy prvorepublikového rekreačního centra. Ale jak se čas blížil k nacistické okupaci, začaly se nad rozmachem obou vzkvétajících obcí zatahovat mraky.

1.6 Říčany po roce 1940

Tím bych část o historii Řičan uzavřela. Ta část do současnosti je příliš živá, chybí odstup nutný k objektivnímu posouzení. Nejstarší část žijící populace se dokonce před rokem 1939 narodila a každý z nás je ještě dnes zatížen svým subjektivním pohledem, který logicky vychází ze společenského postavení a sociálního zařazení jeho velmi blízkých předků v dané době.

Nakonec názor o nutnosti časového odstupu zastává i celá řada renomovaných historiků. A navíc v naší nedávné historii se událo tolik zásadních společenských změn. Já jsem tomu ráda, už kvůli svým dětem.

Jen poznamenám, že dál Říčany v zásadě kopírovaly na cestě k dnešku vývoj v celé republice bez významnějších excesů. Prošly těžkým obdobím okupace. I ony měly svou totálně nasazenou mládež, své obyvatele zapojené v protinacistickém odboji, své padlé. Prodíraly se vpřed složitým obdobím cesty k socialismu. V roce 1960 v rámci reorganizace státní správy, která významně snížila počet okresů ve státě, přestaly být okresním městem a dodnes jsou součástí okresu Praha – východ. Ale v podstatě neustále těžily ze své polohy a zvolna rostly.

Sled událostí nedávné doby není obtížné, základní data jsou dostupná. Ale analyzovat, pochopit příčiny a následky a seřadit je příčinně na časové ose není zřejmě jednoduché. Teprve postupně se otvírají archivy, někde jsou stále zavřené. Proto není příliš obtížné pochopit, že i učitelé dějepisu stojí před složitou situací. Ale čas plyne a situace se zlepšuje. Takže dnes umíme události dobře popsat a historičtí badatelé nám jistě časem popíší i podrobnosti, které nám odpoví na známé otázky KDO?, KDY?, KDE? A PROCĚ?

A nyní několik obecných poznámek a pár úvah. Historie Říčan je jedinečná. Myslím tím to, že žádné jiné město nemá a nemůže mít historii stejnou. Ale historie všech měst mají své obecné zákonitosti. Člověk jako živočišný druh byl zejména v minulosti silně teritoriální. Dnes to již není tak zásadní, dříve to bylo velmi podstatné. A také se podobně jako jiné teritoriální živočišné druhy choval. Když se přemnožil a nestačilo mu k existenci stávající území, expandoval. Buď bylo kam nebo bojoval se sousedy o nová území. A když mu stávající lokalita přestala z nejrůznějších důvodů poskytovat dostatek prostředků k existenci, migroval nebo v daném místě vyhynul.

A cílem expanze či migrace byla logicky místa pro život, pokud možno nejlepší. Nejprve zpravidla u vodních zdrojů a vhodná pro zemědělství, později u obchodních stezek tato místa spojující, a ještě později u míst, kde se objevila ložiska surovin. Samozřejmě se postupně nejvíce rozrůstala města, která toho splňovala více. Rostl význam měst u míst, kde se křížily obchodní cesty, s lodní dopravou význam přístavů, železnice zásadně ovlivnila osídlení. A když se zvětšovala území, která bylo možné politicky a vojensky ovládat z jednoho místa, vzrostl význam a tím i velikost těchto správních měst. Všechno dohromady to zásadně souviselo s hustotou osídlení a dopravní infrastrukturou. A tak je zcela přirozené, že na dnešní poměry malé Říčany ve své době představovaly poměrně samostatný, silný a významný správní celek, jemuž takřka neomezeně vládl pán Říčanského hradu. A je velmi příjemné se o tom dozvědět.

Ale s rozvojem dopravní infrastruktury a současně zvětšujícím se počtem obyvatel význam těchto malých správních celků obecně klesal. A to, současně s blízkostí tak silného a velkého souseda jako je Praha, dovedlo Říčany až k dnešnímu postavení silného a příjemného satelitu Prahy. A to zejména i velmi hezké okolní přírodě. Takže jestliže dříve představovaly opevněnou bránu do Prahy, dnes je tomu naopak.

Pro celou řadu v Praze zaměstnaných obyvatel představují příjemný a relativně klidný domov a pro mnoho pražanů bránu z Prahy ven, zejména o víkendech.

V životech všech měst, malých i velkých, se střídala období šťastná a klidná s těmi neklidnými až existenci ohrožujícími. K těm nejhorším patřily války, s prohrami a přesuny vojsk související rabování. Ve středověku, době převážně dřevěných staveb, byly velkou hrozbou požáry často likvidujících celá města. Epidemie nakažlivých nemocí se často prohnaly celou Evropou. Odhaduje se, že ještě v minulém století byl počet obětí „španělské chřipky“ větší, než počet padlých v celé I. světové válce. Také nepřízeň počasí způsobujících neúrodu často přinesla obyvatelstvo decimující hladomor.

A to vše jsem v nějaké míře pozorovala při své krátké procházce říčanskou historií. A i moje mysl prošla velkým posunem. Od počátečního „Co jsem si to proboha vybrala, kudy do toho?“ až do poznání, kolik zajímavého a obecného se do tak malého tématu vejde.

Při hledání zdrojů jsem také našla dvě publikace, které jsem sice bezprostředně pro svou práci nemohla použít, ale také se nemohu o nich nezmínit. Kolegyně z 1. ZŠ v Říčanech zadala předloni žákům 9. třídy pololetní práci z dějepisu s tématem Neznámý hrdina – příběh mého předka. Sama pak napsala: „To, co mi žáci před Vánocemi přinesli, bohatě předčilo všechna má očekávání. Celé svátky jsem u vytržení pročítala příběhy, které zachytily, a často jak sami přiznali, do té doby nevěděli. Četla jsem příběhy z 1. i 2. světové války, z obou totalit, příběhy obyčejných lidí v neobyčejné době 20. století. Příběhy dramatické, tragické, úsměvné i banální. Něco však měly společného – aniž bych to plánovala, zachytily 100 let naší republiky lépe než všechny učebnice dějepisu.“. Protože nebyla sama, koho příběhy zaujaly, škola vlastním nákladem 1000 výtisků výběr povídek vydala. I já jsem to přečetla na jeden zátah.

Další úžasnou, ale pro mne zde nepoužitelnou, je publikace „Říčany a čas“. Byla vydána v roce 2009 městem Říčany, v nákladu 700 výtisků. Záměrem editora, pana Jiřího Černohorského, bylo srovnání starých a dnešních fotografických záběrů města. Vidět tato porovnání starého a nového je někdy až neuvěřitelné. Pana Černohorského jsem kontaktovala a následně se s ním osobně setkala. Tento, dnes již osmdesátník, mi o „svých“ Říčanech vyprávěl celé odpoledne. Později mi dokonce zaslal krátké

povídání o svých dvou oblíbených kantorech z doby svých studií s osobním věnováním. Ráda jej připojuji v příloze.

Na závěr bych se jen velmi stručně pokusila uvažovat o budoucnosti.

Může něco trápit město, které se dvakrát po sobě umístilo na prvním místě v ČR dle indexu kvality života? Odpověď na tuto otázku jsem našla ve dvou číslech. Počet obyvatel Říčan v roce 2004 byl 11.324, v roce 2019 se k 10.5. uvádí 15.619. A to jsou samozřejmě pouze trvale přihlášení občané. Toto číslo je v letním období výrazně vyšší o rekreanty z přilehlých chatových oblastí. A odpověď je na světě. Je to atraktivita prostředí. A protože v Říčanech není dodnes „strategický“ zaměstnavatel, většina pracovních aktivních dojíždí za prací do Prahy. Přes výborné a rychlé vlakové spojení jich část dojíždí auty, což občas v dopravních špičkách způsobuje problémy. Je tu trvalý tlak na rozšíření a zkvalitnění infrastruktury. Zatím se radnici v zásadě daří udržet krok, ale jak dlouho? Proto jsem se zeptala bývalé starostky paní Ing. Adrieny Mrázové i současného starosty pana Mgr. Vladimíra Kořena: „Z pohledu obyvatel Říčan se naskytá otázka, zda investovat do zkvalitňování služeb města nebo naopak umožnit další jeho rozrůstání a navyšování počtu obyvatel?“ Bývalá starostka mi mailem odpověděla. Z její odpovědi v zásadě plyne, že je příznivkyní regulovaného umírněného rozvoje. Současný starosta mi neodpověděl, ale jeho odpověď se dá vyčíst z jeho komentáře k novému, dosud platnému Územnímu plánu Říčan (oficiální web města, tisková zpráva ze dne 18.6.2014), který platí od 14. června 2014 a byl schválen jím vedeným zastupitelstvem. Jde o konzervativnější přístup, územní plán je velmi přísný s vysokou mírou regulace. V tomto nejen politickém boji tahají zcela jistě za nitky, i developéři, pro které říčansko představuje významnou kořist. Osobně si mi zamlouvá formulace tehdejší vedoucí odboru územního plánování a regionálního rozvoje paní Ing. Čestmíry Šťastné (je součástí výše citovaného tiskové zprávy): „V novém územním plánu je nahrazen doposud spíše kvantitativní rozvoj rozvojem zdůrazňujícím kvalitu a vyváženost prostředí – veřejných prostorů, vybavenosti, prostupnosti území, dopravního zklidnění a zelených skutečně využitelných ploch ve městě i místních částech.“

Sama sobě teď slibuji, že si svoji práci v prvních dnech svého důchodu v roce „?“ znovu přečtu. Již teď jsem zvědavá, co vše se změní.

2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Ve druhé kapitole je popsán Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV), jeho cíle, klíčové kompetence a vzdělávací oblast Člověk a jeho svět. RVPZV je základním otevřeným dokumentem, vytvořeným v návaznosti na Bílou knihu, kde byly vymezeny kurikulární politiky, cíle a očekávané výstupy základního vzdělávání (Spilková, 2005).

System kurikulárních dokumentů na státní úrovni definuje Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy. Rámcový vzdělávací program (dále jen RVP) určuje vzdělávací rámce podle jednotlivých etap na předškolní, základní a střední vzdělávání. Zásady stanovené v RVP jsou předlohou k tvorbě Školního vzdělávacího programu (dále jen ŠVP), podle kterého se realizuje vzdělávání na konkrétních školách (Jeřábek a kol., 2016). Zásady stanovené v RVP jsou předlohou k vytvoření ŠVP v jednotlivých školách. Zodpovědnost za výsledný dokument nesou ředitelé škol, přičemž na jeho tvorbě spolupracují pedagogové daných škol (Jeřábek a kol., 2016).

2.1 Cíle RVP ZV pro 1. stupeň ZŠ

Základní vzdělávání na prvním stupni je, co se týče žáka velmi důležitým a výchovně specifickým stupněm vzdělávání. Režimem volnější a příznivý rodinný život s předškolním vzděláváním přechází žák k více systematickému povinnému vzdělávání. Tento přechod k základnímu vzdělávání patří mezi nejobtížnější období, které musí člověk zvládnout. Z těchto důvodů by speciálně v tomto období měly být zohledněny potřeby žáků a individuální úroveň jejich zrání a učení. Vytvářet předpoklady pro celoživotní učení a podporovat zájmy a postoje každého žáka má být cílem základního vzdělávání na prvním stupni (Kotásek, 2001). Základem tohoto vzdělávání je poznávat, respektovat a rozvíjet individuální potřeby a zájmy žáků. Činnostní charakter a využívání vhodných metod má žáky motivovat k učení, aktivnímu poznání, jak mohou hledáním, objevováním a tvořením nacházet vhodné postupy k vyřešení problému (Jeřábek a kol., 2016). Další efektivní metodou je kooperativní učení, které zvyšuje motivaci a úspěch u žáků v průběhu základní vzdělávání (Pressley a kol., 2003). Podstatu všeobecného vzdělání a rozvoj klíčových kompetencí má žákům umožnit základní vzdělávání. Cíle, jenž se snaží naplňovat základní vzdělávání:

- Motivace pro celoživotní vzdělávání a osvojování postupů učení
- Povzbuzovat k tvůrčímu myšlení a racionálnímu uvažování

- Pomáhat žákům rozvíjet všeobecnou a efektivní komunikaci
- Učit žáky spolupracovat a vážit si vlastní i cizí práce
- Učit žáky jednat jako samostatní, svobodní a zodpovědní lidé, kteří prosazují svá práva a plní své povinnosti
- Podněcovat u žáků kladné city ve vystupování v různých etapách života, učit se být vnímavým a empatickým člověkem ve vztahu k ostatním i svému prostředí
- Vést žáky k tomu, aby pečovali o své fyzické i duševní zdraví
- Probouzet u žáků toleranci a citlivost k druhým, jejich kultuře a duchovnímu přesvědčení, učit je životu ve společnosti
- Vést žáky k poznávání a rozvíjení svých skutečných schopností, vědomostí a dovedností a jejich využívání při rozhodnutí a plánování své vlastní životní profese (Jeřábek a kol., 2016)

2.2 Klíčové kompetence

V RVP ZV jsou klíčové kompetence popsány jako souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, důležité pro rozvoj každé osobnosti a její uplatnění ve společnosti. Úroveň klíčových kompetencí, která by měla být dosažena na konci základního vzdělávání vymezují principy RVP ZV. Klíčové kompetence byly vybrány na základě hodnot uznávaných ve společnosti. Význam a cíl základního vzdělávání je vybavení žáků souhrnem klíčových kompetencí na dosažitelném stupni příprava a následující vzdělávání a život ve společnosti. Osvojit si klíčové kompetence je náročný a dlouholetý proces. Jeho začátkem je předškolní vzdělávání, následuje základní a střední vzdělávání a dokončuje se během života. Každá činnost a aktivita v základním vzdělávání musí rozvíjet a utvářet tyto klíčové kompetence. Klíčové kompetence ve fázi základního vzdělávání jsou:

- Kompetence k učení
- Kompetence k řešení problémů
- Kompetence komunikativní
- Kompetence sociální a personální
- Kompetence občanské
- Kompetence pracovní (Jeřábek a kol., 2016)

2.3 Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět je jedna z devíti vzdělávacích oblastí, na které je RVP ZV rozdělen. Je to jediná vzdělávací oblast RVP ZV, která je rozvržena jen pro 1. stupeň základního vzdělávání. Je to obsahově ucelená oblast, jejíž obsahem jsou témata jako člověk, rodina, společnost, vlast, příroda, kultura, technika, zdraví, bezpečí a další. Obsahuje náhled do historie i současnosti a svým významem doplňuje základní vzdělávání na 1. stupni. Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět navazuje a prohlubuje získané vědomosti, dovednosti a návyky z rodiny i předchozího vzdělávání. Pozorováním a nazýváním jevů, dějů a věcí si žáci utváří představu o okolním světě. Žáci se učí poznávat sami sebe, své nejbližší okolí a vztahy mezi lidmi. Učí se pozorovat a vnímat podstatné stránky a krásy života, přírody a výsledků lidské práce, učí se je pozorovat a chránit. Pozorováním okolního světa si žáci utváří představu o vztazích ve společnosti, učí se pochopit současný způsob života i jeho časovou posloupnost. Rozvojem vědomostí a dovedností v této vzdělávací oblasti se žáci učí formulovat své myšlenky a dojmy a reagovat na názory lidí. Prostředkem k získávání nových dovedností a vědomostí jsou osobní prožitky žáků, které vychází z konkrétních situací z reálného života a zkušeností žáků. Velmi důležitý je také osobní příklad učitele, který žákům pomáhá najít své postavení v kolektivu a upevňovat jejich pracovní návyky. Obsahově je obor Člověk a jeho svět rozdělen na pět tematických okruhů.

Tematický okruh Místo, kde žijeme rozvíjí u žáků znalost svého okolí, rodiny, školy, obce a celé společnosti. Poznávání místa a regionu, kde žáci žijí, je důležitou součástí tohoto tematického okruhu. Rozlišné zaměření úloh a aktivit má přirozeně probouzet lásku k domovu a naší zemi.

V tematickém okruhu Lidé kolem nás si žáci mají osvojovat přiměřené chování ve společnosti lidí, pochopit důležitost vzájemné pomoci a respektu mezi lidmi. Učí se poznávat základní práva lidí a jejich povinnosti, základy finanční gramotnosti, ale i obtíže celé společnosti.

Tematický okruh Lidé a čas je zaměřen na rozvoj orientace v čase. Žáci si rozvíjí poznání o vývoji života a historii naší země. Tematický okruh má probouzet u žáků zaujetí o historii a kulturu místa, kde žije, kraje a celé vlasti. Podstatou je, aby žáci sami zjišťovali a zkoumali informace a navštěvovali knihovny, muzea a památky naší země.

Rozmanitost přírody je tematický okruh, ve kterém žáci poznávají sluneční soustavu, živou a neživou přírodu a její rozmanitost. Žáci si rozvíjí poznání, že život a Země jsou nedílným celkem, který mohou lidé snadno zničit a je třeba jej znát a ochraňovat. Pozorování proměn v přírodě a hledání jejich důkazů se žáci učí především díky praktickému poznávání krajiny. Žáci hledají způsoby přiměřené svému věku, aby podpořili lepší životní prostředí, vnímali působení antropogenní činnosti na přírodu a její ochranu.

Poslední tematický okruh Člověk a jeho zdraví učí žáky poznávat člověka jako živou bytost se všemi svými biologickými a fyziologickými funkcemi a potřebami. Učí se poznávat lidské zdraví jako stav biologické, psychologické a sociální pohody člověka. Žáci získávají vědomosti o vývoji člověka od jeho narození do dospělosti, seznamují se s denním režimem, hygienou, otázky zdraví, a jeho prevence a poskytovat první pomoc. Žáci se učí odpovědnosti za své zdraví, poznávají, že zdraví je důležitou hodnotou lidského života. Poznávání a pozorování přírody a činností lidí, prožívání a řešení modelových situací, pozorování názorných pomůcek, to vše přispívá k získávání důležitých vědomostí a dovedností vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět (Jeřábek a kol., 2016).

3 Teorie tvorby pracovních listů a jejich funkce

Motivaci považují zkušení i nezkušení učitelé stejně jako předpoklad pro efektivní učení a největší výzvou, které mnoho učitelů čelí je inspirovat a motivovat děti k učení samotnému (Petty, 2004).

Učebnice na základních školách bývají doprovázeny soubory různých didaktických textů, vytvořených k dalšímu rozvíjení učení. Takový didaktický text je učebnicí oporou a také ji doplňuje. Společně tvoří didaktický textový celek. V dnešní době bývají učebnice doplněny pracovními sešity, které nabízejí žákům rozmanité úkoly. Někteří autoři řadí pracovní sešity mezi druh didaktického textu cvičebnice. Texty, které byly dříve v jedné knize se rozdělily na dva samostatné celky učebnic a pracovních sešitů (Průcha, 1998). Dle Matuškové, jsou pracovní listy i sešity didaktickými prostředky. V dnešní době je můžeme objevit na našem trhu ve mnoha variantách. Jejich základem je to, že neobsahují rozsáhlé výukové texty, ale je to souhrn různorodých úloh, které je schopen žák na prvním stupni pochopit a samostatně je řešit. Většinou obsahuje příklady, hádanky, otázky a praktické úkoly. Často se využívá jako podklad při procvičení či opakování probraného učiva (Matušková, 1998). Pracovní sešit je definován také ve slovníku pedagogickém, kde je vymezen jako druh cvičebnice obsahující úkoly a cvičení určená k samostatné práci žáků. Obvykle se využívá na prvním stupni základních škola ve vyšším ročníku jako doplněk učebnic (Průcha a kol., 2009). Pracovní listy splňují určité funkce ve výchovně vzdělávacím procesu. Některé z těchto funkcí pomáhají uplatnit právě pracovní listy, jelikož některým funkcím nemohou učebnice dostát. Pracovní listy mají plnit funkce koordinační, diferenciací a rozvíjet učební strategie (Mikk, 2007). Mezi funkce pracovních listů patří také motivační, informační, upevňovací, kontrolní, orientační a systematizační. Podstatnou roli v pracovních listech mají upevňovací a také kontrolní funkce. Pomocí rozmanitých úkolů a úloh poskytují učitelé i žákům zpětnou vazbu, zda žáci pochopili učivo (Loveček a kol., 2005). Dobrý pracovní list by měl být logicky uspořádaný a graficky přehledný. Informace, otázky a úkoly ovlivňují, jak pracovní list žáky zaujme a jak mu porozumí. Pracovní listy obsahují textovou i mimo textovou složku, která je tvořena dle daných pravidel. Pracovní listy a jejich struktura mohou vycházet z rozlišných metod a koncepcí. Metodická příručka Lenky Mrázové o tvorbě pracovních listů zmiňuje metodu kritického myšlení, která se zakládá na rozvoji kognitivních dovedností žáka (Mrázová, 2013). Kooperace a skupinová práce žáků je rozvíjena

pomocí třífázového modelu evokace, uvědomění a reflexe. Při evokaci jsou žáci motivováni k přemýšlení a vybavování si souvislostí a zkušeností, ve druhé části jde o uvědomění si významu a učení a ve třetí fázi si žáci upevňují učivo pomocí vzájemného sdělování nových poznatků (Červenková, 2013). Pracovní listy se tvoří vždy pro konkrétní skupinu lidí s určitými potřebami. Před tvorbou je důležité zvážit, co bude obsahovat samotný výklad a co bude podstatou pracovního listu. Měly by se vždy opírat o daná témata a náročnost obsažených učebních úloh by měla vycházet z úrovně pokročilosti žáků. Pracovní listy mohou mít různé uplatnění. Pracovní listy doplňují aktivity při vyučování nebo rozšiřují informace žákům. Jedna z metod tvorby pracovních listů je tvorba koláží. Kopie určitých částí učebnic a učebních materiálů se doplní vlastními texty a cvičeními, vše se seřadí v daném pořadí na papír a zkopíruje. Výhodou je možnost dopisování a dotvoření pomocí kreseb ručně. Další metodou je tvorba pracovních listů v elektronické podobě s využitím různých softwarů. Obrázky se v tomto případě stahují přímo z internetu nebo oskenují z knih, stále však dbát na autorský zákon. Takové pracovní listy se snadno pozmění při další práci. Tato metoda je časově náročnější. Třetí metodou je kombinace koláže a práce s počítačem. Texty i obrázky se naskenují do počítače a v něm se doplní o další tabulky a texty. Následuje dokreslování či doplnění textu, tento způsob je časově nejnáročnější (Maněnová, 2014). Pracovní listy rozvíjí u žáka samostatnost, zvědavost a tvořivost. Žáky práce s pracovním listem motivuje a aktivizuje k vyhledávání nových zdrojů informací, jejich získávání a zpracovávání a tím si i nové poznatky opakuje a fixuje. Své uplatnění najdou při individuální i skupinové práci (Maněnová, 2014).

Funkce pracovních listů dle Tymráková a kol. (2005):

- aktivizace žáků – obsah i forma pracovních listů, možnost výběru, pestrost úloh
- podněcuje samostatnost žáků – vyhledávají a zpracovávají informace
- vede k individualizaci – žáci pracují svým tempem
- doplňuje, procvičuje a upevňuje probírané učivo
- obohacuje vědomosti žáků – předkládá jiné pohledy na učivo
- zpětná vazba učiteli
- fixace a procvičování učiva
- nabízí možnost úpravy žákům se specifickými poruchami učení (písmo, linky, ...)
- rozvoj kreativity i tvořivosti učitele.

Maněnová rozšířila funkce pracovních listů o další:

- prodloužení pozornosti a soustředění žáků
- rozvoj logického myšlení žáků
- rozvoj jemné i hrubé motoriky
- zdokonalení grafického projevu žáků
- rozvoj poznání světa
- rozvoj orientace na ploše i v prostoru
- vytváření matematických představ
- doplnění i opakování výchovně vzdělávacích činností
- směřují k činnostem, které žáky zaujmou a zaměstnají (Maněnová, 2014)

Podle Bednářové se mají pracovní listy archivovat. Každý dokončený pracovní list by měl být označen datem vypracování. Žáci zakládají společně s učitelem práce do desek, vytváří si tak portfolia, která mohou sloužit k nahlédnutí rodičům i odborníkům. Důležitým psychologickým aspektem je dobrý pocit žáka z práce, vědomí, že jeho úsilí a snaha je oceněna a uchována (Bednářová, Šmardová, 2006).

4 Metodika práce

V praktické části je představeno deset vyučovacích bloků zaměřených na město Říčany, jeho historii, přírodu a geografii. Cílem práce je vytvořit metodický materiál i s pracovními listy vhodný pro učitele prvouky v prvním až třetím ročníku základních škol. Tyto metodické materiály a pracovní listy ověřit v praxi a reflektovat je. Každý vyučovací blok je rozvržen na dvě až čtyři vyučovací hodiny. Vyučovací bloky by měly být rovnoměrně rozděleny do průběhu celého školního roku tak, aby obohatily a zpestřily hodiny prvouky od první po třetí ročník základní školy. Při tvorbě pracovních listů a návrhů hodin jsem vycházela z vlastních zkušeností se žáky při výuce prvouky a také mě obohatily osobní zkušenosti z různých základních škol a jejich rozličných přístupů a metod využívaných při vyučování. Z těchto zkušeností bych zmínila integrovanou tematickou výuku, která více staví na zkušenostech dětí z praktického života, integruje více oborů a umožňuje obsáhnout při výuce více než jeden předmět. Žáci se učí přirozeně chápat, že vše je se vším propojené. Pracovní listy pro žáky prvního stupně základní školy vycházejí ze vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. V této části práce se nejvíce zaměřuji na okruh Místo, kde žijeme, protože práce je zaměřená na město Říčany a jeho historii. Při výběru témat jsem přihlížela na obsáhlost i náročnost tohoto předmětu. Co se týká formy a obsahu pracovních listů, jsou mi velmi blízké ideje Geoffrey Pettyho, který zformuloval zásady pro práci s pracovními listy. Nejen, že by měly být pro žáky přitažlivé a zajímavé, ale hlavně by se učitelé měli snažit, aby žáci i prostřednictvím těchto úkolů zažívali úspěch a radost z vykonané práce. A samozřejmě používat i jiné zdroje a metody vedle pracovních listů, mít na paměti souvislosti se životem žáků a osobní rozměr.

Na začátku každé lekce je výchozí charakteristika: pracovní název hodiny, vyučovací předmět, prostředí, cíl, očekávaný výstup, klíčové kompetence, motivace a pomůcky na hodinu. Samotným obsahem každé lekce je časová dotace aktivit, výuková forma a metody učitele, příprava učitele na konkrétní aktivity, průběh s motivací a zadáními pro žáky. Každá lekce obsahuje i ukázkou pracovního listu, která poskytuje okamžitou představu o průběhu činnosti žáků. Veškeré materiály k tisku jsou vloženy v přílohách. Vyučovací lekce, které již byly ověřené při vyučování, jsou doplněny sebereflexí reflexí práce s pracovním listem. Ty mohou sloužit při následujících úpravách lekcí a pracovních listů pro danou třídu. Finální výstup všech hodin zaměřených na téma Říčan a jeho historie je žákovo portfolio.

Tabulka 4 – Integrovaná tematická výuka "Město Říčany a jeho historie" ve vztahu k RVP

Vzdělávací období	1. období
Vzdělávací oblasti	<ul style="list-style-type: none"> • Člověk a jeho svět • Člověk a svět práce • Člověk a zdraví • Jazyk a jazyková komunikace • Matematika a její aplikace
Vzdělávací obory	<ul style="list-style-type: none"> • Prvouka • Český jazyk • Výtvarná výchova • Tělesná výchova • Hudební výchova • Pracovní činnosti • Matematika a její aplikace
Klíčové kompetence	<ul style="list-style-type: none"> • Kompetence k učení • Kompetence komunikativní • Kompetence sociální a personální • Kompetence pracovní
Výchovně vzdělávací cíle	<ul style="list-style-type: none"> • Kognitivní: <ul style="list-style-type: none"> - Žák porovnává obrázky města a vesnice - Žák popíše rozdíl mezi městem a vesnicí - Žák popíše rozdíl mezi obrázky - Žák nakreslí své vlastní vymyšlené město • Afektivní: <ul style="list-style-type: none"> - Žák hodnotí svou práci a práci spolužáků - Žák pracuje na svém portfolio - Žák hodnotí sebe a svou aktivitu při hodině - Žák vymyslí název svého vymyšleného města • Psychomotorické: <ul style="list-style-type: none"> - Žák vyhledá ukryté obrázky

4.1 Vyučovací lekce 1 – Město a vesnice

Tabulka 5 – Popis vyučovací lekce 1

Název lekce	Město a vesnice
Časová dotace	2 vyučovací hodiny
Předměty	Český jazyk, prvouka, výtvarná výchova
Prostředí	třída
Výukové cíle	Kognitivní: žák porovnává obrázky, dokáže popsat rozdíl mezi městem a vesnicí, žák navrhne název svého vymyšleného města Afektivní: žák hodnotí práce a obrázky svých spolužáků Psychomotorické: žák vyhledá ukryté obrázky
Očekávané výstupy	Žák popíše své nejbližší okolí, město, obec
Pomůcky pro učitele	Pohlednice nebo fotografie Říččan rozstříhaná a vložená do obálky, psací potřeby, pracovní list a titulní strana portfolia
Pomůcky pro žáky	Psací potřeby, pastelky a fixy, lepidlo
Klíčové kompetence	Kompetence k učení Kompetence komunikativní Kompetence sociální a personální
Motivace	Zahájení dlouhodobého projektu Hledání indicií ve třídě

1) Úvod

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: rozhovor, popisování

Informace pro žáky: Milé děti, v průběhu tohoto roku a možná i déle se budeme zabývat podrobněji jedním tématem. Dnešní první hádankou je, co to bude, o čem si budeme tak dlouho povídat, kreslit, zpívat a hrát? Abyste našli odpověď na první otázku, k tomu vám pomůžou obálky schované po třídě.

2) Hlavní část

Čas: 40 minut

Výuková forma: práce ve skupinách, individuální

Výuková metoda: rozhovor, hra – skládání, kreslení

Příprava: Učitel před vyučováním rozmístí po třídě obálky, ve kterých jsou části obrázků.

Žáci hledají v prostoru třídy obálky a chodí na smluvené místo ve třídě, kde otevřou obálky a skládají společně z rozstříhaných částí obrázky.

Pokyny: Prohlédněte si dobře tyto obrázky. Učitel klade žákům cílené otázky: Co na nich vidíte? Jsou vám některé obrázky povědomé? Znáte někdo místa, která vidíme na fotkách? Bydlí někdo z vás blízko některého z těchto míst? Chodí někdo z vás kolem těchto míst třeba do školy nebo na nákup s maminkou? Dokážete sami spolužákům popsat, jak daleko to místo je a jak bychom se k němu dostali?

Rozhovor se žáky o městě Říčany

Žáci si své poskládané obrázky přenesou ke stolu a na stole mají připravené první listy do portfolia. Pod název AUTOR se každý žák podepíše a učitel vysvětlí, co pojem autor znamená a vysvětlí žákům, co to portfolio je a k čemu nám bude sloužit. Bude to taková vaše první kniha o vašem městě a je jen na vás, na autorech, jak bude vypadat. Nyní si vaše puzzle Řičan poskládejte a nalepte do připravených rámečků na vaší titulní straně.

Učitel si připraví na tabuli fotky a obrázky měst a vesnic. Žáci se přemístí před tabuli a povídají si s učitelem, jaký je rozdíl mezi městem a vesnicí. Zamýšlí se, zda jsou Říčany spíše městem nebo vesnicí... Učitel vede svými dotazy žáky k přemýšlení nad rozdíly. Kde je více obyvatel? Kde je méně budov? Jaké budovy jsou ve městě a jaké na vsi? Co nám může na vsi chybět? Co nám naopak chybí ve městě? Kam rádi jezdíte? Kde žije více zvířat? Jaké výhody nám přináší život na vsi a život ve městě?

Pokyny pro žáky:

Prohlédni si obrázek. Připomíná ti některá část obrázku tvůj domov?

Žáci si sednou do lavic a pracují dle pokynů s pracovními listy. Pozorování a popis obrázku. Vybarvují nebo vyznačují tu část obrázku, která se více podobá jejich domovu. Samostatná práce žáků.

Hra na města

Žáci se volně rozmístí po celé třídě. Pomalu chodí prostorem a na výzvu učitele se zastaví a poslouchají název města. Název města si vytleskají a vytvoří rychle skupinku dětí podle počtu slabik v názvu. Například učitel zavolá:

Ří-ča-ny!	(3 slabiky)	- žáci rychle vytvoří trojice
Pra-ha!	(2 slabiky)	- žáci vytvoří dvojice
Ko-lo-vra-ty!	(4 slabiky)	- žáci vytvoří čtveřice
Aš!	(1 slabika)	- žáci stojí každý sám a nesmí se nikoho dotknout

Vysněné město

Poslední aktivitu uvede učitel.

Milé děti, dnes jsme si povídali o tom, jak vypadá naše město, jaké znaky mají větší města a také jak si představujeme vesnici. Já vám teď ale povím o mém vysněném městu. Hezky se pohodlně posaďte a položte hlavu na ruce. Kdo chce, může zavřít oči a poslouchat... Měla jsem kdysi sen o krásném husím peříčku. A to husí peříčko bylo úplně bílé jako sníh. Nebylo ovšem obyčejné...když jsem si jej dala do dlaní a pohladila ho lehounce, peříčko pojednou rostlo a rostlo, až bylo velké jako koberec a já si na něj lehla. Peříčko se najednou vzneslo nahoru do oblak a neslo mě po nebi dál a dál. Najednou jsem se ocitla nad úžasným městem. V tom městě byly samé krásné čisté domečky a byly všechny porostlé květinami. Kolem domů byly rozkvetlé zahrady a fontány. Všichni lidé v tom městě se usmívali a byli šťastní. Kolem města tekla čistá řeka a já v ní viděla plavat stříbrné ryby. Všechno bylo tak čisté a krásné... ale najednou zazvonil budík a já musela vstávat do školy. Celý sen i s peříčkem se rozplynul a byl pryč... ale já si na to místo můžu vzpomínat a mohu si jej nakreslit. Je to mé vysněné město.

A co vy děti? Umíte si také představit takové úžasné místo, které by bylo jen vaše a vaší fantazie? Zkusíte ho nakreslit? V pracovním listě už nám zbývá jen poslední volné

místo, nakreslete nejkrásnější město vašich představ a vymyslete mu nějaké jméno. Máte na vaši tvorbu půl hodiny a potom si navzájem vaše krásná města prohlédneme. Ať se vám daří...

3) Závěr

Čas: 10 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: rozhovor

Žáci popisují svoje město ostatním spolužákům. Mohou také hodnotit práci spolužáků. Učitel zhodnotí práci žáků, připomene znovu pojem města a vesnice.

4) Reflexe

Sebereflexe: Při hledání obálek nastala ve třídě velmi soutěživá atmosféra. Žáci se snažili najít pro sebe co nejvíce obálek, byla jsem nucena je usměrňovat a opakovaně vysvětlovat, že žáci, kteří obálku mají, si mají sednout a počkat na ostatní spolužáky. Je nutné upozornit, že každému žákovi stačí jedna obálka. Skládání obrázků žáky bavilo a mnozí dříve, než byli dotázáni vykřikovali názvy známých míst. Bylo motivující a inspirativní slyšet, jak žáci popisují zážitky z různých míst v Říčanech.

Při psaní do prvního listu portfolia jsem narazila na problém, že žáci neuměli vysvětlit pojem autor. Zkusili jsme si ho přiblížit, žáci si ho vysvětlovali jako ředitel, který říká spisovatelům, co mají psát. Vysvětila jsem dětem pojmy autor, spisovatel, ilustrátor a také jsme společně vyslovovali slovo portfolio. Dětem se líbila myšlenka, že oni budou autory těchto knih. Při skládání obrázků nebyly obtíže, pouze je patrné, že žáci pracují velmi rozlišným tempem. S lepením jsem některým žákům pomáhala a také jsem vyzvala rychlejší a zkušenější děti, aby si navzájem pomohli. Rozhovor, ve kterém jsme si vysvětlovali rozdíly mezi městem a vesnicí jsem doplnila fotkami na interaktivní tabuli, děti zaujaly obrázky a chtěli ukazovat další jim známá města a vesnice, při čemž jsme si tyto pojmy skutečně hezky procvičili. Někteří žáci měli obtíže s tím, zda by zařadili město Říčany mezi města nebo vesnice. Žáci mají zkušenosti s návštěvou města Prahy a při srovnávání upozorňovali na to, co našemu městu chybí. Potěšilo mě, že se žáci snažili nad tématem skutečně přemýšlet

a překvapila mě vysoká úroveň jejich vědomostí a zkušeností. Hra na města byla dobře zvolená, jelikož žáci rádi počítají slabiky a potřebují se často protáhnout, aby se znovu mohli soustředit na výuku. Zklidnění žáků pomocí popisu mého snu se podařilo. Žáci bedlivě poslouchali a pustili se do kreslení. Některé děti by ocenily více času na práci, naopak jiné byly se svou prací rychle hotovi, tak jsem je vyzvala, aby si celé dvě strany znovu prohlédli a dotvořili. Při reflexi dětí byly moc hezké pochvaly, které mezi nimi zazněly a také dotazy k obrázkům. Žáci si chtěli o svých městech snů povídat. Myslím, že výukové cíle byly naplněny.

Reflexe práce s pracovním listem – úvodní list do portfolia: Úvodní list do portfolia neobsahuje mnoho textu. První dvě zadání byla formulována ústně. Prvním úkolem je podpis autora. Žáci zadání pochopili a vytvořili si podpis. Druhým úkolem bylo obtažení tiskacích písmen. Tento úkol splnili žáci bez obtíží, projevila se kreativita a originalita některých žáků. Třetí úkol si již žáci přečetli sami. Tato učební úloha je časově nejnáročnější, také vyžaduje jistou zručnost. Pro žáky byl tento úkol nejtěžší. Největší obtíže byly při pečlivém lepení rozstříhaného obrázku do rámečku.

Závěr reflexe práce s pracovním listem – úvodní list do portfolia: Pracovní list je formulován srozumitelně. Žákům je nutné vysvětlit pojem autor. Obrázek, který je určen k sestavení a nalepení by měl být pro žáky první třídy rozstříhán na větší díly.

Reflexe práce s pracovním listem Město – vesnice: Tento pracovní list slouží k objasnění probíraného tématu, motivaci do následujících projektů a rozvoji představitosti. Má dvě cvičení. Je jednoduchý a přehledný. První zadání četli žáci nahlas a úkol pochopili. Většina žáků spontánně začala plnit úkol a vybarvovat část obrázku dle zadání, někteří žáci řešili možnosti vybarvení a chtěli si o tématu více povídat. Před druhým úkolem byla důležitá motivace žáků. Zadání přečetl jeden z žáků a poté samostatně vypracovali úkol. Tento úkol většinu žáků bavil. Jediným problémem je čas, který žáci k vypracování potřebovali.

Závěr reflexe práce s pracovním listem Město – vesnice: Pracovní list je koncipován jednoduše, je tedy pro žáky přehledný. Žáci zadané úkoly zvládli. Je potřeba žákům stanovit na druhý úkol jasný čas na vypracování, aby nevznikaly prostoje nebo zadat jasná pravidla, co by měl takový obrázek obsahovat.

Reflexe žáků: Žáci hodnotili dnešní den pomocí smajlíků. Všichni žáci použili usměvavého smajlíka. Dětem se nejvíce líbilo hledání obálek po třídě a také by chtěli

znovu hrát hru na slabiky. Některé děti bavilo poslouchat o vysněném městu paní učitelky. Na otázku, co se dnes naučili nového, žáci odpověděli, kdo je to autor a že je rozdílné žít ve městě a na vesnici. Někteří žáci by si přáli více času na kreslení vysněného města.

4.2 Vyučovací lekce 2 – Návrat do starých časů

Tabulka 6 – Popis vyučovací lekce 2

Název lekce	Návrat do starých časů
Časová dotace	4 vyučovací hodiny
Předměty	Český jazyk, prvouka, výtvarná výchova, tělesná výchova Pracovní činnosti
Prostředí	Třída, prostory školy – chodba
Výukové cíle	Kognitivní: žák poznává historické předměty, žák vyhledává ve slepé mapě hlavní město a město Říčany, žák zná barvy české vlajky Afektivní: žák hodnotí práce a písmo svých spolužáků Psychomotorické: žák si zkusí pracovní činnosti jako žehlení, praní prádla, psaní historickým perem a inkoustem, roztloukání koření ve hmoždíři, žák vybarví vlajku České republiky, žák zkusí základní krok polky
Očekávané výstupy	Seznámení s historickými předměty, psaní klasickým perem a inkoustem, práce s valchou, hmoždířem, žehličkou, základní taneční krok polky, vypracování pracovního listu, vytvoření obrazového archu Město, Vesnice, práce s mapou, žák popíše znaky města a vesnice
Pomůcky pro učitele	Pero a inkoust (kalamář), vana s valchou a mýdlem, historická žehlička a sukňe na žehlení, staré věci, knihy, obrázky, Slabikář a písanka, kreslicí tabulka s křídou, hrách, koření a hmoždíř, kroj a písničky v rytmu polky, pracovní list Kde bydlím
Pomůcky pro žáky	Psací potřeby, historický předmět z domova, děvčata sukni, lepidlo, pastelky, žáci mohli být ve škole oblečeni jako školáci před sto lety
Klíčové kompetence	Kompetence k učení Kompetence komunikativní Kompetence sociální a personální Kompetence pracovní
Motivace	Téma lekce Návrat do starých časů, kostým paní učitelky

1) Úvod

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování

Seznámení žáků s náplní dne, tématem a představení osnovy dne:

1. blok: Jak se žilo před sto lety? (přestávka)
2. blok: Jak se lidé bavili před sto lety? Tanec a zpěv (přestávka)
3. blok: Co už vím? Shrnutí dne a vypracování pracovního listu Kde bydlím?

2) Hlavní část

Jak se žilo před sto lety?

Čas: 50 minut

Výuková forma: hromadná, skupinová, individuální

Výuková metoda: rozhovor, pracovní činnosti na stanovištích

Příprava učitele: Na dnešní aktivity je nutné využití alespoň dvou tříd, nejlépe tři třídy k dispozici. V jedné třídě si připraví učitel centra aktivit.

1. centrum: stůl s kalamářem, staré písanky na ukázkou, historické knihy a Slabikář
2. centrum: stůl s plechovou vanou a valchou, mýdlem na praní a oděvy
3. centrum: žehlící stůl s historickou žehličkou a hrnek s vodou na kropení, oděv
4. centrum: stůl s hmoždířem a kořením, staré kuchařky, recepty, příbory atd.
5. centrum: stůl s pracovními listy Život na říčanském hradě, v rohu třídy hrách na zemi a rákoska

Uprostřed třídy židle rozmístěny do kruhu a uprostřed kruhu stůl nebo lavice.

Žáci mají za úkol přinést dnešní den do školy jakýkoliv historický předmět ze své rodiny – kniha, hrníček, zápisník, oblečení, hudební nástroj, cokoliv, co mu rodiče dovolí vzít na ukázkou. Dnešní den přicházejí žáci oblečení do školy v historickém

oblečení jakoby doba první republiky a také učitel je oblečen v historickém oděvu. Žáci se posadí na židličky a každé dítě postupně popíše předmět, který si přinesl na ukázkou. Učitel usměrňuje plynulost a celou diskusi moderuje, aby žáci stihli všechny centra aktivit projít. Žáci mohou své vzácné památky předvést také formou hádanky a ostatní hádají, k čemu věc sloužila? Po předvedení a popsání předmětu každý žák umístí předmět na stůl doprostřed třídy, aby si mohli žáci předměty prohlédnout.

Poté učitel popíše dobu a život před sto lety ve školách, v domácnosti a žáci se mohou ptát, co by je zajímalo, jak probíhala výuka a podobně. Učitel popíše, co budou žáci plnit v daných centrech a každou aktivitu dětem popíše a předvede. Žáci se rozdělí na 4 - 5 členné skupinky a prochází si centra ve skupinkách. Učitel vše kontroluje a koriguje tak, aby se žáci plynule vystřídali ve všech centrech. Především učitel hlídá bezpečnost práce u stolu s historickou žehličkou. Žáci si vyzkouší:

1. centrum: stůl s kalamárem: žáci si napíší perem a inkoustem své jméno a příjmení, prohlíží si, jak se psalo krasopisem dříve a jaké byly ve škole nároky na psaní před mnoha lety, může si prohlédnout staré typy písma a také historický Slabikář
2. centrum: stůl s plechovou vanou a valchou: žáci zkusí vyprat na valše kus oděvu, seznámí se se způsoby praní prádla, učí se použít kus mýdla na praní
3. centrum: žehlicí stůl s historickou žehličkou: žáci kropí prádlo a žehlí historickou žehličkou, dbají na bezpečnost, zkusí si vyžehlit jednoduché části oděvu a poskládat je
4. centrum: stůl s hmoždířem a kořením: žáci drtí koření pomocí hmoždíře a prohlédnou si staré knihy receptů a kuchařky, zajímavé recepty na perník
5. centrum: žáci vypracují pracovní list Život na říčanském hradě – listy mohou vypracovat ve skupině, ve dvojicích i samostatně, žáci se dozvídají o průběhu školního dne, vybavenosti třídy a školy, způsobech výuky a také o způsobech trestání žáků ve školách, klečení na hrachu a používání rákosky

Učitel dohlíží, aby se skupinky po přibližně patnácti minutách střídali v centrech a dohlíží na plynulost střídání skupin.

3) Závěr

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: diskuse

Učitel se žáky hovoří o průběhu celé lekce. Diskutují o svých zážitcích a zkušenostech, shrnují si své nové dovednosti a vědomosti.

Jak se lidé dříve bavili?

Po přestávce se žáci přemístí do tělocvičny nebo si upraví volný prostor ve třídě a dívky si mohou dát sukénku. Učitelka je oblečená v lidovém kroji.

1) Úvod

Čas: 10 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování, rozhovor

Pokyny učitele: V prvním bloku dnešního dne jste si vyzkoušeli, jaké práce pomáhaly děti doma maminkám, jak se žilo před sto lety, jak se děti asi učily a psaly... To všechno bylo asi velmi náročné. Ale i v těchto dobách se lidé rádi bavili a když jim zbyl čas, rádi zašli třeba k muzice, kde se tancovalo anebo se lidé scházeli večer po práci jenom tak, aby si společně zazpívali. Jaké písničky si lidé zpívali? Na jakou hudbu se dříve tančilo? Jaké tance se tančily? Tak o tom se dnes něco dozvíte.

2) Hlavní část

Čas: 50 minut

Výuková forma: hromadná, skupinová

Výuková metoda: rozhovor, zpěv, tanec

Žáci sedí v kruhu uprostřed třídy a učitel začne rozhovor otázkami. Děti, jak trávíte čas s rodiči, když máte volno? Chodíte někam za sportem? Kdo z vás hraje na nějaký hudební nástroj? A co dříve, když lidé neměli doma televizi, rádio ani počítač a internet, jak se mohli lidé bavit, aby si také odpočinuli? Povídali si, zpívali a také si mohli třeba zatancovat. Tak my si to také dnes zkusíme.

Učitel pouští dětem různé žánry hudby a ptá se, zda je to hudba, kterou mohli dříve lidé zpívat. Společně si s dětmi zazpívají lidové písně, které už znají a učitel zazpívá píseň Kalamajka mik mik mik a učitel předvede, jak se na takovou píseň tančilo. Žáci zpívají a vytleskávají rytmus. Žáci se postaví do řady a zkusí základní jednoduchý taneční krok polky. Nejdříve samostatně podle učitele a potom ve dvojicích.

3) Závěr

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: diskuse

Učitel se žáky hovoří o průběhu celé lekce. Diskutují o způsobech zábavy dříve a nyní. Porovnávají život rodiny a společnosti před mnoha lety a dnes. Učitel připomene druhy hudby lidová a umělá a zopakuje jejich znaky. Žáci se pokusí znovu vytleskat rytmus polky a vyhodnotí průběh celého bloku.

Po druhém vyučovacím bloku následuje malá přestávka a žáci si upraví lavice ve třídě, aby mohli pracovat na svých místech.

1) Úvod

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování

Kde bydlím?

Žáci se seznámí s tématem posledního bloku. Kde bydlím? Představení osnovy lekce: Metodická hra Město a vesnice, práce s mapou, vypracování pracovního listu. Společná kontrola všech zapsaných informací a založení listu do portfolioa.

2) Hlavní část

Čas: 40 minut

Výuková forma: hromadná, individuální

Výuková metoda: rozhovor, didaktická hra, práce s pracovním listem.

Pokyny učitele: Žijeme v Říčanech. Říčany jsou malé město v České republice. Podle čeho ale poznáme, že Říčany jsou skutečně město? Žili byste raději ve městě nebo na vesnici? Co se vám více líbí na životě ve městě? A co je naopak krásnější na životě na vesnici? Žáci popisují rozdíly života na vsi a ve městě. Žáci se rozdělí na dvě skupiny. Jedna skupina jsou ti, kteří by raději žili na venkově a druhá skupina jsou žáci, kteří by upřednostnili život ve městě. Každá skupina dostane velký arch papíru. Na jednom je nahoře napsáno VESNICE a na druhém MĚSTO.

Učitel potom rozloží na koberci velké i malé obrázky typické pro vesnici (luční kvítí, domácí zvířata, zemědělské stroje, zahradní nářadí a náčiní, les, houby, ptáci, pole, chlívek, louka) a město (továrna, dopravní prostředky, náměstí, divadlo, letiště, park, fontána, obchody). Žáci si nejdříve společně vytahují obrázky, které umí správně zařadit a vysvětlují před spolužáky důvody. Každá skupina své obrázky nalepí na velké archy papíru. Žáci, kteří nelepí obrázky, mohou dokreslovat a dopisovat další atributy města a vesnice, které je napadnou. Výstupem společné aktivity jsou dva velké obrazové archy města a vesnice.

Žáci se přemístí k velké mapě Evropy a společně s učitelem diskutují, co vše na mapě poznají a umí číst.

Práce s pracovním listem Kde bydlím?

3) Závěr

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: diskuse

Učitel se žáky hovoří o průběhu celé lekce a celého dne. Pomocí otázek opakuje s dětmi znaky města, vesnice, naší republiky a hlavního města. Žáci hodnotí skupinovou práci i své úsilí při práci s pracovním listem. Shrnutí náplně celého dne.

4) Reflexe

Sebereflexe: Celý tento den byl velmi náročný na přípravu. Žáci byli již od rána velmi motivováni a nadšení z kostýmů svých a paní učitelky. Také se velmi těšili na to, až ukážou svým spolužákům své historické předměty, které si přinesli z domova. K některým předmětům měly děti zajímavé dotazy, bohužel, na některé jsem neznala odpověď. Při prvním bloku bylo nutné stále hlídat čas, plynulost celé aktivity a především bezpečnost práce dětí. Rozhovor a hádanky dětí musely být zkráceny, jelikož je téma zaujalo a povídali by si o objevech a rodinných pokladech po zbytek lekce. Ráda tuto aktivitu opět zopakuji vzhledem k zájmu dětí. Některé děti měly obtíže s různými pracemi v centrech aktivit a vyžadovaly mou pomoc. Myslím, že by bylo velmi vhodné, požádat při této akci o pomoc asistentku nebo ochotného rodiče. Dětem se líbily pracovní aktivity s valchou i žehličkou, své jméno napsané perem a inkoustem si chtěly děti po uschnutí odnést ukázat domů. Byla to zajímavá zkušenost, pro žáky zjištění, jak náročné bylo psaní klasickým perem. Žáky velmi zaujalo povídání o metodách výuky ve školách před sto lety, především je pobavilo používání trestů a mnozí si klečení na hrachu vyzkoušeli. Při druhé lekci bylo dobře zvolené zpívání na začátku, žáci částečně odbourali ostych a trému. Tanec bavil především děvčata, tancovat v páru se však děti ostýchaly, proto tančily i individuálně i ve dvojicích. Žáky také velmi zaujal lidový záhorácký kroj, který měla oblečený paní učitelka. Největší obtíž v této lekci byl stud chlapců při tanci. V poslední lekci se mi líbila spolupráce žáků ve skupinách. Příště bych vytvořila pro celou třídu pracovní archy čtyři, práce

tak velkého počtu dětí u dvou archů papíru byla komplikovaná a některé děti neměly možnost kreslit a lepit, proto se musely střídat. I přesto se jejich práce zdařila. Práce s pracovním listem byla bez výrazných obtíží. Časovou dotaci bych částečně upravila a navýšila bych čas na první lekci, která byla pro děti nejnáročnější a také si chtěly více povídat o svých předmětech. I přesto myslím, že všechny tři bloky žáky zaujaly a bavily.

Reflexe práce s pracovním listem – Život na říčanském hradě: Tento pracovní list je možné číst společně nebo samostatně, žáci si je vypracovali většinou samostatně a radili se ve skupině. Je rozdělen na dvě cvičení. Žáci mají porovnat dva obrázky hradů a vypsát na řádek společné znaky. Tento úkol nebyl pro některé žáky snadný, ale přiměl je konfrontovat své názory, a nakonec úkol všichni splnili. Ve druhém cvičení neměla většina žáků výraznější obtíže.

Závěr reflexe práce s pracovním listem – život na říčanském hradě: Tento pracovní list zvládli žáci obstojně. Počítat s větší časovou dotací, žáci si obrázky chtěli vybarvit. Problémový úkol – hledání společných znaků hradů – plnila většina žáků ve skupině. Ve druhém zadání je použitý zápor, bez něj by zadání bylo pro některé žáky srozumitelnější. Zadání by bylo lépe jednodušeji formulovat.

Reflexe práce s pracovním listem – Kde bydlím: Pracovní list slouží k opakování a fixaci probíraného učiva. Má tři cvičení. Všechna zadání většina žáků pochopila bez obtíží a mohli tak pracovat samostatně. Pouze jeden žák měl výhrady k výběru obrázku vesnice, který mu připadal jako obrázek malého města. Žáci si zopakovali rozdíl mezi městem a vesnicí, název našeho města a psaní velkých písmen na začátku vlastního jména, názvy Říčany, Česká republika a Evropa. Některé děti si nebyly jisté ve třetím cvičení, kam mají zakreslit v mapě České republiky polohu Říčan.

Závěr reflexe práce s pracovním listem – Kde bydlím: Pracovní list obsahuje jasná zadání. Je na zvážení, zda obměnit obrázek vesnice za jiný, který by byl na první pohled rozeznatelný od města. Při práci s pracovním listem mít k dispozici mapu České republiky k vysvětlení polohy města Říčany.

Reflexe žáků: Na otázku „Co bylo tématem hodiny?“ jeden žák odpověděl, že je to život našich prababiček. Všichni žáci se shodli, že se jim tento den moc líbil a že by ho chtěli zažít znovu. Nejvíce se žákům líbily praktické činnosti v první části dne a některým děvčatům tanec. Na otázku, co se dnes dozvěděli a naučili nového, žáci

vzpomínali na všechny staré předměty, které přinesly z domovů a jejich názvy a funkce.
Některým žákům se nejvíce líbila práce ve skupinách.

4.3 Vyučovací lekce 3 – Cesta do školy

Tabulka 7 – Popis vyučovací lekce 3

Název lekce	Cesta do školy
Časová dotace	2 vyučovací hodiny
Předměty	prvouka, výtvarná výchova
Prostředí	Okolí školy v Říčanech, třída
Výukové cíle	Kognitivní: žák poznává a pojmenovává dopravní značky a místa v okolí školy, poznává mapu Říčan Afektivní: žák hodnotí svou práci i práce a obrázky svých spolužáků Psychomotorické: žák pozoruje a poznává dopravní značky v okolí školy
Očekávané výstupy	Žák popíše nejbližší okolí školy Žák poznává dopravní značky
Pomůcky pro učitele	Obrázky dopravních značek, pracovní list Cesta do školy
Pomůcky pro žáky	Psací potřeby, pastelky
Klíčové kompetence	Kompetence k učení Kompetence komunikativní Kompetence sociální a personální
Motivace	Vycházka v nejbližším okolí školy

1) Úvod

Čas: 15 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: procházka v okolí školy, pozorování, rozhovor

Učitel seznámí žáky s průběhem dnešní vycházky a cílem dnešní aktivity.

2) Hlavní část

Čas: 60 minut

Výuková forma: hromadná, individuální

Výuková metoda: rozhovor, vycházka, práce s pracovním listem.

Učitel seznámí žáky s cílem dnešní vycházky. Hlavním úkolem dnešní vycházky je pozorování nejbližšího okolí školy, zvláště dopravních značek, které cestou žáci uvidí. Na každou dopravní značku mají žáci upozornit učitele a společně si o dopravní značce něco poví. Úkolem je zapamatovat si co nejvíce dopravních značek, které se nachází v okolí školy. Procházka bude směřována od školy na Masarykovo náměstí a zpět do školy.

Pokyny pro žáky: Pozorně sledujte cestu v průběhu procházky a zaměřte se na dopravní značky. U každé dopravní značky se společně zastavíme a řekneme si její správný název a co tato značka znamená. Buďte pozorní a dbejte na bezpečnost. Zkuste si všimnout i chodců a cyklistů a pozorujte, zda dodržují všechna pravidla správného chování na chodníku i na vozovce.

Po návratu do školy učitel pomocí karet opakuje se žáky názvy dopravních značek a tyto karty dává na viditelné místo. Společně si vypracují pracovní list Cesta do školy. Žáci se seznamují s prací s mapou a zakreslují barevně trasu dnešní vycházky. Žáci označují dopravní značky, které cestou viděli a pojmenovávají je. Posledním úkolem je návrh a vybarvení oblečení školákovi tak, aby ho na silnici řidiči dobře viděli.

3) Závěr

Čas: 10 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: diskuse

Učitel se žáky hovoří o průběhu celého dne. Pomocí didaktických karet opakují žáci názvy dopravních značek. Žáci hodnotí průběh dnešní procházky a jejich práci v pracovním listě. Navzájem hodnotí své návrhy oblečení školáka.

4) Reflexe

Sebereflexe: Většina žáků se v okolí školy a náměstí dobře orientuje. Žáci dodržovali správné a bezpečné chování v průběhu vycházky a v blízkosti dopravních značek se zastavovali. Některé děti již mají značky v okolí školy zafixovány a vykřikovali jejich názvy dříve, než jsme k nim přišli. Názvy dopravních značek však neznají správně, proto jsme si je vždy ještě ukázali na obrázku a děti četly samy jejich správné názvy na kartách. Potkali jsme také policistu, který nám vycházku zpestřil rozhovorem o semaforech, kterých je v Říčanech málo. Během procházky nenastaly větší problémy, jen bylo patrné, že někteří žáci názvy dopravních značek vůbec neznají. Práce v pracovním listě žáky bavila. Některé děti se v mapě hůře orientují, a je nutné jim pomoci.

Reflexe práce s pracovním listem – Cesta do školy: Pracovní list obsahuje tři úkoly. Prvním úkolem je práce s mapou. Pro většinu žáků je to neznámý úkol, se kterým se zatím nesetkali. Je vhodné, aby učitel názorně ukázal žákům přesný popis cesty při samotné vycházce jim v průběhu ukazoval místa, kde se pohybují. I při práci s mapou ve třídě by měl učitel zaznamenávat trasu na interaktivní tabuli nebo v mapě. Některí žáci měli obtíže v mapě hledat určená místa. Druhé cvičení již bylo opakovací a žáci si s ním věděli rady. Žáci často popisují dopravní značky nepřesnými názvy, proto si vpisovali přesný název značky do pracovního listu k obrázku. Třetí úkol byl pro děti nejzábavnější. Tento úkol zvládly všechny děti bez obtíží.

Závěr reflexe práce s pracovním listem – Cesta do školy: V prvním cvičení je důležitá názornost při práci s mapou. Ve druhém cvičení by bylo vhodné v pracovním listu vyměnit obrázky značek za obrázky značek, které by mohli žáci sami vybarvit a pod značky přidat linku, na kterou si napíší název značky. Třetí cvičení je v pořádku a žáky velmi bavil.

Reflexe žáků: Na otázku „Co se dnes naučili nového?“, žáci jednoznačně odpověděli, že je práce s mapou. Některé děti tvrdily, že mapu držely v ruce poprvé. Také se někteří dozvěděli o významech dopravních značek a objevili značky kolem školy, kterých si dříve nevšimli. Vycházka do okolí děti zaujala. Některé děti bavil více pracovní list, ale těch bylo méně. Nejvíce je zaujalo třetí cvičení a vybarvování pestrého oblečení.

4.4 Vyučovací lekce 4 – Znak města Říčany

Tabulka 8 – Popis vyučovací lekce 4

Název lekce	Znak města Říčany
Časová dotace	2 vyučovací hodiny
Předměty	prvouka, výtvarná výchova
Prostředí	třída
Výukové cíle	Kognitivní: žák formuluje význam slova erb, štít Afektivní: žák hodnotí svou práci i práce a obrázky svých spolužáků Psychomotorické: žák pozoruje a pozná znak města Říčany, vypracuje pracovní list
Očekávané výstupy	Žák formuluje znak Žák pozná znak Říčany, navrhne a namaluje vlastní štít
Pomůcky pro učitele	Obrázky erbů, pracovní list Znak města Říčany
Pomůcky pro žáky	Psací potřeby, voskové pastely, barvy
Klíčové kompetence	Kompetence k učení Kompetence komunikativní Kompetence sociální a personální
Motivace	Osobní štít, erb, znak

1) Úvod

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: rozhovor

Učitel seznámí žáky s průběhem dnešní lekce:

- historie znaku města Říčany
- tvorba osobního znaku
- výstava znaků, erbů, štítů
- vypracování pracovního listu

2) Hlavní část

Čas: 10 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování, rozhovor

Učitel se ptá žáků, co znamená slovo štít a kde se s štítem mohli setkat, k čemu slouží? Jaký je význam erbu a kde jej můžeme vidět? Proč je ve znaku města Říčany brána s věžemi? Učitel ukazuje dětem erby a znaky různých měst a obcí. Vybere takové erby, které umožňují dětem představit si charakteristiky obce a jejich promítnutí ve znaku.

Štít, erb, znak

Čas: 45 minut

Výuková forma: individuální

Výuková metoda: produkční metody

Žáci tvoří erb, štít, který by byl jeho osobním znakem. Učitel popíše metodu a postup práce a vysvětlí výtvarnou techniku.

Pokyny učitele: Představte si, že jste rytířem, který žije ve středověku. Máte jedinečnou možnost navrhnout svůj vlastní osobitý štít, který vás vystihuje, chrání a je vaším symbolem. Inspirujte se svým jménem, rodinou, zájmy, charakterem a tím, co máte rádi. Představte si, že váš štít je vaším osobním znamením, podle kterého vás každý pozná. Erby neboli znaky byly obrázky na štítech, praporech a oblečení. Rytíři se podle nich poznávali i na dálku. Jak by vypadal tvůj vlastní erb?

Vypracování pracovního listu Znak města Říčany

Čas: 15 minut

Výuková forma: individuální

Výuková metoda: řešení problému, produkční metody

Učitel ukáže na interaktivní tabuli různé typy erbů a ptá se žáků, k jakému městu mohou patřit. Vhodnými otázkami navádí žáky ke správnému uvažování o charakteristikách a charakteristických rysech erbů, štítů a jejich majitelích. Společně se žáky vyplní pracovní list Znak města Říčany. Ve třetím cvičení přiblíží žákům problematiku volby barev při tvorbě erbů a žáci se pokusí své návrhy zjednodušit.

3) Závěr

Čas: 20 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: diskuze

Žáci poskládají své erby do velkého kruhu a uspořádají vernisáž. Žáci si nejdříve několikrát projdou všechny erby a prohlédnout si je. Hádají, komu který erb patří dle namalovaných charakteristik. Majitelé erbů však nereagují a až po prohlédnutí celé výstavy si každý vezme zpět svůj erb a prezentuje ho sám před spolužáky. Učitel připomene některé nové termíny: štít – obranná pomůcka bojovníka, erb – od slova erbe – dědictví, významy barev a obrazů jako charakteristik města.

4) Reflexe

Sebereflexe: Žáky lekce zaujala. Neměli příliš mnoho nápadů s hledáním významu říčanského erbu, více je zaujaly zajímavé historické erby na interaktivní tabuli. Tvorba vlastních štítů byla zajímavá, někteří žáci měli obtíž se svojí charakteristikou. Naopak jiní žáci stihli vytvořit štíty dva díky rychlému tempu práce. Dětem se líbila vernisáž a dokázali nekriticky hodnotit práci spolužáků. Prezentace před spolužáky činí některým obtíže. Pracovní list posloužil jako opakování dnešního tématu.

Reflexe práce s pracovním listem – Znak města Říčany: Tento pracovní list slouží k opakování a fixaci tématu. Pracovní list je rozdělen na tři úkoly. První úkol byl bez obtíží, žáci již znak dobře poznali. Druhým úkolem je šifra, při které žáci kroužkují každé třetí písmeno, čímž zakroužkují název města. Třetí úkol žáky zaujal a rozšířili si při něm vědomosti o symbolice, jednoduchosti a používání barev při tvorbě znaku.

Závěr reflexe práce s pracovním listem – Znak města Říčany: Zadání jsou jasná a srozumitelná. Opět bych v tomto případě doplnila do prvního a druhého cvičení linku.

V prvním cvičení by žáci zapisovali na linky název měst pod znaky a ve druhém cvičení by výsledek šifry zapsali psacím písmem pod cvičení.

Reflexe žáků: Na otázku „Jaké slovo vystihuje dnešní den?“, žáci odpověděli štít a znak. Žáky nejvíce bavilo navrhování vlastního štítu a také vernisáž celé třídy. Žáci si zapamatovali, k čemu sloužil štít rytířům a také, že erby se dříve dědily. Někteří žáci by chtěli na tvorbu vlastního štítu více času. Na otázku, co bylo pro děti dnes nové – neznámé, odpověděli, že je to důležitost používání barev ve štítech a znacích.

4.5 Vyučovací lekce 5 – Historická povolání

Tabulka 9 – Popis vyučovací lekce 5

Název lekce	Historická povolání
Časová dotace	5 vyučovacích hodin
Předměty	prvouka, výtvarná výchova, český jazyk
Prostředí	Exkurze v Pekařství Frydrych v Říčanech, třída
Výukové cíle	Kognitivní: žák poznává řadu historických povolání Afektivní: žák hodnotí svou práci i práce a obrázky svých spolužáků Psychomotorické: žák pozoruje zaměstnání pekařů přímo v pekárně, žák vyrábí šperky, tvoří cukroví, vyrábí hrnek, vypracuje pracovní list
Očekávané výstupy	Žák vytvoří hrneček, šperk, píše báseň, tvoří cukroví Žák vypracuje pracovní list
Pomůcky pro učitele	Hrníčky a misky, pracovní list Historická povolání, interaktivní tabule, knihy Zapomenutá řemesla a Stará řemesla, Pytlík textilní s kuličkami, korálky, písmeny a lentilkami
Pomůcky pro žáky	Psací potřeby, červená modelovací hlína, korálky, provázek, podložky velké, ingredience na perníkové cukroví (piškoty, máslo, cukr, perníkové koření, kakao), mísa, vařečka, struhadlo, tác, ubrousky, ruční papír a pero s inkoustem
Klíčové kompetence	Kompetence k učení Kompetence komunikativní Kompetence sociální a personální
Motivace	Exkurze v pekárně Didaktická hra: Hádej kdo jsem? – historická řemesla

1) Úvod

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování

Učitel seznámí žáky s průběhem dnešní lekce:

- Exkurze v Pekařství Frydrych v Říčanech
- Centra aktivit: pekaři a cukráři, zlatníci, hrnčíři, písaři
- Vypracování pracovního listu Historická povolání

2) Hlavní část

Čas: 2 hodiny

Výuková forma: hromadná, skupinová

Výuková metoda: exkurze v pekařství

Seznámení žáků s pravidly chování a bezpečností při návštěvě Pekařství Frydrych v Říčanech. Žáci se rozdělí do menších asi osmičlenných skupin, protože jsou v pekařství menší prostory a úzké uličky na převoz vozíků s pečivem a také z důvodu bezpečnosti (horké pece). Pekaři si převezmou skupinky a žáci se střídají v různých místnostech pekárny. Pekárna Frydrych má v Říčanech dlouholetou tradici a žáci zde mohou vidět celý proces pečení chleba, housek, koláčů od zadělávání těsta až po rozvoz do prodejny, která je spojena s pekárnou. Exkurze trvá přibližně hodinu a žáci mají na závěr možnost diskuze s pekaři.

Historická řemesla a povolání

Čas: 2 hodiny

Výuková forma: skupinová

Výuková metoda: práce, tvoření

Učitel se střídou posadí do kruhu a povídá si s dětmi o důležitosti tradic a řemesel v naší zemi. Naváže na návštěvu v pekařství a ptá se děti na zážitky, zkušenosti. A jaká řemesla znáte ze svých rodin, děti? Učitel plynule naváže na ostatní řemesla tradiční i historická a vede se žáky diskuzi. Pomocí knihy Stará řemesla a Zapomenutá řemesla uvede děti do světa a problematiky starých a zanikajících nebo již zaniklých řemesel. Knihy jsou plné poutavých ilustrací, které pomohou dětem představit si řemesla a jejich důležitost a význam. Učitel zmíní některá důležitá řemesla spojená s regionem a okolím Říčan, jako jsou: kováři, bednáři, skláři, bednáři, řezníci, pekaři a cukráři, ponocní, uhlíři, včelaři, ševci, hrnčíři. Všechna tato povolání žákům přiblíží a ukáže na obrázcích.

Hádej, kdo jsem?

Žáci si zahrají didaktickou hru. Každé dítě si představí, jak vypadalo řemeslo a představí je před spolužáky pomocí pantomimy. Ostatní žáci hádají a ten, který uhodne, předvádí další řemeslo či povolání.

Příprava třídy: třída je připravena na čtyři řemeslné dílny. Spojí se vždy čtyři lavice k sobě.

Práce v dílnách a ateliérech řemeslníků. Žáci si losují z pytlíku indicii, která rozhodne o jejich dnešním povolání. V pytlíku jsou korálky, lentilky, hliněné kuličky a malá plastová písmenka. Žáci, kteří si vylosují korálky, jsou zlatníci. Žáci s lentilkou jsou cukráři. Žáci s hliněnou kuličkou jsou hrnčíři a žáci, kteří si vylosovali malé písmenko, jsou písaři. Takto se žáci rozdělí do náhodně losovaných skupin.

1. dílna zlatníků: u jednoho stolu se připraví mísa s korálky a provázky, tenké proužky barevných papírů nebo papírů z časopisů, lepidlo – dílna zlatníků.
2. dílna hrnčířů: na stole připravené velké podložky, červená modelovací hmota, dlátka, špachtle a kolíky a miska s vodou
3. dílna pekařů a cukrářů: mísa s vařečkou, struhadlo, piškoty, kakao, máslo, cukr a perníkové koření, ták
4. dílna písařů: ruční papíry střední hrubosti, inkoust a pero s násadkou

Úkolem zlatníků je slepovat a namotávat tenké pásky papíru na špejli, čímž vytvoří papírové korálky. Ty nechávají zaschnout a snaží se vytvořit co nejkrásnější šperky. Korálky mohou navlékat do náhrdelníků a náramků a dobarvit barvami.

Úkolem cukrářů je vytvořit jednoduché nepečené těsto z připravených ingrediencí. Nastrouhají piškoty a smíchají s ostatními ingrediencemi a tvarují kuličky, které mohou sypat kokosem, perníkovým kořením a kakaem.

Úkolem hrnčírů je vyrobit jakékoliv nádoby na pití. Učitel předvede jednoduchou techniku, vyválí dlouhé provázky z hlíny, které namotává a spirálovitě vytváří hrníček nebo misku. Děti tvoří a modelují se tvrdnoucí hmotou, která nejvíce připomíná strukturou a barvou klasickou hrnčířskou hlínu.

Úkolem písařů je na ruční papíry napsat báseň nebo příběh o jakémkoliv řemeslu. Učitel upozorní, že hodnotit se bude styl, kreativita a originalita textu. Písaři mohou papír dozdobit obrázky a ornamenty dle vlastní fantazie.

Řemeslníci pracují po celou dobu ve svých dílnách. Učitel žáky upozorní 10 minut před koncem jejich tvoření na dokončení práce. Skupinky na závěr prezentují svá díla před ostatními řemeslníky, popíší své řemeslo a popíší, jak se jim ve skupině pracovalo.

Pracovní list Historická řemesla a povolání

Čas: 20 minut

Výuková forma: individuální

Výuková metoda: práce s textem, řešení problému

Žáci pracují samostatně v pracovních listech, při obtížích smějí spolupracovat ve dvojicích. Pokud si neví rady ani ve dvojici, poradí se s učitelem.

3) Závěr

V závěru si všichni žáci s učitelem kontrolují, zda vypracovali správně pracovní listy o povoláních a řemeslech, čímž si opakují vědomosti o řemeslech. Žáci hodnotí práci ve dvojicích a vyhodnotí, jak se jim s pracovním listem pracovalo, zda se dozvěděli ještě něco nového. Žáci hodnotí práci ve skupinách řemeslníků a popíší, co se jim líbilo a nelíbilo, jak se jim pracovalo, které řemeslo by si chtěli vyzkoušet příště. Učitel se ptá, která část dnešního dne se jim nejvíce líbila a která řemesla by si chtěli ještě vyzkoušet.

4) Reflexe

Sebereflexe: Žáci si exkurzi v pekárně užili, mnozí odcházeli s pocitem, že se chtějí stát pekařem. V pekárně byly žáci velmi pozorní a hezky dodržovali smluvená pravidla chování. Od pekařů si žáci vysloužili čerstvě upečený rohlík a koblížek, což byla krásná sladká tečka za exkurzí. Po cestě z pekařství žáci pozorně poslouchali povídání o tradici pekařství v Říčanech, což by je bez předchozí návštěvy jistě tolik nezaujalo. V centrech aktivit bylo pro žáky výraznou změnou, že si nemohli vybrat sami složení skupiny. Prvotní rozpaky se však při práci rozplynuli a žáci pracovali se zaujetím. Nejnáročnější úkol byl pro písáře, kteří si nevěděli příliš rady s tvorbou básně. Bylo by dobré mít připravený text básně o řemeslech k pečlivému přepisu. Cukráři byli velmi ucelenou skupinou a bylo moc hezké jejich hodnocení práce, kdy se navzájem pochválili i zasmáli nad některými obtížemi, které při práci vyvstaly. Zlatníci vytvořili hezkou sérii šperků a hrnčiči po prvotních nesnázích nakonec vytvořili pár hezkých hrníčků. Mezi dětmi jsou velké rozdíly ve vyjadřování při hodnocení skupinové práce. Žáci se shodli, že je těžké rozhodnout, která část dne byla pro ně nejzajímavější.

Reflexe práce s pracovním listem – Historická řemesla a povolání: Tento pracovní list slouží opět k opakování probraného tématu. Obsahuje pouze jedno cvičení, ve kterém žáci spojují název řemeslníka s obrázkem jeho výrobku. Tento pracovní list je určen spíše k samostatné práci a sebereflexi žáků, co vše si z vyučování zapamatovali. Určitě by měla následovat společná kontrola s učitelem. Žáci si vedly velmi dobře a pracovní list je bavil. Pouze jeden žák nepoznal obrázek s kusem mýdla. Žákům bylo vysvětleno, že mýdlo nemusí mít pouze bílou barvu, jak se dříve mýdla prodávaly a podobně. Žáky obecně téma řemesel baví.

Závěr reflexe práce s pracovním listem – Historická řemesla a povolání: Pracovní list je jednoduchý a žáky motivoval k práci, o čemž svědčí doba, za kterou jej zvládli bez obtíží vypracovat. Náročnější a zajímavou obměnou by mohlo být vytvoření přesmyček z názvů řemeslníků.

Reflexe žáků: Žáci byli z dnešního dne nadšení. Nejvíce je zaujala návštěva v pekařství. Také je potěšil koblížek od pekaře a prohlídka pecí chlebů při pečení. Někteří žáci by chtěli znovu pracovat v řemeslných dílnách, nejvíce je bavilo vaření a práce s hlinou. Dozvěděli se spoustu nových informací v pekárně a také poznali nové názvy řemesel.

Většině žáků se líbila práce ve skupinách, ale chtěli by si kamarády do skupin příště vybrat sami.

4.6 Vyučovací lekce 6 – Jak si dříve hrály děti

Tabulka 10 – Popis vyučovací lekce 6

Název lekce	Jak si dříve hrály děti
Časová dotace	4 vyučovací hodiny
Předměty	prvouka, výtvarná výchova, český jazyk, hudební výchova a dramatická výchova
Prostředí	Louka v Říčanech, třída
Výukové cíle	Kognitivní: žák poznává rostlinstvo a hry v přírodě Afektivní: žák hodnotí svou aktivitu Psychomotorické: žák hledá, pozná a pojmenuje rozličné druhy rostlin v přírodě, vytváří hračky a hry z přírodnin, žák se naučí nové hudebně pohybové hry s písní a říkadlem
Očekávané výstupy	Žák vytvoří hračku nebo hru z přírodnin Žák vypracuje pracovní list Žák tančí a zpívá
Pomůcky pro učitele	Pracovní list Jak si dříve děti hrály
Pomůcky pro žáky	Psací potřeby, přírodniny nasbírané na přírodovědné vycházce, lepidlo, špejle
Klíčové kompetence	Kompetence k učení Kompetence komunikativní Kompetence sociální a personální Kompetence k řešení problémů - žák vymýšlí hračku
Motivace	Přírodovědná vycházka

1) Úvod

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování

Učitel seznámí žáky s průběhem dnešní lekce:

- přírodovědná vycházka v Říčanech
- tvorba hračky nebo hry z přírodnin
- vypracování pracovního listu

2) Hlavní část

Přírodovědná vycházka

Čas: 3 vyučovací hodiny

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: pozorování, diskuze, manipulace

Učitel se třídou odchází na přírodovědnou vycházku na Lázeňskou louku nebo na louku k rybníku Marvánku. Učitel se cestou v přírodě ptá žáků na názvy různých stromů, květin a bylin. Neprozradí však téma dnešní vycházky. Na louce se žáci posadí do kruhu a učitel se ptá dětí, zda umí vyrobit něco zajímavého z kytek, trávy, sena nebo šišek. Učitel motivuje a inspiruje žáky k hledání možností a výrobě různých předmětů a her z trávy. Potom učitel vysvětlí žákům, že dříve neměly děti takové možnosti, jako mají dnes a spoustu her a hraček si proto vyráběli z různých přírodních materiálů. Nejdříve ponechá žáky hledat vlastní nápady a zdroje, co všechno by se mohlo vyrobit z materiálu, které nám nabízí příroda. Žáci dostanou za úkol vytvořit jakoukoliv hračku nebo hru z květin, trávy, šišek, zkrátka všeho, co je kolem nás. Mají omezený časový limit a je jejich volba, zda chtějí pracovat individuálně, ve dvojicích či ve skupinách. Učitel dohlíží na aktivní přístup žáků. Po uplynutí určeného času se všichni opět posadí do kruhu na louce a prezentují, co vytvořili. Diskutují o tom, co je obohatilo, co vymysleli, jaké materiály jim k výrobě chybí. Výroba hraček a her se mnohdy pojila s tradicemi a také s ročním obdobím.

Hry a hračky, které si dříve děti vytvářely:

- domečky pro zvířata z mechu a klacíků
- vodní hráze a mlýnky z kamení
- lodičky z borovicové kůry
- hliněné kuličky z jílovité hlíny
- navlékání korálek z jeřabin, šípků, pámelníku

- chrastítka z velkých makovic
- panenky z šustí kukuřice, ze slámy, sena nebo polínek
- píšťalky z vrbových proutků
- razítka z brambor
- věnečky z pampelišek a sedmikrásek
- dlouhé nehty z kakostu a rtěnky z borůvek a jahod
- košťata ze sítiny
- zvířátka z kaštanů, žaludů a šišek
- praky z klacíků, luky a šípy
- pruty na ryby z větví

Hudebně pohybové lidové hry, které již děti dnes neznají.

Pokyny učitele: Děti, znáte někdo říkadlo nebo písničku, při které si tančily a hrály možná už vaše prababičky? Tak si dnes nějakou zazpíváme a naučíme. Dříve se prozpěvovalo kdykoliv během dne, protože reprodukováná hudba nebyla.

Ten, kdo dělá to, co já

Děti se seřadí do hada, chodí po prostoru libovolným směrem a zpívají:

Ten, kdo dělá to, co já, vesele si zpívá,

kdo nedělá to, co já, ten se špatně mívá.

Po zpívané sloce navazuje sloka hraná (při absenci nástroje se zpívá beze slov). V této sloce předvádí první dítě v řadě jakékoli taneční i netaneční kreace a ostatní děti je po něm opakuji. Na začátku další sloky děti opět zpívají v hadu, ale dítě, které předvádělo taneční kreace, se zařadí na konec hada, tudíž dostane prostor ten, který byl původně v hadu na druhém místě, a i on předvede v další sloce nějaký improvizovaný pohyb. Žáci mohou například skákat jako žáby nebo po jedné noze a u toho tleskat, otáčet se, předvádět různá zvířata a podobně. Žáci mohou podle pohybových vyjadřovacích prostředků využívat principy improvizace a zařazovat své vlastní pohybové kreace. Svobodně a bezprostředně děti reagují na své nálady a pocity při vžitém nápěvu.

Honička na Slepou bábu a další lidové a hudebně pohybové hry.

Žáci odchází zpět do školy a odnesou si své vyrobené hračky.

Vypracování pracovního listu Jak si dříve děti hrály

Čas: 30 minut

Výuková forma: individuální

Výuková metoda: práce s textem, řešení problému

Žáci vypracují pracovní list a v druhé části navrhnu a nakreslí skřítku z přírodnin. Mohou mu vymyslet jméno. Žáci, kteří chtějí, mohou prezentovat obrázek před spolužáky.

3) Závěr

Učitel se s žáky posadí do kruhu na židlích a společně vyhodnotí celý den. Učitel shrne poznatky z dnešního dne a společně si provedou kontrolu tajenky, čímž si opakují názvy rostlin.

4) Reflexe

Sebereflexe: Pro některé žáky bylo obtížné uvažovat o přírodninách jako hračkách a neměli příliš nápady. I přesto jsou ve třídě děti, které různé hry z přírody znají, což bylo pro ostatní obohacující. Většina děvčat se pustila do spontánní výroby skřítků a panenek. Chlapci měli větší problémy a nemohli najít přírodninu, ze které by něco vytvořili. Nakonec si našli zálibu v tvoření domečků pro zvířata a aktivity v přírodě je bavily. Většina žáků si nevzpomněla na názvy kakost a sítina, musela jsem jim tedy při luštění tajenky pomoci. Návrhy a kresba skřítků děti bavily. Při závěrečné diskuzi si někteří žáci povzdechli, že bylo hraní dětí dříve lepší než dnes. Názvy rostlin by bylo vhodné v následujících dnech zařadit znovu v rámci opakování. Zahráli jsme si i poznávací hru, kdy se děti rychle snažily vyslovit název rostliny jako první, za což dostali kvítek. Žáci si zpět do školy odnesli vyrobené hračky a panáčky z přírodnin a spoustu přírodního materiálu na další tvoření.

Reflexe práce s pracovním listem – Jak si dříve děti hrály: Pracovní list je rozdělen na dvě cvičení. První cvičení obsahuje tajenku, kam žáci doplňují názvy rostlin a bylin, o kterých se ve vyučovacím bloku učili. Na názvy rostlin si žáci vzpomněli, obtíž měli pouze vzpomenout si na sítinu. Výsledek tajenky zapíše do věty pod ní. Druhé cvičení

rozvíjí dětskou fantazii a kreativitu, žáci navrhují skřítky z přírodnin. Práce v pracovním listě žáka zaujala a pracovali samostatně.

Závěr reflexe práce s pracovním listem – Jak si dříve děti hrály: V pracovním listě se žáci rychle zorientovali a úkoly zvládli vypracovat zcela samostatně.

Reflexe žáků: Žákům se na celém dni líbilo nejvíce, že jsme byli v přírodě. Hodnotili především krásné počasí a zábavu při výrobě hraček a hraní her na louce. Na dotaz, co je tématem dne, odpověděli, že jsou to bylinky a hračky. Některé děti tvrdily, že měly dříve děti lepší hry než dnes. Naučili se poznávat některé rostliny a také novou pohybovou hru. Největší obtíž měli žáci při poznávání některých rostlin. Také by si přáli být venku déle, aby dokončili všechny domečky a výrobky. Pro některé žáky byly názvy rostlin a květín zcela nové (například sítina a kakost).

4.7 Vyučovací lekce 7 – Neživá příroda kolem nás

Tabulka 11 – Popis vyučovací lekce 7

Název lekce	Neživá příroda kolem nás
Časová dotace	5 vyučovacích hodin
Předměty	prvouka, výtvarná výchova, pracovní činnosti
Prostředí	Didaktické centrum geologie
Výukové cíle	Kognitivní: žák poznává základní typy hornin a nejnámějšími minerály vyskytující se v okolí Říčan, práce se zkamenělinami Afektivní: žák hodnotí svou aktivitu Psychomotorické: žák pracuje se zkamenělinami, vyhrabává modely předvěkých organismů, rýžuje české granáty, brousí a leští kameny
Očekávané výstupy	Žák vysvětlí rozdíl mezi archeologem a paleontologem Žák zná alespoň základní horniny z okolí Říčan Žák zařadí modely do pracovního listu Žák vysvětlí postup zpracování kamene a objasní smysl broušení Žák vypracuje pracovní list
Pomůcky pro učitele	Pracovní listy
Pomůcky pro žáky	Psací potřeby
Klíčové kompetence	Kompetence k učení Kompetence komunikativní Kompetence sociální a personální Kompetence k řešení problémů
Motivace	Didaktické centrum geologie – aktivity

1) Úvod

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování

Učitel seznámí žáky s průběhem dnešní lekce:

- žáci jsou rozděleni do skupin
- přibližně 1 hodinu pracují na stanovištích a pak se skupiny vystřídají
- vypracování pracovního listu, vyhodnocení dne

2) Hlavní část

Čas: 45 minut + 15 minut přesun

Výuková forma: skupinová

Výuková metoda: badatelská činnost

Stanoviště v didaktickém centru geologie:

1. Paleontologie

Žáci si vyzkouší práci paleontologů. V paleontologickém nalezišti hledají a odkrývají zkameněliny z různých období od prvohor po čtvrtohory.

Pokyny učitele – zajímavosti:

- V období třetihor se po Zemi prohánělo především hodně savců. Víte, proč v našem paleontologickém nalezišti nenaleznete žádnou zkamenělinu z tohoto období? Protože se z tohoto období v Říčanech žádný nález nedochoval.
- V období druhohor byly Říčany a vlastně celá Česká republika pod mořem. Najdi a zařaď organismy, které žily v moři.
- Víš, kdo to byl Zdeněk Burian? Slavný český výtvarník, podle kterého se pojmenoval burianosaurus, jehož kost byla nalezena ve středočeském kraji, v lomu u Kutné Hory.
- Víte, jaký je rozdíl mezi archeologem a paleontologem?

(archeolog studuje dávné lidské společnosti a pozůstatky jejich činností,

paleontolog studuje zkameněliny rostlin a živočichů v horninách)

- V nalezišti můžete narazit na kost srstnatého nosorožce. Víte, z jakého geologického období pochází? Dokážete uhodnout, z jaké části těla může kost být?
- Na vápencovém výchozu vedle naleziště i v nalezišti můžete najít část schránky organismu ortoceras – najděte tuto schránku na obrázku u naleziště.
- Součástí naleziště jsou i zbytky ohniště předvěkého člověka – vysvětli proč byl pro něj oheň důležitý.

2. Rýžování českého granátu v jezírku

Čas: 45 minut + 15 minut přesun

Výuková forma: skupinová

Výuková metoda: badatelská činnost

- Co to je český granát a k čemu se používá?
- Kde v naší zemi můžeme najít český granát?
- Znáš i jiný minerál, který se dá rýžovat?
- Narýžované české granáty přeber, zjisti, který je největší a porovnej s nálezy svých spolužáků tento vzorek. Porovnej celkové množství granátů s ostatními spolužáky.
- Použij k rýžování misku a síto. Vyzkoušej obě techniky. Která je pro tebe lepší a proč?

3. Práce s kameny v dílně geologického parku

Čas: 45 minut +15 minut přesun

Výuková forma: skupinová

Výuková metoda: badatelská činnost, manipulace

- Vyhledej v krabici 2-3 neporušené achátové pecky
- Pecky pečlivě omyj a prosvit' lampou
- Vyber pecku, ve které je uvnitř patrná skvrna

- Tuto pecku nech rozříznout
- Pak obě půlky pecky vybrus a vylešti dle stanoveného postupu

Náměty na otázky a úkoly:

- Co je pecka a v jaké hornině se nachází?
- Jak se pecka dostane z horniny ven?
- Najdi tuto horninu v geologickém parku.
- Vysvětli princip leštění a broušení.
- Které kameny z ukázaných vzorků lze brousit a leštit? (5 vzorků) Základní vlastností je tvrdost – příliš měkké materiály, tvrdost menší než 6 se hůře brousí a leští

4. Tajemství jeskyně

Čas: 45 minut + 15 minut přesun

Výuková forma: skupinová

Výuková metoda: badatelská činnost, pozorování

Pokyny učitele a úkoly:

- Projdi a prolez s výbavou celou jeskyní a pozoruj
- Najdi v jeskyni jeskynní malby a popiš je
- Vysvětli význam jeskynních maleb
- Vysvětli význam jeskyně pro předvěkého člověka
- Najdi v jeskyni výzdobu z vápence a aragonitu
- Na jeskyni plynule navazuje štola – najdi rudní materiály
- Zastav se v propasti a zkus vysvětlit, jak vznikla
- Prolez ven plazením a odevzdej vybavení
- Vysvětli rozdíl mezi štolou a šachtou
- Nakresli po paměti jednotlivé části jeskyně a vysvětli, v čem se liší (přírodní, umělé)

Vypracování pracovního listu

Čas: 30 minut

Výuková forma: individuální

Výuková metoda: práce s textem

Žáci se přemístí do třídy a vyhodnotí společně celodenní program v didaktickém centru geologie a každý si vybere tu část z centra geologie, která ho nejvíce zaujala a z ní vymyslí otázky a úkoly pro své spolužáky. Učitel koordinuje, aby byly vybrány všechny čtyři části z didaktického centra geologie. Učitel shrne nové poznatky a informace. Žáci individuálně vypracují pracovní listy. Následující kontrola v rámci opakování.

3) Závěr

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: diskuze

Učitel se s žáky posadí do kruhu na koberec. Učitel vyzve žáky, aby sami shrnuli obsah dnešního dopoledne. Žáci reflektují své zážitky a vyhodnotí skupinovou práci a vlastní aktivitu v průběhu dne.

4) Reflexe

Sebereflexe: Pro žáky aktivitami nabitě dopoledne se zdařilo. Žáci byli motivováni a nadšení ze všech aktivit, velmi pozitivně přistupovali k řešení problémů a největším přínosem byla skvělá úroveň spolupráce ve skupinách. Náročné pro učitele je udržet a hlídat časový limit, ideální by bylo mít možnost zůstat v geologickém parku déle. Děti s nadšením a horlivě rýžovali české granáty. K této aktivitě by bylo velmi hezké vytvořit matematické pracovní listy na téma kamenů, minerálů. V jeskyni se žákům také líbilo, je to zcela nový druh aktivity, pro děti obohacující, mnozí z nich se jistě inspirovali ke sběru kamenů nebo návštěvě geologického kroužku. Celý tento výukový

program je nenahraditelnou zkušeností a poznatkem, žáci zjistili spoustu nových informací.

Reflexe na práci s pracovním listem – Neživá příroda: Pracovní list je zaměřen na opakování probrané látky o neživé přírodě. Obsahuje tři cvičení. Prvním úkolem je napsat, z jakých minerálů se skládá žula. Žáci mají před linkou obrázek jako nápovědu. Druhý úkol se vztahuje k místní znalosti, žáci zapisují na linky pod obrázek horniny, kde se vyskytuje v okolí. Tento úkol byl pro některé žáky těžký, mnozí si nevzpomněli, a proto jsme jej vypracovali společně. Ve třetím cvičení žáci třídí názvy minerálů a hornin.

Závěr reflexe na práci s pracovním listem – Neživá příroda: Pracovní list je možné reflektovat ve skupině, čímž si žáci opakují učivo. Druhý úkol si zvládli vybavit pouze pozorné děti, proto bych zvažila obměnu, nebo odpověď doplnit o nápovědu.

Reflexe žáků: Tento den žáci vyhodnotili jako nejlepší den ve školním roce. Aktivity v geologickém parku žáky moc bavily. Nejlépe hodnotili centrum paleontologie a rýžování českého granátu. Převážně chlapci však nejlépe hodnotili práci s kameny v dílně a aktivity v jeskyni. Nejnáročnější byla pro ně práce v pracovním listě, protože některé informace zapomněli. Dozvěděli se spoustu nových informací. Opět žáci projeví nadšení z aktivit mimo třídu a práce ve skupinách.

4.8 Vyučovací lekce 8 – Živá příroda v Říčanech

Tabulka 12 – Popis vyučovací lekce 8

Název lekce:	Živá příroda v Říčanech
Časová dotace	4 vyučovací hodiny
Předměty	prvouka, výtvarná výchova, český jazyk, dramatická výchova
Prostředí	Třída, park poručíka Koreše
Výukové cíle	Kognitivní: žák rozlišuje a pojmenuje druhy stromů, Afektivní: žák hodnotí svou aktivitu Psychomotorické: práce s myšlenkovou mapou
Očekávané výstupy	Žák vypracuje pracovní listy Žáci vytvoří myšlenkovou mapu města Říčany
Pomůcky pro učitele	Pracovní list Myšlenková mapa Říčany, Živá příroda v Říčanech Velký arch balicího papíru, fixy, kobercová lepicí páska, karty s nápisy názvů budov - škola, úřad, kostel, park, muzeum Encyklopedie, knihy o rostlinách a dřevinách
Pomůcky pro žáky	Psací potřeby
Klíčové kompetence	Kompetence k učení Kompetence komunikativní Kompetence sociální a personální Kompetence k řešení problémů
Motivace	Aktivita Živá mapa Říčan

1) Úvod

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování, diskuse

Učitel seznámí žáky s průběhem lekce:

- Živá mapa Říčan – aktivita
- Myšlenková mapa Říčan
- Přesun do parku poručíka Koreše – práce s mapou – poznávání stromů
- Přesun zpět do třídy – vypracování pracovních listů Živá příroda

2) Hlavní část

Čas: 45 minut

Výuková forma: hromadná, ve dvojicích

Výuková metoda: vysvětlování, diskuse, rozhovor

Aktivita živá mapa

Učitel kobercovou páskou vyznačí na koberec velkou mapu Říčan – přibližný tvar, žáci mají pro lepší orientaci k dnešní práci malé mapy Říčan k dispozici. Žáci se rozdělí na dvojice a každá dvojice si vylosuje kartu s názvem budovy nebo jiné části Říčan. Žáci se poradí a rozhodnou, kdo z dvojice tvoří živý bod v mapě Říčan. Tento zástupce najde své místo na mapě, tam se postaví a drží svou kartu v ruce. Vytvoří se tak postupně živá mapa Říčan. Žáci mohou hovořit o své cestě do školy.

Učitel dává ostatním otázky:

Jaká je nejkratší cesta z nádraží ke kostelu Petra a Pavla?

Kterou cestu zvolíš, když půjdeš ze školy do Merkur Ice Areny?

Popiš cestu z muzea do knihovny.

Jak se nejrychleji dostaneš ze školy k informacím?

Popiš cestu z kulturního domu Labuť k hradu.

Poté mají žáci za úkol ve dvojicích zjistit 5 nejdůležitějších informací – zajímavostí o svém vylosovaném místě. Žáci mají k dispozici knihy, encyklopedie, internet, letáky a brožurky o Říčanech.

Myšlenková mapa Říčán

Čas: 30 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: diskuse pracovní činnosti

Učitel žákům popíše myšlenkovou mapu a s jejich pomocí jim ukáže, jak se myšlenková mapa tvoří. Nejprve se učitel ptá, jaké typy budov a institucí žáci znají ve městě a společně je zařadí a dopíše sami žáci do připravené myšlenkové mapy. Co vše se dá z takové mapy vyčíst? Učitel připraví žákům velký arch balicího papíru a fixy. Žáci společně vytvoří myšlenkovou mapu Říčán. Požadavky vyvěsí na tabuli pro rychlou orientaci.

Požadavky učitele:

Název obce a její typické znaky – může být text, názvy, obrázky.

Ke každé větvi uveďte nejdůležitější objekty, které se v Říčanech nacházejí.

Text pište bez chyb, úhledně a dbejte na přehlednost celé mapy.

Myšlenkovou mapu dotvořte barevně.

Vyberte mluvčího nebo dva mluvčí a celou mapu prezentujte před třídou.

Přesun do parku poručíka Koreše – práce s mapou, poznávání stromů

Čas: 45 minut

Výuková forma: hromadná, skupinová

Výuková metoda: pozorování, práce s mapou

Učitel seznámí žáky s historií parku poručíka Koreše. Poté na jednu lavičku v parku položí knihy a encyklopedie s rostlinami a stromy. Tyto mají žáci po dobu lekce k dispozici na případné ověření informací a znalostí. Žáci se rozdělí do malých skupin, nejlépe 3-4 žáci a každá skupina dostane mapu parku. V mapě mají žáci za úkol zakreslit chybějící stromy a napsat jejich názvy, zakreslit jednoduché znaky, plody,

listy. Na konci aktivity si učitel svolá všechny skupiny a mluvčí skupin prezentují všechny informace, které sesbírali a zjistili. Společně si pak s učitelem projdou park a kontrolují do map zapsané a zakreslené dřeviny a jejich názvy. Návrat zpět do třídy.

Vypracování pracovních listů Živá příroda v Říčanech

Čas: 20 minut

Výuková forma: individuální

Výuková metoda: práce s textem

Žáci vypracují samostatně pracovní listy, mohou si pomáhat a radit se ve dvojicích. Žáci postupně předčítají indicie z pracovního listu. Učitel se žáky společně kontrolují správnost vypracování.

3) Závěr

Na závěr lekce žáci dostanou problémový úkol. Každý žák si sám připraví popis rostliny, dřeviny nebo jakékoliv byliny a popíše ji žákům. Žáci hádají název rostliny.

4) Reflexe

Sebereflexe: Aktivita Živá mapa Říčán žáky upoutala a žáci se sami navzájem chtěli prozkoušet ze znalostí orientace v Říčanech. Dávali si sami otázky typu– Jak bys přišel od Fialky k nám do Fibichovy ulice? a přirozeně si tak rozšířili povědomí a znalost některých míst a budov v Říčanech. Žáci také uvítali možnost vyhledání informací na internetu a dohledávali si zajímavosti o některých budovách. Bylo by přínosné takovou aktivitu zařadit častěji, možná i s obměnou mapa České republiky. V parku poručíka Koreše žáky zaujala historie tohoto místa – dříve byl na tomto místě hřbitov, který byl v těch dobách již za městem. Proto jsem vyzvala žáky, aby se v parku chovali tiše a důstojně. Práci ve skupinách bych při této aktivitě příště pozměnila, bylo by dobré vybrat žáky do heterogenních skupin, aby měla každá skupina jako celek šanci na úspěch. Některé skupiny zvládly úkol rychleji, jiné se zabývaly problémem stromů a rostlin více a dohledávaly informace v knihách. Musela jsem jim tedy dát doplňující úkol. Pracovní listy žáci vypracovali většinou bez obtíží, některé děti využily možnost dohledání v knize.

Reflexe práce s pracovním listem – Živá příroda v Říčanech: Pracovní list je zaměřen na práci s textem a opakování probrané látky. Pracovní list má dvě strany – popsán jako první a druhá část. Jsou to v podstatě hádanky popisující druhy stromů, které žáci mohou vidět ve svém okolí. Na každé straně jsou tři hádanky – popisy stromů a jedna zašifrovaná nápověda v abecedě. Na linku žáci vpisují název stromu. Každý strom je doplněn kresbou listu stromu, který si žáci mohou vybarvit. Celkem mají tedy žáci poznat šest druhů stromů. Žáci se v listech rychle zorientovali a pracovali samostatně. Zašifrované nápovědy v abecedě většina žáků také pochopila. Někteří žáci potřebovali dopomoc při prvním pochopení způsobu hledání v abecedě. Po první nápovědě už pochopili zadání všichni.

Závěr reflexe práce s pracovním listem – Živá příroda v Říčanech: Žáci měli obtíže s prvním vhladem a pochopením práce s abecedou. Většina žáků však pracovala samostatně. Žáci mohou jako doplňkový úkol dohledat v knihách květ nebo plod a dokreslit jej k listu. I přes problémový úkol bych tento pracovní list zachovala v této podobě. Myslím, že žáky obohatil nový typ úkolu, a nakonec je i bavil.

Reflexe žáků: Žáci velmi vyhodnotili nejlepší aktivitou dne živou mapu a také práci ve skupinách v parku s mapou. Někteří žáci hodnotili kladně, že mohli v parku kontrolovat své poznatky a vědomosti v knize o stromech. Také si žáci navzájem vyhodnotili své úsilí a snahy spolupracovat ve skupině. Někteří se dozvěděli nové informace o rostlinách. Pro některé žáky bylo obtížné se domlouvat, kdo bude zakreslovat stromy do mapy. Většina žáků chtěla stromy zakreslovat, a proto se museli ve skupinách domluvit. Na aktivitu v parku by někteří žáci chtěli více času. Pracovní list byl pro některé žáky těžký a měli obtíže s pochopením hádanek.

4.9 Vyučovací lekce 9 – Jak to bylo s písmem

Tabulka 13 – Popis vyučovací lekce 9

Název lekce	Jak to bylo s písmem
Časová dotace	3 vyučovací hodiny
Předměty	prvouka, výtvarná výchova, český jazyk
Prostředí	třída
Výukové cíle	Kognitivní: žák poznává, jak se psalo v historii lidstva Afektivní: žák hodnotí svou aktivitu Psychomotorické: žák kreslí a píše různými technikami na rozličné druhy materiálů
Očekávané výstupy	Žák vypracuje pracovní list Žák píše různými psacími potřebami na různé druhy materiálu Žák nakreslí jeskynní malbu na kameni, napíše si malý pergamen
Pomůcky pro učitele	Pracovní list Jak to bylo s písmem Pomůcky do center aktivit: modelovací hlína, papíry, ruční papíry, syntetická kůže – malé odřezky, kamínky a kameny, dřevěný váleček, nůž na hlinu, podložky, špejle, dřívka, rydla, brka na psaní, uhlíky a rudky, tuš hnědá i černá, zlatý fix, lihové fixy, voskové pastely a barevné papíry tmavé barvy
Pomůcky pro žáky	Psací potřeby, žáci mají za úkol přinést do školy větší kámen
Klíčové kompetence	Kompetence k učení Kompetence komunikativní Kompetence sociální a personální Kompetence k řešení problémů
Motivace	Didaktická hra

1) Úvod

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování, diskuse, didaktická hra

Učitel seznámí žáky s průběhem dnešní lekce:

- Rozhovor
- hra Pamětníci
- centra aktivit
- vypracování pracovního listu

2) Hlavní část

Pokyny učitele:

Dnes se budeme zabývat tím, jak to bylo dříve s písmem. Ale začneme trochu jinak! Které zvíře se nejvíc podobá člověku? (opice) Dobře, a přesto se od nás liší. Čím? Žáci by měli přijít zejména na myšlení, počítání, čtení a psaní. Čím se my lidé lišíme od opic? Zejména u šimpanzů a goril pozorujeme mnoho podobných znaků, jako u lidí. Mladí se učí od starých, umí používat účelově některé předměty, staví si lože k přespání, žijí v organizovaných skupinách.

Lidé dříve neuměli psát, a tedy ani číst. Ale když se naučili mluvit, potřebovali svoje někdy těžce nabyté zkušenosti předat dalším pokolením. Předávali je tedy ústně. Všechny svoje vítězství nad nepřáteli i nad přírodou, stejně tak prohry, aby následovníci věděli, čeho se v budoucnu vyvarovat. A to má svá úskalí.

Didaktická hra Pamětníci

Tři žáci jdou na chvíli za dveře a učitel zbytku třídy přečte krátké povídání:

„Kdysi v létě, kdy žili dědové našich dědů, zmizelo během dne na několik chvil slunce. A v témže roce došlo k velké a slavné bitvě na místě, kde se říká Mělník. Stékají se tam dvě velké řeky, kterým říkáme Labe a Vltava. Náš velký král Alois III. Tam slavně porazil šikmooké nájezdníky se zahnutými meči, kteří přijeli na malých koních

s dlouhými hřívami. Bylo jich mnoho, ale nakonec po bitvě, která trvala celý den, náš král slavil vítězství.“

Kdo z vás si pamatuje, co jsem přečetla? Učitel zavolá tři děti zpět do třídy a na koho ukáže, ten poví jednu větu z příběhu. Žáci se snaží vybavit a znovu společnými silami převyprávět, co právě slyšeli. Až poslední žák dovypráví přečtený příběh, učitel příběh opět přečte.

Vidíte, že paměť není dokonalá, příběhy se měnily, zpravidla k lepšímu, u přírodních katastrof, o kterých si naši předkové také předávali zkušenosti, k horšímu. Tak vznikaly pověsti a legendy.

Potřeba zaznamenat události stoupala. Tak začaly vznikat první pokusy o písmo. A s tím i další problémy – čím psát a na co psát. Pomineme kamenné desky a tesání do nich. Po nich se objevily hliněné destičky, do kterých se rylo, potom se vypálily. Pak se hledal další vhodný materiál, až v Číně vynalezli papír. Ale ještě i u nás nalezneme staré knihy (první kroniky) psané na jemných kůžích perem z ptáčích brků a inkoustem z rozvařených bukvic.

Vývoj písma

Čas: 2 vyučovací hodiny

Výuková forma: skupinová

Výuková metoda: manipulace, reprodukční metody, pracovní činnosti

Příprava třídy: Učitel připraví ve třídě lavice tak, že spojí vždy dvě lavice k sobě, vznikne tak 6 velkých stolů, každé centrum aktivity pro 4 žáky. Žáci si vyzkouší různé druhy psaní a písma s rozlišnými materiály. U každého stolu jsou připraveny pomůcky a list, na kterém je napsán název období, do kterého písmo patří a ukázky písma. Učitel koordinuje střídání žáků tak, aby se ve dvou vyučovacích hodinách žáci vystřídali na všech stanovištích. V každém centru mohou psát přibližně 15 minut. Před koncem každého časového limitu učitel upozorní žáky, aby dokončovali a vyměnili se v centrech aktivit.

1. pravěk – jeskynní malby ve Španělsku: kresba hlinkou a uhlíkem na kámen:

Na stole jsou misky s rudkou, uhlíky, ohořelé klacíky a kamínky. Žáci si dnes měli přinést velké kameny, na které se budou snažit nakreslit obrázek pomocí kamene, hlínky, uhlíku nebo kombinace těchto materiálů a vyzkouší si, jak se asi kreslilo v jeskyních pravěkým lidem.

2. klínové písmo – 2900 před Kristem – Mezopotámie – rydlem do hliněné tabulky:

Na stole jsou připravená rydla různých velikostí, podložky a tvrdnoucí červená hmota. Žáci si podle ukázkových listů zkouší vytvářet texty klínovým písmem vymačkáváním textu do vyváleného plátu hlíny.

3. kaligrafie – Čína – 3000 před Kristem – čínské znaky štětcem:

Žáci mají na stole čisté bílé papíry, čínskou tuš a jemné měkké štětce, různé vzory čínského písma. Zkouší si psát čínské znaky štětcem.

4. voskové destičky – starověké Řecko a Řím – do vosku se rylo rydlem:

Na tento typ písma si žáci připraví voskové destičky pomocí voskových pastelů. Na tmavou čtvrtku (modrá, černá nebo podobná tmavá barva) žáci nanesou velmi silnou vrstvu žlutou nebo oranžovou voskovkou. Potom vyrývají písmo pomocí špejle nebo tenkého rydla, čímž se opět propíší na tmavou barvu papíru a vznikne efektní písmo.

5. hieroglyfy – Egypt – hieroglyfy na papyrus:

Na stole jsou žluté jemné ruční papíry a tuš černá a modrá, možno využít i zlatou barvu nebo fixu – tyto barvy jsou příznačné pro písmo starověkého Egypta. Žáci mají pouze malý kousek papyru, na který zkouší napsat zprávu pomocí znaků a obrázků.

6. středověké písmo – Čechy ve 14. století – brkem na kůži:

Žáci mají na stole malé kousky syntetické kůže, černou a hnědou tuš a husí brka na psaní. Pokouší se zaznamenat touto technikou text jako v českých kláštorech ve středověku.

Vypracování pracovního listu Jak to bylo s písmem?

Žáci vypracují samostatně pracovní listy. Společná kontrola s učitelem.

3) Závěr

Čas: 20 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: diskuse, vernisáž, rozhovor

Žáci vytvoří s učitelem kruh a posadí se na židle se svými kameny. Učitel shrne dnešní blok o písmu a vyhodnotí aktivitu a kreativitu žáků v centrech aktivit. Žáci položí své pravěké kresby na kameni na své židle, vstanou a obcházejí všechny kameny ostatních žáků, jako na vernisáži. Žáci se mohou navzájem hodnotit a popsat, jak se jim s různými materiály pracovalo. Učitel otázkami zopakuje žákům znaky různých období vývoje písma.

4) Reflexe

Sebereflexe: V úvodu měli žáci velké obtíže při didaktické hře. Nezvládali zopakovat příběh, pravděpodobně v důsledku toho, že jsem je neupozornila, aby byli pozorní. Pouze někteří žáci se aktivně zapojili do rekapitulace smyšleného příběhu. Bylo by dobré obdobné pamětní hry zařadit častěji. Centra aktivit se vydařila, byla by dobrá větší časová dotace a vyzkoušet předem všechny techniky. Obtížné bylo zvláště psaní tuší na syntetickou kůži, tuš neulpívala a nezanechávala stopu. Pomohli jsme si dotvořením písma lihovým fixem pro úspěšnost výsledku. Žáky i tak všechny techniky bavily, pečliví žáci nestíhali dodržovat časový limit a odkládali si práci nedokončenou v lavicích. Žáky samotné napadlo rozšíření center o centrum dnešní doby se stolem s počítačem a tiskárnou. Práce s pracovním listem byla těžší, než jsem předpokládala. Žáci se neumí správně vyjadřovat a neznají názvy psacích potřeb, jako rydla a husí brka, pouze pozornější žáci to nepovažovali za problematiku. Třetí cvičení žáky zaujalo, vymýšleli a kreslili opravdu zajímavá písmena. Tuto část cvičení by bylo vhodné rozpracovat podrobněji a využít v zašifrovaném textu, nebo při psaní a zaznamenání delších textů.

Reflexe na práci s pracovním listem – Jak to bylo s písmem?: Pracovní list slouží k opakování tématu projektového dne. Má tři cvičení. Prvním úkolem je vypsání psacích potřeb používaných v historii, ve druhém cvičení žáci píšou, na jaké materiály se psalo. Pro žáky nebyl ani jeden úkol složitý, jelikož v tomto projektovém dni psali na různé

druhy materiálů. Třetí cvičení je velmi kreativní, žáci navrhnou svou vlastní historickou abecedu. Tento úkol žáky nadchnul a všichni se snažili vytvořit si co nejzajímavější abecedu. Pod touto abecedou si žáci hledali symboly svého jména a podepsali se.

Závěr reflexe na práci s pracovním listem – Jak to bylo s písmem?: Pracovní list je srozumitelný a jednoduchý. Je nutné počítat s větší časovou dotací, jelikož žáci velmi pečlivě vytvářeli svou historickou abecedu. Bylo by vhodné mít na svou abecedu více místa a rozpracovat tento list při výtvarné výchově.

Reflexe žáků: Žáci hodnotili tento den velmi pozitivně. Nejlépe hodnotili kreslení a psaní různými psacími materiály. Odpovídali na otázku, co si budou z dnešního dne pamatovat. Nejčastější odpovědí bylo, že se psalo a kreslilo ve všech zemích jinak a něčím jiným a také si vybavili povídání o významu písma pro budoucnost. Nejvíce žáky bavilo psaní na kámen a na kůži. Velká část třídy vyslovila nadšení s prací v pracovním listě. Žáky bavilo tvořit svou vlastní historickou abecedu.

4.10 Vyučovací lekce 10 – Naše škola

Tabulka 14 – Popis vyučovací lekce 10

Název lekce	Naše škola
Časová dotace	4 vyučovací hodiny
Předměty	prvouka, výtvarná výchova, český jazyk, matematika, dramatická výchova
Prostředí	Třída, prostory školy
Výukové cíle	Kognitivní: žák vypočítá příklady v pracovním listě, dopisuje vyjmenovaná slova do pracovního listu a vyhledává zašifrované názvy okolních obcí, žák na základě čtení s porozuměním skládá rozstříhaný dopis Afektivní: žák hodnotí svou aktivitu a aktivitu spolužáků Psychomotorické: žák vytváří a kreslí obraz historické učebny dle instrukcí učitele
Očekávané výstupy	Žák vypracuje pracovní list Žáci skládají dopis Žák vypracuje pracovní list Žáci společně vytvoří návrh – obraz učebny historické školy Žáci tvoří živé obrazy dle starých fotografií
Pomůcky pro učitele	Pracovní list Naše škola, Říčany a okolí Kostým – oblečení jako v době první republiky
Pomůcky pro žáky	Psací potřeby, stará rodinná fotografie – nejlépe prarodičů Historický jednoduchý oděv – kostým
Klíčové kompetence	Kompetence k učení Kompetence komunikativní Kompetence sociální a personální Kompetence k řešení problémů
Motivace	Historický dopis Školní fotografie rodičů a prarodičů Oděv i svačina ve stylu první republiky

1) Úvod

Učitel i žáci jsou dnes ve škole oblečení ve stylu první republiky. Žáci měli za úkol zamyslet se i nad stravováním a přinést si svačinku, jakou mohli nosit do školy jejich prarodiče. Jakékoliv rekvizity této doby jsou dnes vítány. Také si měli dnes přinést starou rodinnou fotografii, pokud možno ze školního prostředí.

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování, diskuse

Učitel seznámí žáky s průběhem lekce:

- Dopis pana učitele
- Společné psaní dopisu formou řetězového vyprávění
- Učitel v roli purkmistra svolává městskou radu
- Jak vypadala škola? Společné kreslení podle instrukcí
- Vypracování pracovního listu Naše škola– matematika
- Vypracování pracovního listu Říčany a okolí – český jazyk

2) Hlavní část

Čas: 20 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování, diskuse

Pokyny učitele:

Jak to bylo, než se objevily školy? Proč lidé chtěli umět psát a číst?

A protože už známe, na co se dříve psalo, tak víme, že to bylo pracné a drahé (výroba pergamenu). A tak tyto znalosti byly z počátku dostupné jenom pro malou skupinu osob. Dokonce ještě dlouho v minulosti (kdy už bylo možné se naučit číst a psát) vládlo mnoho králů, kteří byli negramotní.

Umění číst a psát se bylo možné naučit hlavně v kláštorech. Školy takové, jak je znáte dnes, samozřejmě nebyly. A když vznikaly první školy, nebyly povinné. A to trvalo dlouho. Děti chudých obyvatel měly spousty jiných povinností, musely hlavně pomáhat s jednoduššími pracemi, s výchovou sourozenců apod. Když byla nařízena v Čechách povinnost chodit do školy, nebylo to jednoduché. Také bylo málo učitelů a nebylo to oceňované a dobře placené povolání. Abyste si udělali představu, jak to vypadalo kdysi ve škole v Říčanech, přečtu vám dopis, kterým žádá říčanský učitel Roubal o zvýšení platu. Dopis je však velmi starý a navíc zničený, dokonce jej někdo rozstříhal. Pomůžete mi jej znovu poskládat?

Žáci dostanou rozstříhaný dopis pro pana purkmistra, který se pokusí společně poskládat.

Rozstříhaný dopis pana učitele

Pane purkmistře (starosta), vážená městská rado.

Chtěl bych moc poníženě poděkovat za krávu, kterou mi městská rada koupila. Chtěl bych však požádat o další pomoc. Přestože mimo učení žactva současně provádím písařské práce pro obecní radu a hraji v kostele, můj plat 8 zlatých za rok mi nestačí. Vždyť i obecní pastýř dostává 24 zlatých za rok. Těžko se mi daří přimět děti, aby školu pravidelně navštěvovaly. Má jich docházet 154, ale pravidelně chodí jen 35, a to převážně chlapci (proč – rozebrat). Ostatní jen velmi zřídka nebo vůbec. V létě jejich rodiče tvrdí, že jejich děti musí pracovat v hospodářství, v zimě zase, že nemají pro docházku dostatečnou obuv a ošacení. Také školní budova je již značně zchátralá a vyžaduje opravu. V části, kde bydlím, zatéká střechou. V učební části lavice po obvodu, kde sedají hoši, potřebují opravu. Zem, kde sedají děvčata, by bylo třeba zpevnit, nejlépe dřevem vyložit. Také přiděl dříví na zimu nepostačuje, kamna jsou stará, máme v zimě v místnosti chladno. Věřím, že alespoň v některé části mé ponížené prosbě Vážená městská rada vyhoví a zjedná nápravu.

S úctou a nadějí Alois Roubal, říčanský učitel a písař léta páně 1701.

Učitel v roli purkmistra svolává městskou radu

Žáci jsou v roli rady města. Učitel v roli purkmistra klade dětem v roli městské rady otázky. Nejdříve formou dotazování v roli rekapitulující dopis, co si zapamatovaly, poté

se společně snaží zaujmout k věci nějaké stanovisko. Proč nechodí děti do školy? Proč sedí děvčata ve škole na zemi? Kdo opraví střechu, lavice?

Pokyny učitele:

V takové škole, o jaké zde mluvíme, se učilo pouze čtení, psaní, počítání a náboženství. Děti jako vy znaly spíše těžkou práci a do školy mohly spíše za odměnu.

Tak děti, jak by se vám líbilo v takové škole?

Diskuse s dětmi o tom, jaké to asi bylo v té době. Nebyla televize, mobily, počítače, auta... Vysvětlit, že nikdo nevěděl, jaké to bude v budoucnosti. Tak jak to nevíme ani my dnes.

Společné psaní dopisu formou řetězového vyprávění

Čas: 20 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: vysvětlování, diskuse, reprodukční metody

Učitel žákům rekapituluje obsah dopisu. Žáci se posadí v kruhu a mezi sebou mají velký arch papíru a fixy. Žáci mají společně vytvořit odpověď městské rady panu učiteli. Každý žák vymyslí a připiše jednu větu do dopisu panu učiteli.

Jak vypadala škola? – společné kreslení podle instrukcí

Čas: 45 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: diskuse, rozhovor, reprodukční metody

Učitel připraví velký balicí papír doprostřed třídy a žáci se posadí kolem. Každé z dětí má možnost říct jednu informaci o tom, jak vypadala třída dříve a učitel jeho instrukci zakreslí. Například Ve třídě byla tabule. Učitel nakreslí tabuli, žáci se společně mohou radit a domlouvat, kde tabuli umístí. Společně také přemýšlí, zda tam navrhované věc skutečně mohla být. Vznikne tak velký plánec, který mohou děti vybarvit nebo jinak vylepšit. Potom mohou žáci do plánku zakreslit sebe nebo svého prarodiče, který v té době mohl školu navštěvovat.

Skupinová práce pro děti – vymysli, co je dnes ve škole jinak a co se nezměnilo

Čas: 20 minut

Výuková forma: skupinová

Výuková metoda: reprodukční metody

Žáci mohou vytvořit dvojice i skupiny, nejvíce po čtyřech dětech. Žáci zapisují, co je ve škole po letech jinak a co se stále nezměnilo. Lze psát o materiálních stránkách, tak o těch lidských. Učitel žáky 5 minut před koncem aktivity upozorní, aby dokončovali. Skupiny na závěr prezentují své myšlenky a domněnky před svými spolužáky a vyhodnotí svou práci ve skupině.

Vypracování pracovních listů Naše škola a Říčany a okolí

Čas: 40 minut

Výuková forma: individuální

Výuková metoda: reprodukční metody, práce s textem

Žáci individuálně vypracují pracovní listy, postupují podle zadaných pokynů a úkolů.

Práce s fotografiemi – živé obrazy

Čas: 30 minut

Výuková forma: hromadná, skupinová, individuální

Výuková metoda: hra s prvky dramatické výchovy – hra v roli

Učitel i žáci si dnes měli přinést do školy jednu starou fotografii svých prarodičů. Měla to být fotografie nejlépe ze školního prostředí, ze školy nebo alespoň z dětství. Žáci se s učitelem sednou do kruhu a učitel může začít tím, že popíše fotografii, kdo na ní je vyfocen a z jaké doby pochází fotografie. Žáci postupně popisují své fotky a stručně je

přiblíží spolužákům. Učitel využije dobové fotografie k tomu, že se se žáky pokusí oživit. Děti se mohou stát postavami z fotografií. Zůstávají chvíli v nehybném obraze, který lze ale na chvíli rozehrát. Co se dělo chvíli před tím, než fotka vznikla a co pak?

3) Závěr

Čas: 5 minut

Výuková forma: hromadná

Výuková metoda: diskuse

Učitel se s žáky posadí do kruhu na židle a vyhodnotí průběh celého dopoledne a aktivitu žáků.

Náměty na otázky: *Která část dne se vám nejvíce líbila?*

Je něco, co ses dnes dozvěděl o své škole?

Překvapilo tě dnes něco?

Řekni jednu věc z historie školy, která tě zaujala nejvíc?

Co tě bavilo na oživování fotografií?

Byly pro tebe úkoly v pracovních listech náročné?

Kterou aktivitu byste si rádi zase zopakovali?

Chtěli byste školu, jaká je dnes nebo jako byla dříve?

4) Reflexe

Sebereflexe: Žáci byli již při zahájení dne nadšení ze svých kostýmů, fotografií a starých předmětů a drobností, které přinesly ze školy. Také si již před samotnou výukou sdělovali a ukazovali, jakou budou mít svačinku. Některé děti měly pouze kus chleba a jablíčko zabalené v šátku, což mě potěšilo. První aktivita poskládání dopisu nebyla pro žáky zrovna snadná, je důležité dopis rozstříhat tak, aby logicky žákům text pomohl dopis snáze poskládat. Po menších obtížích se podařilo. Aktivity v rolích většinou žáky velmi baví. při dnešní aktivitě svolání městské rady se však nezapojovali všichni žáci, pro některé žáky nebylo snadné uvažovat o problémech té doby, musela

jsem tedy žáky pomocnými otázkami přivádět k myšlenkám a nápadům, jak sestavit dopis pro pana učitele. Kresba podle instrukcí žáky bavila a byli aktivní. Pomáhali si hledáním fotografií v knihách a ukázkami vlastních fotografií a obrázků, které přinesly do školy. Kresba třídy nám však zabrala více času, než jsem plánovala, nechtěla jsem násilně zasáhnout do ukončení této aktivity. S pracovními listy žáci většinou neměli problém. V pracovním listě zaměřeným na matematiku by bylo vhodné přidat více úkolů na početní operace a slovní úlohy. Překvapivé je, že mnoho žáků stále nezná názvy v okolí Říčana, proto jsem žákům poskytla mapu Říčana a okolí, aby si mohli některé názvy lépe dohledat. Při hodnocení žáků tohoto dne se ukázalo, že žáky nejvíce zaujala hra s fotografiemi Živé obrazy, kdy sami vytvářeli nehybné obrazy svých fotografií. Na tomto celodenním projektu bylo nejnáročnější odhadnout časovou dotaci na všechny aktivity.

Reflexe k práci s pracovním listem – Naše škola: Pracovní list má pět cvičení zaměřených na procvičení matematiky a prvouky. V prvním cvičení mají žáci vypočítat příklad, výpočet je rokem založení základní školy. Ve druhém cvičení je slovní úloha, díky které se žáci dozví, kolik žáků bylo v roce založení školy zapsáno do první třídy. Ve třetím cvičení je matematický řetězec, jehož výsledkem je počet učeben v roce otevření základní školy. Ve čtvrtém cvičení žáci popíší obrázek školy, opakování pojmu současnost a minulost. V posledním cvičení žáci rozhodují a popisují osoby ve škole. Při práci v pracovním listě byli žáci soustředění a pracovali samostatně.

Závěr reflexe k práci s pracovním listem – Naše škola: Při práci v pracovním listě si žáci procvičili matematické operace a zároveň se dozvěděli nové informace o své škole. Je vhodné provést skupinovou kontrolu, aby si žáci zkontrolovali správnost informací. Pracovní list je přiměřeně náročný, mohl by obsahovat více procvičovacích matematických úloh.

Reflexe k práci s pracovním listem – Říčany a okolí: Pracovní list je zaměřen na procvičování českého jazyka a prvouky. Žáci by měli mít k dispozici mapu Říčana a okolí. Pracovní list je rozdělen na tři cvičení. První cvičení obsahuje tajenku, při níž si žáci zopakují vyjmenovaná slova. Ve druhém cvičení hledají žáci ve větách ukryté názvy okolních obcí Říčana. Třetí cvičení upevňuje nabyté znalosti, žáci mají vypsát názvy obcí na linky. Nejtěžším cvičením bylo druhé cvičení, kdy žáci nedokázali najít všechny názvy, jelikož je mnohdy ani neznají. Proto je vhodné umožnit žákům

dohledání v mapě Říčan a okolí. Všechny úkoly žáci pochopili bez obtíží, pracovní list je pro žáky srozumitelný a přiměřený.

Závěr reflexe k práci s pracovním listem – Říčany a okolí: Při práci v pracovním listě si žáci fixovali své vědomosti. Díky druhému cvičení si procvičili hledání v mapě a dozvěděli se něco víc o svém blízkém okolí. Pracovní list by mohl být doplněn vhodným obrázkem.

Reflexe žáků: Žáci vyhodnotili tento den jako velmi zábavný i náročný. Některé aktivity byly pro žáky těžko představitelné. Přesto měli silnou motivaci a vůli vše zvládnout. Jako obtížné hodnotili psaní dopisu formou řetězového vyprávění. Žáky ale velmi bavila společná tvorba historické učebny. Většinu žáků dnes bavily pracovní listy, dokonce někteří žáci by si je přáli příště náročnější. Nejzábavnější aktivitou byly živé obrazy – práce s fotografiemi.

5 Závěr

Poznání místa, kde žijeme, jeho historie, přírody a lidí ve svém okolí, je součástí každého člověka. Rozvíjením těchto znalostí u žáků dochází k příjemnému pocitu sounáležitosti k místu, kde žijí.

Diplomová práce byla zaměřena na historii města Říčany a její využití v hodinách prvouky na prvním stupni základních škol.

V první kapitole byla popsána historie a významné památky města Říčany. Ve druhé kapitole byla vymezena ta část Rámcového vzdělávacího programu, která se zaměřuje na vzdělávací oblast Člověk a jeho svět byla hlavní oporou pro tvorbu metodických materiálů a pracovních listů. Byly zde blíže vymezeny cíle Rámcového vzdělávacího programu a klíčové kompetence. Ve třetí kapitole byla popsána teorie tvorby pracovních listů a jejich funkce. V poslední kapitole byla představena metodika práce, která zahrnovala soubor deseti vyučovacích bloků včetně pracovních listů. Všechny tyto vyučovací lekce byly prakticky ověřeny a reflektovány učitelem i žáky.

Cílem této diplomové práce bylo vytvořit metodický materiál, pracovní listy a následně je ve vyučovacích jednotkách realizovat. Veškeré materiály budou dostupné a využitelné pro všechny pedagogy prvních až třetích ročníků na prvním stupni základních škol v Říčanech. Na základě realizace metodického materiálu a pracovních listů při výuce byly tyto cíle naplněny.

Rozhodujícím faktorem pro způsob přijímání informací je rodina, její sociální zařazení, styl života a zejména postoje rodičů. Škola by měla vytvořit takové podmínky, aby děti o získaných informacích a poznacích přemýšlely a dále je prohlubovaly. Cílem vzdělávání by měl být rozvoj dětské zvědavosti a snaha uchovat ji až do dospělosti.

6 Zdroje

AUGUSTIN, Josef. *Česká republika ve znacích, symbolech a erbech*. Sokolov: Arbor, 1997. ISBN 80-901534-0-2.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno: ComputerPress, 2007. ISBN 978-80-251-1829-0.

BŘEZINOVÁ, Ivona. *Vítej, Karle!* Praha: Albatros, 2016. ISBN 978-80-00-04323-4.

CUŘÍN, František. *Regionální prvky ve vyučování českému jazyku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

ČERNOHORSKÝ, Jiří. *Říčany a čas*. Říčany: Město Říčany, 2009. ISBN 978-80-254-5543-2.

ČERVENKOVÁ, Iva. *Výukové metody a organizace vyučování*. Ostrava: Ostravská univerzita v Brně, 2013. ISBN 978-80-7464-238-8.

HŮRKA, Martin; ČIHÁKOVÁ Kateřina a SEMOTÁNOVÁ Monika. *Les jako zdroj tradice: Stálá venkovní expozice na Říčanské hájovně*. Říčany: MV Print Graphics, Říčany, 2014. ISBN 978-80-262-0367-4.

JANOUSEK, Emanuel. *Říčany v minulosti: Přednáška proslovená na slavnosti 350tiletého výročí povýšení Řičan na město*. Říčany: Město Říčany, 1925.

KOCOUREK, Jaroslav a PODHORSKÝ, Marek. *Stará řemesla*. Olomouc: Agentura Rubico, 2017. ISBN 978-80-7346-213-0.

KOTÁSEK, Jiří. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. ISBN 8021103728.

LOVEČEK, Aleš a ČADÍLEK, Miroslav. *Didaktika odborných předmětů*. Brno: Katedra didaktických technologií Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 2005.

MACHATÝ, Radek. *Prvouka hrou: zábavné aktivity pro 1. až 3. třídu ZŠ*. Praha: Fragment, 2017. ISBN 978-80-253-3307-5.

MACHATÝ, Radek. *Vlastivěda hrou: zábavné aktivity pro 3. až 5. třídu ZŠ*. Praha: Fragment, 2017. ISBN 978-80-253-3310-5.

MAŇÁK, Josef a KNECHT, Petr. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-148-5.

MANĚNOVÁ, Martina. *Pracovní listy v mateřské škole a na 1. stupni základní školy*. 2014. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-499-1.

MRÁZOVÁ, Lenka. *Tvorba pracovních listů: metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2013. ISBN 978-80-7028-403-2.

PETTY, Geoffray. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4.

PETTY, Geoffrey. *Teaching Today: A Practical Guide*. Cheltenham: Nelson Thornes Ltd, 2004. ISBN 0748785256.

PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-49-4.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ., Jiří. *Pedagogický slovník*. 6. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

PRESSLEY, Michael; DOLEZAL, Sara E.; RAPHAEL, Lisa M.; MOHAN, Lindsey; ROEHRIG, Alysia D.; BOGNES, Kristen. *Motivating Primary Grade Students*. New York: The Guilford Press, 2003. ISBN: 1-57230-914-8.

RVP ZV_2017_červen.pdf, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 10.05.2020].

Dostupné z:

<<https://www.msmt.cz/file/42278?highlightWords=Rámcový+vzdělávací+program+pro+základní+vzdělávání>>

SPILKOVÁ, Vladimíra a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-942-9.

SULZENBACHER, Gudrun. *Zapomenutá řemesla a život na venkově*. Praha: Slovart, 2017. ISBN 978-80-7529-350-3.

TRNKA, Gustav. *Město Říčany v minulosti i přítomnosti*. Brno: GARN, 2013.

TYMRÁKOVÁ, Iva; JEDLIČKOVÁ, Helena; HRADILOVÁ, Lenka. *Pracovní list a tvorba pracovního listu pro přírodovědné vzdělávání*. Brno: Nitra, 2005 ISBN 80-8050-848-8.

VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Husitská kronika: Píseň o vítězství u Domažlic*. Praha: Svoboda, 1979.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Husitská epopej*. Brno: MOBA, 2018. ISBN 978-80-243-8327-9.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Přemyslovská epopej*. Brno: MOBA, 2018. ISBN 978-80-243-8494-8.

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Demografie a růst Říčán v letech 1691-1844	28
Tabulka 2 – Demografie a růst Říčán v letech 1880-1910	38
Tabulka 3 – Demografie a růst Radošovic v letech 1880-1910.....	39
Tabulka 4 – Integrovaná tematická výuka "Město Říčany a jeho historie" ve vztahu k RVP.....	58
Tabulka 5 – Popis vyučovací lekce 1.....	59
Tabulka 6 – Popis vyučovací lekce 2.....	65
Tabulka 7 – Popis vyučovací lekce 3.....	74
Tabulka 8 – Popis vyučovací lekce 4.....	78
Tabulka 9 – Popis vyučovací lekce 5.....	82
Tabulka 10 – Popis vyučovací lekce 6.....	88
Tabulka 11 – Popis vyučovací lekce 7.....	93
Tabulka 12 – Popis vyučovací lekce 8.....	99
Tabulka 13 – Popis vyučovací lekce 9.....	104
Tabulka 14 – Popis vyučovací lekce 10.....	110

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Znak města Říčany.....	23
------------------------------------	----

7 Přílohy

Seznam příloh

Příloha 1 – Dopis od pana Jiřího Černoorského 1/2	124
Příloha 2 – Dopis od pana Jiřího Černoorského 2/2	125
Příloha 3 – Titulní strana portfolia.....	126
Příloha 4 – Obrázek říčan	127
Příloha 5 – Pracovní list Město - vesnice	128
Příloha 6 – Pracovní list – Život na říčanském hradě	129
Příloha 7 – Pracovní list – Kde bydlím.....	130
Příloha 8 – Pracovní list – Cesta do školy	131
Příloha 9 – Pracovní list – Znak města Říčany	132
Příloha 10 – Pracovní list – Historická řemesla a povolání	133
Příloha 11 – Pracovní list - Jak si děti dříve hrály	134
Příloha 12 – Pracovní list – Neživá příroda	135
Příloha 13 – Myšlenková mapa Říčany	136
Příloha 14 – Mapa parku poručíka Koreše	137
Příloha 15 – Pracovní list – Živá příroda v Říčanech – 1. část.....	138
Příloha 16 – Pracovní list – Živá příroda v Říčanech – 2. část.....	139
Příloha 17 – Pracovní list – Jak to bylo s písmem	140
Příloha 18 – Pracovní list – Naše škola	141
Příloha 19 – Pracovní list – Říčany a okolí	142
Příloha 20 – Pracovní list – Jak vypadá škola?.....	143
Příloha 21 – Dopis od Diviše, pána na Říčanech.....	144
Příloha 22 – Dopis od Oldřicha z Všechrom	145
Příloha 23 – Dopis říčanského učitele Aloise Roubala.....	146
Příloha 24 – Karty budov a míst v Říčanech	147

Dva mimořádní pedagogové

Ze zásadních zážitků, které se mi jako říčanskému pamětníkovi vybavují, jich pár souvisí s gymnáziem na Komenského náměstí. Pamatuji, když na jeho místě zela na poli velká díra a namodralá hlína z výkopu byla pro nás kluky z okolí (bydlel jsem ve Štefánikově ulici) výbornou municí v bitvách. Budova, kterou pak v roce 1950 otevřeli, měla štěstí – vystavěli ji ještě podle staršího velkorysého projektu prvorepublikového architekta. (Stačí si vybavit školní budovy z té doby v historizujícím stylu podle sovětského vzoru.) Výuka a výchova, která v jejích prostorách odstartovala, dostala ovšem hned od počátku plný zásah ideových direktiv padesátých let. Záhy nesloužila pouze gymnaziálním účelům, ale i povinné osmileté výuce dětí. Z páté třídy ve staré budově na Masarykově náměstí jsem proto pokračoval v dalším ročníku v této budově nové s okny do pole, kde mělo vyrůst náměstí Komenského. Po šesti letech jsem pak jako maturant jedenáctileté střední školy vypadl roku 1958 „do života“. Programy v aule říčanského gymnázia zhruba prvních patnáct let jeho existence výrazně obohacovaly kulturní a společenský život města (což podrobněji a s obrázky líčím v článku *Co také patřilo ke gymnáziu* v Říčanském kurýru č. 4/2005).

Přes velký tlak komunistického režimu, jemuž byli učitelé vystaveni, se v budově na Komenského náměstí vyprofilovaly v učitelském sboru nezapomenutelné osobnosti. Umím si představit, že pro některé mé tehdejší spolužáky se staly s odstupem let hvězdami kantoři přes chemii, fyziku či deskriptivní geometrii... Můj život ozářili dva: hudebník, skladatel a spisovatel **Karel Vladimír Burian (1923 – 2000)**, češtinář a režisér studentských divadelních aktivit **Karel Beneš (1923 - 1987)**.

Při hodinách hudební výchovy seděl K. V. Burian často u klavíru. Buď brilantně hrál k našemu méně brilantnímu sborovému podání lidových i vyžadovaných budovatelských písní (o kterých si nepochybně myslel své), nebo, což bylo teprve to pravé, ukázkami doprovázel poutavý výklad známých děl skladatelů klasického odkazu, zvláště českých. Když měl elegantní pan učitel náladu, jeho vtipné glosy nás rozesmávaly. Zkoušel minimálně, ale vždy zábavně, „nehudební“ žáky netrápil, byl velkorysý. I když se proslýchalo, že v jedné třídě přý klasifikoval mimořádného ignoranta šestkou...

Za hranicemi Říčan je znám K. V. Burian především jako autor mnoha čtivých knižních titulů o operě, baletu, velikánech hudby, muzikologických studií, mnoha pořadů v pražském Divadle hudby a rozhlase, učebních pomůcek pro pedagogickou praxi. Skladatelské erudice K.V. Buriana využívaly pro scénickou hudbu školní dramatické soubory i říčanští ochotníci. Do místní kultury se trvale zapsal proslulými *hudebními pátky* v aule gymnázia. Ty jistě nejen mně otevřely svět, jenž mi působí potěšení dodnes a troufám si tvrdit, že nejedem ze starších návštěvníků současných koncertních cyklů místního Kruhu přátel hudby také tehdy prožíval v aule první zasvěcení. Často se vzpomíná, kolik špičkových interpretů se podařilo pro páteční večery získat. Neméně přínosné byly ovšem i komorněji laděné besedy o tvorbě hudebních klasiků. K.V. Burian, dobře obeznámen s formou divadla hudby, doplňoval se svými pomocníky skladby a mluvené slovo projekcí obrázků a hudebních filmů. Z velkých večerů s významnými hosty mi nemizí z paměti pěvci Marie Podvalová, Beno Blachut, klavírista František Maxián nebo taneční skupina Milěi Majerové.

Druhou mimořádnou osobnost - Karla Beneše jsem potkal v budově na Komenského náměstí až jako student třetího stupně jedenáctiletky. Česká literatura najednou přestala být nezáživnou přehlídkou úctyhodných fosilií. Dobrodružství začalo, když pan profesor zadal bez varování první slohovou úlohu: do konce hodiny popsat situaci vyličenou ve středověkém textu Podkoní a žák. Nechal jsem se trochu unést a pak s pocitem hazardu odevzdal barvitou scénu plnou výkřiků, úderů, prolité krve – a hrubých chyb. Ty pan profesor striktně červeně vyznačil, nicméně vyzdvihl mé snažení jako správné a dokonce kousek mého výplodu přečetl.

Dodnes mi utkvěl ten závatný pocit. Říká se tomu být lapen. Past nastražená Karlem Benešem nebyla ale vždycky milosrdná. Nešetřil sarkasmem, uměl přesně odhalit, kdy studentík vjíždí do pohodlných kolejí slovních a tedy i myšlenkových kliše. Pak zasáhl a bylo nutno to unést.

Co všechno dokázal přibalit do svého výkladu o osobnostech české kultury! Stačí osud Karla Havlíčka a úvahy o omezování svobody se jaksi samy aktualizují. Stačí řádky od Jana Nerudy a je tu sympatická, nesentimentální představa o lidském údělu. A co teprve Benešovy rozbor Karla Čapka a literární moderny. Zajímalo ho, co studenty oslovuje. Provokoval otázkami. Nenápadně, ale důsledně dával najevo, že hlavu máme od toho, abychom ji samostatně používali.

V posledním ročníku jsme měli Karla Beneše i na dějepis. Nevím už přesně, který čin soudruha Stalina v zájmu mezinárodního proletariátu jsme zrovna probírali. Tuším, že to byla anexe pobaltských republik a finsko-sovětská válka, když se rozhořela na tu dobu povážlivá debata, jak to asi bylo doopravdy. Pan profesor ji po chvíli takticky převedl na jiné, ale neméně závažné téma: Podle čeho si utváříme názor? Namáháme se hledat i jiné zdroje informací, než jsou učebnice a český tisk? Psal se rok 1958. Do deseti let roste i v ospalém městečku Říčany počet těch, kteří nahlas kladou znepokojivé otázky. Vzniká místní Diskusní klub, jméno Karla Beneše je spojeno s Klubem angažovaných nestraníků...

Ale vraťme se ještě do let zelených, do naší „boudy“ na Komenského náměstí. Kdo měl to štěstí jako já, že plnil pokyny Karla Beneše v divadelních inscenacích a rozmanitých pásmech na jevišti auly, ten si odnesl do života mnohé, co ve školních osnovách citelně chybělo. Včetně chytrého humoru. Karla to muselo se studentskými „uchy“ bavit, jinak by se nepouštěl s takovou vervou do tehdy odvážných akcí, jako byl třeba majáles. Určitě se velmi bavil i při riskantním zájezdu našeho školního souboru do benešovských kasáren. Do kinosálu napochodovala unavená rota v humpoláckých botách, aby zhlédla náš nerudovský večer – aktovku Prodaná láska a výběr z poezie. Teprve později mi docházelo, jak asi vojenští ideoví strážci nedlouho po tzv. maďarských událostech prožívali potleskem vynucený, poněkud nesourodý přídavek – scénku Velena Mlináře a Jany Střechové o milostných lapáliích mladého soudruha, který urputně dbal na režimem proklamovanou „bdělost a ostražitost“. Vojsko v sále bylo kupodivu stále bdělejší, bavilo se a naslouchalo. Nadšeným potleskem dokonce odměnilo samotného principála Beneše za jeho „jak Ivové bijem o mříže“ a pořád vidím jeho rozesmátý, trochu udivený výraz: „Viděli jste to? Neusnuli!“

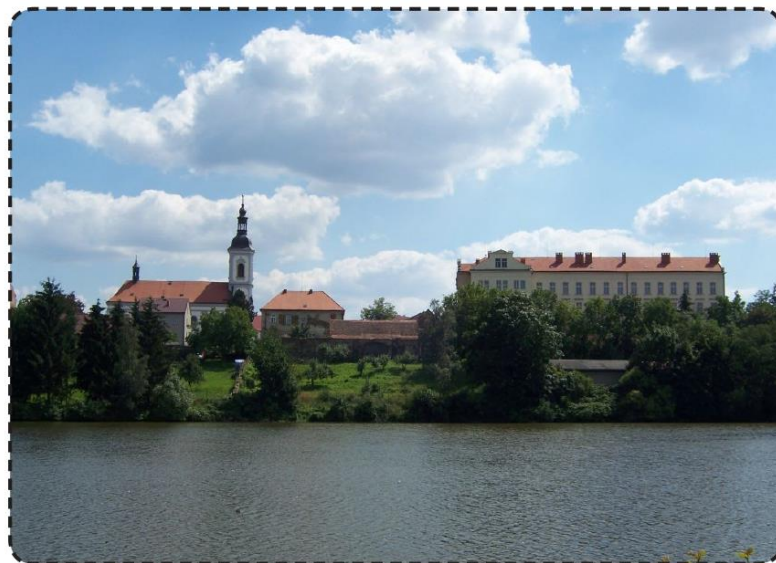
„Ty ses pobenešil,“ řekl mi po letech, když už jsem byl ze školy venku, při jakési příležitosti jeden kolega. Potěšilo mě to jako velká poklona. Kontakt se svým panem profesorem jsem neztratil. Z povzdálí jsem sledoval úspěchy jeho dalších svěřenců, souboru Maják a bylo mi jasné, že nás „pobenešených“ přibývá. Pak přituhlo, přijely tanky. Když se začalo oteplovat, měl Karel Beneš za sebou krušnou životní etapu člověka, jehož režim ztrestal za odvahu ke svobodě – vzal mu povolání a zdraví. Vyrovaný, pečlivě sledující, co se děje v kultuře a ve společnosti, s optimistickým úsměvem zvěstoval: „Gorbačov je teprve začátek. Teď už se to nedá zastavit.“ Vyzářil znalostmi podložený optimismus navzdory své nemoci, o které nepochybně také dost věděl. Triumfů svobody se nedožil. Tu teď máme my, jeho nezvedení žáci.

Jiří Černohorský

Autor

ŘÍČANY
MŮJ DOMOV

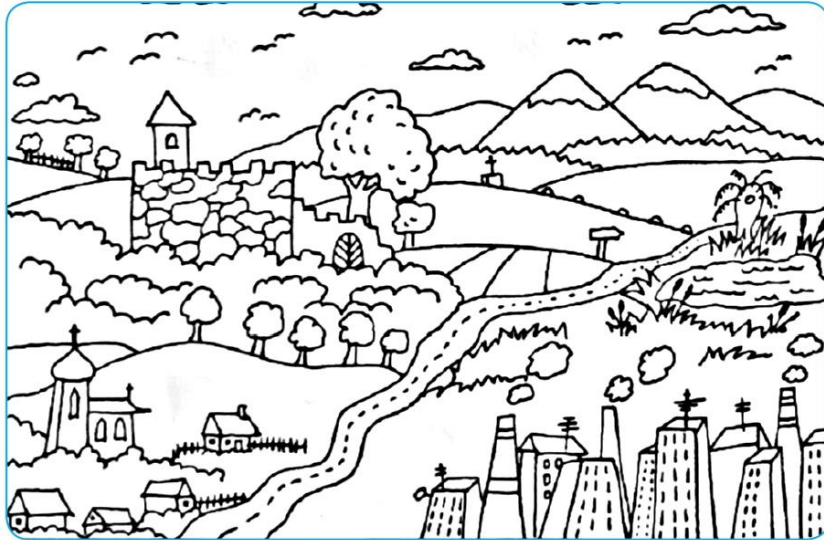
Zde nalep obrázek Řičan.

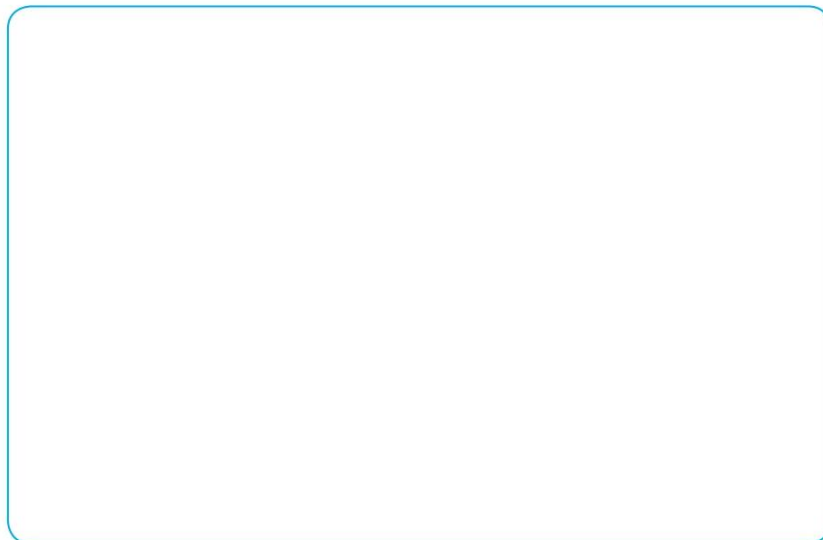
Město Říčany - vystřihni obrázek.

MĚSTO – VESNICE

1. Prohlédni si obrázek. Popiš místo, kde žiješ a vybarvi tu část obrázku, která se tvému domovu podobá.

2. Nakresli svoje vysněné město

ŽIVOT NA ŘÍČANSKÉM HRADE

1. Porovnej říčanský hrad a Karlštejn.
Napiš, co mají oba hrady společné:

2. Píše se rok 1300... Škrtni, co do doby pána
říčanského hradu Oldřicha z Říčan nepatří:

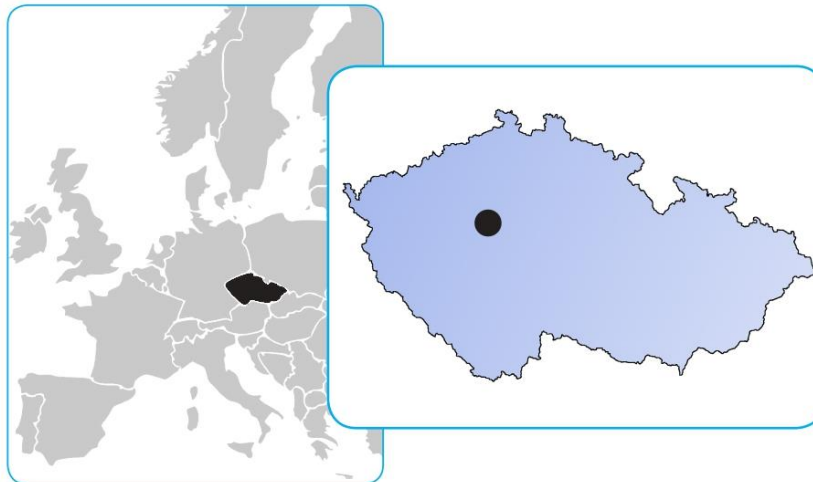
KDE BYDLÍM

1. Dej do rámečku obrázky, kde bydlíš

2. Napiš, jak se jmenuje město, kde bydlíš:

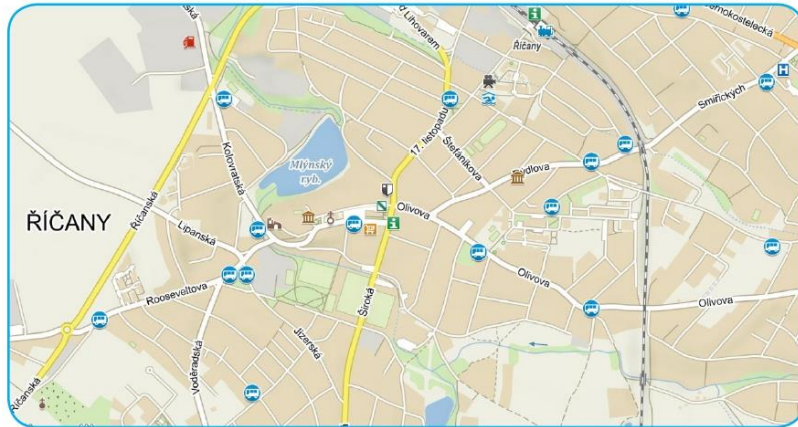
3. Žijeme v České republice. Česká republika je součástí Evropy. Naše hlavní město je Praha.

Vyznač na mapě České republiky místo, kde leží město Říčany.

CESTA DO ŠKOLY

1. Zakresli na mapě trasu dnešní vycházky.

2. Pojmenuj a zakročkuj ty značky, které jste cestou viděli.

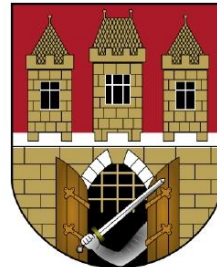
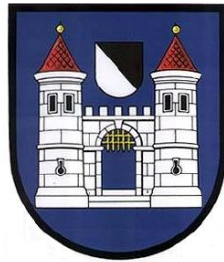
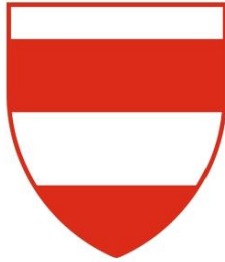

3. Navrhni a vybarvi oblečení pro školáka tak, aby ho řidiči dobře viděli.

ZNAK MĚSTA ŘÍČANY

1. Zakroužkuj znak města Říčany.

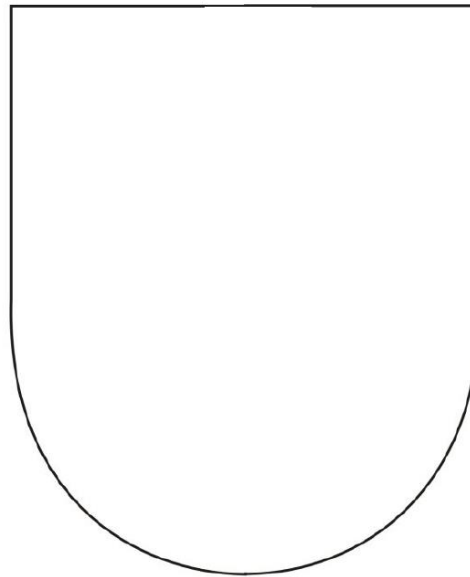

2. Zakroužkuj každé třetí písmeno:

E B Ř C D Í U Q Č O P A L S N T K Y

3. Erby neboli znaky byly obrázky na štítech, praporech a také na oblečení. Rytíři se podle nich poznávali i na dálku.

Nakresli svůj vlastní erb.

HISTORICKÁ ŘEMESLA A POVOLÁNÍ

1. Spoj řemeslníka se správným obrázkem.

KOVÁŘ

KOŠÍKÁŘ

KLOBOUČNÍK

CUKRÁŘ

HRNČÍŘ

BEDNÁŘ

SKLÁŘ

ŠVEC

PONOCNÝ

UHLÍŘ

VČELNÍK

ZLATNÍK

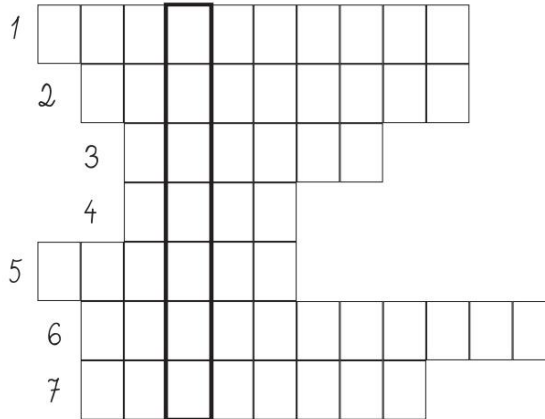

MÝDLOVARNÍK

JAK SI DŘÍVE DĚTI HRÁLY

1. Vylušti tajenku

DOPIŠ: Kolem Říčan je krásná _____

2. Navrhni a nakresli říčanského skřítky z přírodnin. (KVĚTINY, ŠÍPKY, HOUBY, LISTY,...)

NEŽIVÁ PŘÍRODA

1. Napiš, z jakých minerálů je složená žula:

1. _____

2. _____

3. _____

2. Kde v okolí najdeš tyto horniny?

3. Spoj šipkami:

křemenec

živec

křemen

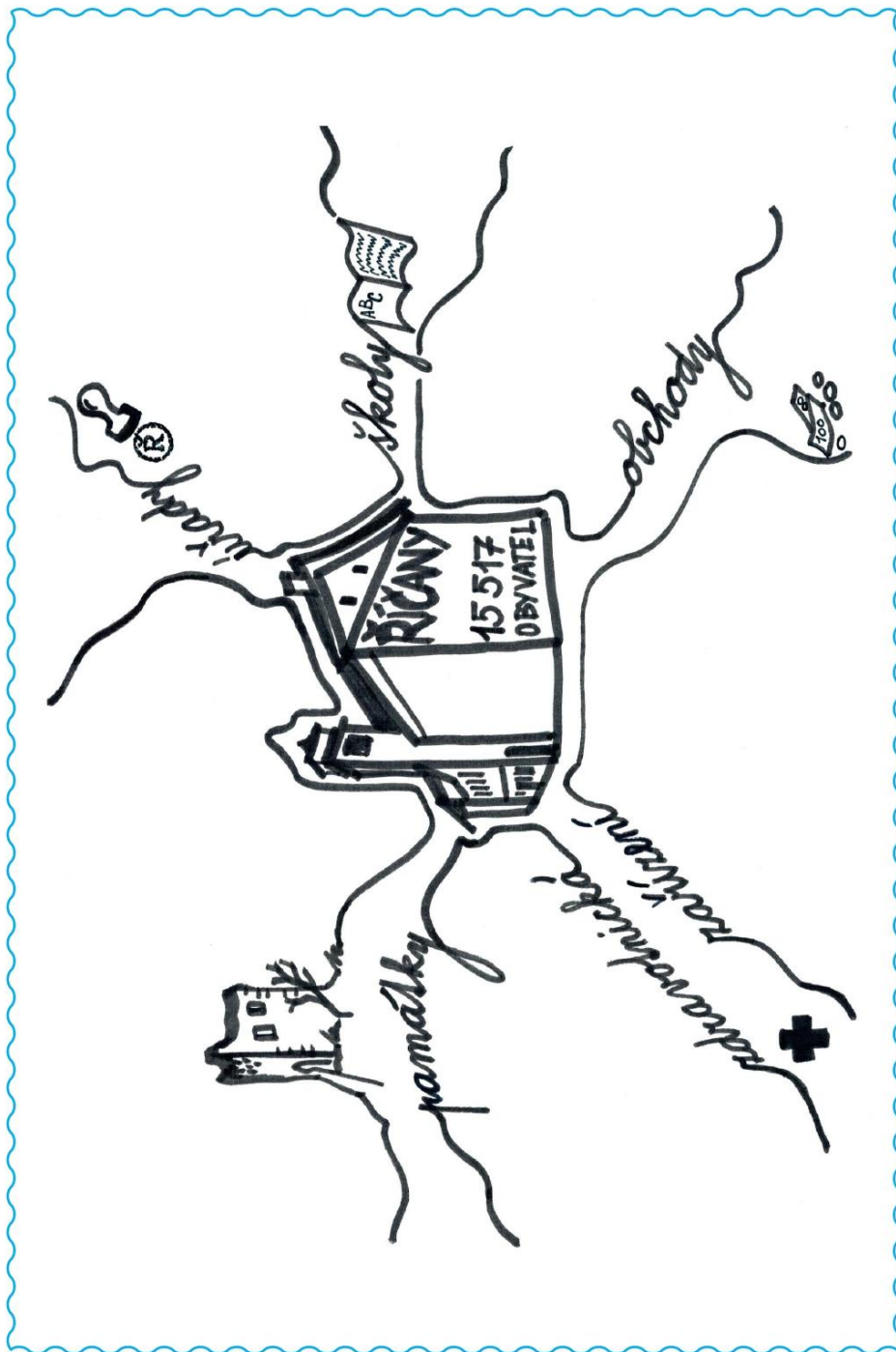
pískovec

slída

český granát

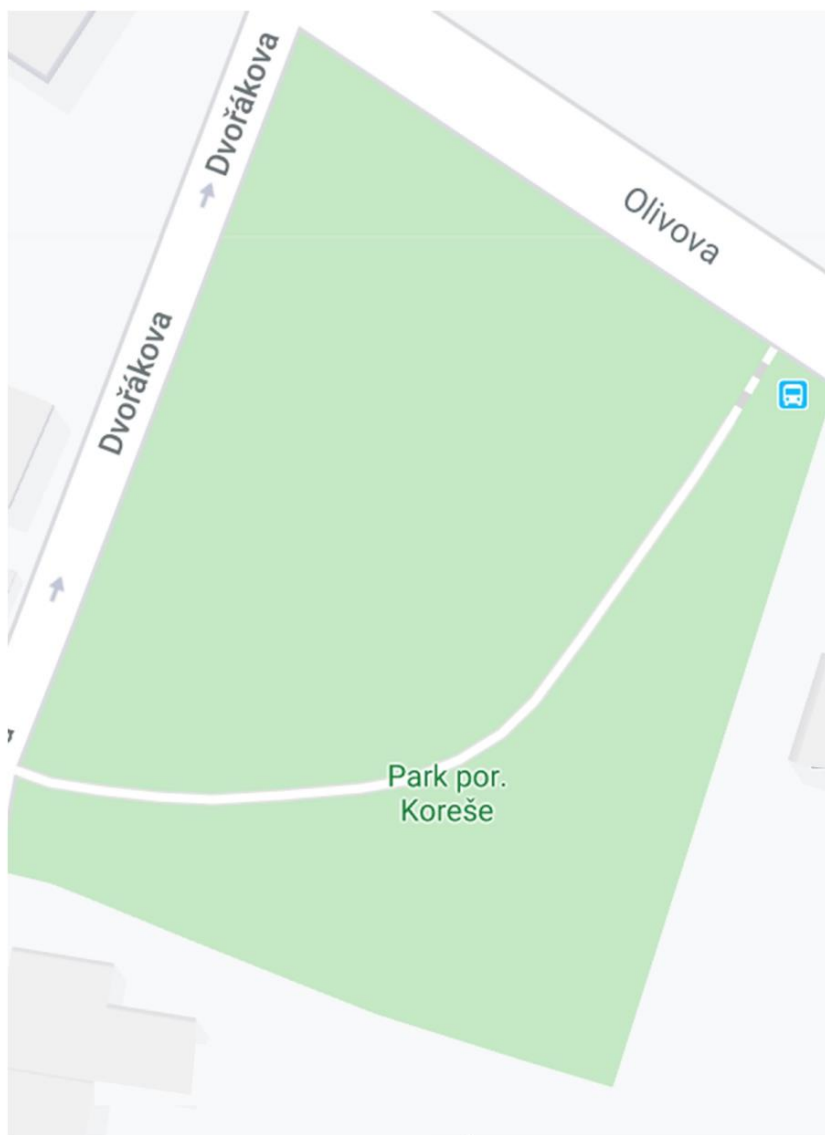
MINERÁL

HORNINA

Příloha 13 – Myšlenková mapa Říčany

MAPA PARKU PORUČÍKA KOREŠE

Příloha 14 – Mapa parku poručíka Koreše

ŽIVÁ PŘÍRODA V ŘÍČANECH - 1. část

Mé dřevo dobře a rychle hoří, pomoci mé kůry se skauti učí rychle v přírodě zakládat oheň. Umím ale i zlobit. Můj pyl je nejčastější příčinou alergie u mnoha lidí.

Už víš? TAJENKA: _____

Napovím hádankou: C S J A B

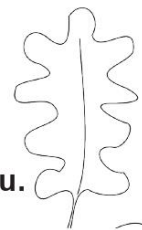
A B C Č D E F G H Í J K L M N O P Q R Ř S Š T U V W X Y Z A

Řešení: Písmeno ve výše napsané abecedě posuň o jednu pozici zpět.

Rostu pomalu, ale dlouho. Zjara mne zdobí jehnědy, mé plody jsou žaludy. Jsou potravou pro mnoho lesních zvířat, zvláště je milují divoká prasata, ale mají je rády třeba i veverky.

Už víš? TAJENKA: _____

Napovím hádankou: B D U

Řešení: přeházej písmena a tak najdi název stromu.

Jsem veliký mohutný strom, proto mi také říkají ztepilý. Mé dřevo je kvalitní a dobře opracovatelné. Proto se využívá spíše pro vnitřní účely, například na výrobu podlah a nábytku.

Už víš? TAJENKA: _____

Napovím hádankou: K B Š B O

Řešení: v abecedě jeden krok dozadu.

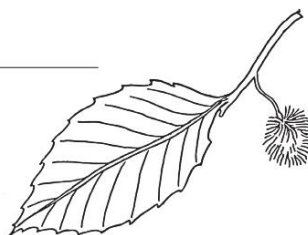
ŽIVÁ PŘÍRODA V ŘÍČANECH - 2. část

Jsem u nás nejpěstovanější listnatá dřevina. Mé plody se nazývají bukvice. Dříve se pražené a umleté používaly jako náhražka kávy.

Už víš? TAJENKA: _____

Napovím hádankou: KBU

Řešení: přeházej písmena KBU

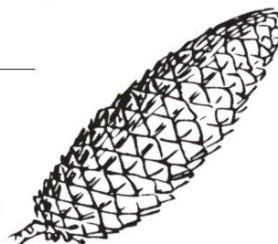

Mé jméno je zvláštní. Není v něm žádná samohláska. Jsem stále zelený jehličnatý strom. Místo listů mám jehlice a mé plody jsou šišky. V současnosti mě trápí brouk kůrovec.

Už víš? TAJENKA: _____

Napovím hádankou: Ř L Q J

Řešení: v abecedě jeden krok dopředu.

Jsem jehličnatý neopadavý strom. Mé jméno má 8 písmen, začíná souhláskou a skládá se ze 4 slabik. V období Vánoc si mými malými sestrami někteří lidé zdobí své obývací pokoje.

Už víš? TAJENKA: _____

Napovím hádankou: CE VI BO RO

Řešení: přeházej slabiky.

JAK TO BYLO S PÍSMEM

1. Napiš, jaké psací potřeby se používaly v historii:

2. Napiš, na jaké materiály se psalo?

3. Vymysli svou vlastní historickou abecedu:

A=	J=	Š=
B=	K=	T=
C=	L=	Ť=
Č=	M=	U=
D=	N=	V=
Ď=	Ň=	W=
E=	O=	X=
F=	P=	Y=
G=	Q=	Z=
H=	R=	Ž=
CH=	Ř=	
I=	S=	

A napiš svůj podpis:

NAŠE ŠKOLA

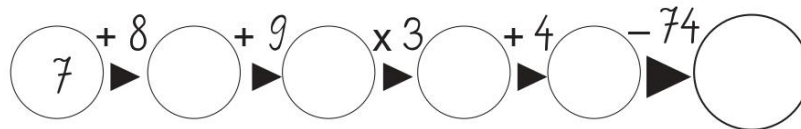
1. Vypočítej příklad a zjisti v jakém roce byla postavena naše škola: $1000 + 800 + 40 + 4 =$

Základní škola byla postavena v roce _____

2. V této době bylo zapsáno do 1. třídy 125 dětí a do 2. třídy 83. Kolik je to dohromady?

$$125 + 83 = \underline{\hspace{2cm}}$$

3. Vypočítej, kolik učeben měla naše škola v roce jejího založení:

4. Popiš, který obrázek naší školy je ze současnosti, který z minulosti.

5. Napiš k obrázkům správné pojmenování osob ve škole.

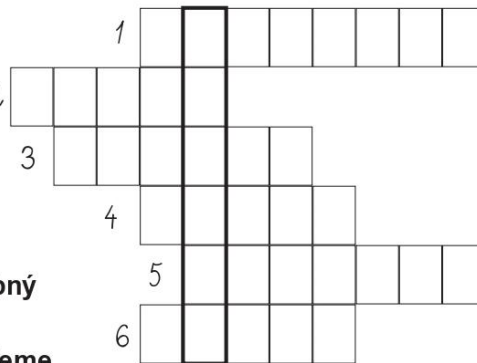

Nabídka: učitel, ředitel, uklízečka, kuchař, školník, žák

ŘÍČANY A OKOLÍ

1. Poznej vyjmenované slovo a vyjde ti tobě známé město

1. Malé bydlení nebo stan.
2. Lehké chloupky odkvetlé pampelišky se nazývají... 2
3. Tradice, zvyk lze říct také jinak... 3
4. Pomáhá nám při mluvení a máme ho v puse. 4
5. Noční létající savec podobný myši je... 5
6. Velmi hubenou dívku můžeme také nazvat... 6

2. Hledej ve větách názvy okolních obcí:

Kdo zná celý svět i vesmír.

Babi, celý den se na tebe těším.

Ta mapa, co v pokoji leží, je má.

Křen i celer jsou kořenová zelenina.

Bořivoj ková statné koně.

Na hradě straší nádherná bílá paní.

Kde budou Bekovi o prázdninách?

3. Obce, které jsi našel ve větách, vypiš:

JAK VYPADALA ŠKOLA?

1. Vymysli a napiš, co je dnes ve škole jinak a co se do dnešních dní nezměnilo.

Já Diviš, pán na Říčanech

jsem v srpnu léta páně 1420 objevil schránu se zprávou svého slavného předka, pana Oldřich z Říčan, o založení o založení zdejšího hradu.

Dnes, začátkem prosince 1420, v předvečer oslav narození Ježíše Krista, mám obavu osud našeho rodového sídla.

Již po tři týdny jsme obléháni husity vedenými jednookým vůdcem Janem Žižkou z Trocnova. Přílehlé podhradí je vypáleno, dochází nám potraviny.

Přikládám tuto zprávu do schrány se sdělením svého slavného předka.

Bůh nám pomáhej.

Diviš, pán na Říčanech

Milý nálezče této schránky.

Jmenuji se Oldřich z Všechrom a jsem nejvyšším sudím Českého království. a všem, kteří budou číst tuto zprávu chci sdělit, jakým úkolem mě pověřil můj pán, sám velký český král Jan Lucemburský a jak jsem se s ní vyrovnal. Byl jsem vyzván ke slyšení u Jana, který mi řekl: „Směrem od Prahy, tam, kde vychází slunce, ve vzdálenosti jednoho dne jízdy na koni, je třeba postavit hrad. Praha není z tohoto směru chráněna a také na důležité cestě z Kutné Hory není bezpečno. Jsi moudrý a statečný muž a tak tento hrad postav. Podle místa, které zvolíš, si tvůj rod až na věky bude říkat a erb, který dosud máš, budeš nosit i nadále.“ Byl jsem potěšen důvěrou svého pána. Mnoho dní jsem projížděl se svou družinou určenou krajinou a hledal. Bylo těžké. Krajina byla sice nádherná, ale spíše pro lov, než ke stavení hradu vhodná. Samý les, žádné strmé skály, kde by se hrad dal postavit, žádný větší vodní tok, který by hrad obklopil. Až u malé vsi Říčany jsem objevil malou skalní vyvýšeninu s nevelkým potokem, která byla pro stavbu hradu alespoň trochu vhodná. A zde jsem hrad postavil. Jsem hrdý na své dílo a věřím, že tento krásný hrad bude ozdobou zdejší krajiny na věky.

*Oldřich z Všechrom,
nejvyšší královský sudí, pán na Říčanech*

Pane purkmistře (starosta), vážená městská rada.

Chtěl bych moc poníženě poděkovat za krávu, kterou mi městská rada koupila. Chtěl bych však požádat o další pomoc. Přestože mimo učení žactva současně provádím písařské práce pro obecní radu a hraji v kostele, můj plat 8 zlatých za rok mi nestačí. Vždyť i obecní pastýř dostává 24 zlatých za rok. Těžko se mi daří přimět děti, aby školu pravidelně navštěvovaly. Má jich docházet 154, ale pravidelně chodí jen 35, a to převážně chlapci. Ostatní jen velmi zřídka nebo vůbec. V létě jejich rodiče tvrdí, že jejich děti musí pracovat v hospodářství, v zimě zase, že nemají pro docházku dostatečnou obuv a ošacení. Také školní budova je již značně zchátralá a vyžaduje opravu. V části, kde bydlím, zatéká střechou. V učební části lavice po obvodu, kde sedají hoši, potřebují opravu. Zem, kde sedají děvčata, by bylo třeba zpevnit, nejlépe dřevem vyložit. Také přiděl dříví na zimu nepostačuje, kamna jsou stará, máme v zimě v místnosti chladno. Věřím, že alespoň v některé části mé ponížené prosbě Vážená městská rada vyhoví a zjedná nápravu.

*S úctou a nadějí Alois Roubal,
říčanský učitel a písař
léta páně 1701*

I. ZŠ ŘÍČANY	MUZEUM
NÁDRAŽÍ	KULTURNÍ DŮM LABUŤ
HRAD ŘÍČANY	KOSTEL SV. PETRA A PAVLA
MERKUR ICE ARENA	ÚŘAD ŘÍČANY
INFORMACE	KNIHOVNA
CENTRUM NA FIALCE	PARK PORUČÍKA KOREŠE

Příloha 24 – Karty budov a míst v Říčanech